

περιφερειακό παρατηρητήριο
κοινωνικής ένταξης
περιφέρειας κρήτης

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
REGION OF CRETE

ΕΡΕΥΝΕΣ

Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη

Διαγενεακή κινητικότητα και αναπαραγωγή των
ανισοτήτων: Εισοδηματική ανισότητα και
διαγενεακή κινητικότητα στην Κρήτη

12/2025

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

περιφερειακό παρατηρητήριο
κοινωνικής ένταξης
περιφέρειας κρήτης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
UNIVERSITY OF CRETE

Εργαστήριο
Κοινωνικής
Ανάλυσης &
Εφαρμοσμένης
Κοινωνικής
Έρευνας

Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη

Διαγενεακή κινητικότητα και αναπαραγωγή των ανισοτήτων:
Εισοδηματική ανισότητα και διαγενεακή κινητικότητα στην Κρήτη

Ομάδα έργου:

Χρίστος Παπαθεοδώρου

Επιστημονικός υπεύθυνος της 1ης Έρευνας
Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου

Ιωάννης Ζαϊμάκης

Καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης

Ζώης-Γεράσιμος Κατσιμίγας

Διδάκτορας του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του ΕΚΠΑ
Μεταδιδακτορικός Ερευνητής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

Βλάσης Μισός

Ερευνητής στο ΚΕΠΕ

Δεκέμβριος 2025

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
REGION OF CRETE

Copyright © ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

Περιφέρεια Κρήτης
Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης
Αβέρωφ 1, 71201, Ηράκλειο
Τ: +30 2813 412 442, -443
www.socialobservatory.crete.gov.gr

Η παρούσα έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της πράξης, «Στήριξη της Λειτουργίας Περιφερειακού Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Ένταξης στην Περιφέρεια Κρήτης», του Προγράμματος «Κρήτη», του ΕΣΠΑ 2021-2027, η οποία χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ+) και από εθνικούς πόρους.

Απαγορεύεται η με οποιοδήποτε τρόπο αναδημοσίευση του κειμένου (όλου ή και μέρος αυτού), χωρίς άδεια ή σχετική παραπομπή & αναφορά της πηγής.

**περιφερειακό παρατηρητήριο
κοινωνικής ένταξης
περιφέρειας κρήτης**

Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των
Νοικοκυριών στην Κρήτη
Δεκέμβριος 2025

Εισοδηματική ανισότητα και διαγενεακή κινητικότητα στην Κρήτη

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή	3
1. Εισοδηματική ανισότητα στην περιφέρεια Κρήτης (2017-2023)	9
1.1. Εξέλιξη δεικτών Ανισότητας για την Ελλάδα και την περιφέρεια Κρήτης	9
1.2. Σύστημα κοινωνικής προστασίας στην περιφέρεια Κρήτης και εισοδηματική ανισότητα	19
1.3. Ανάλυση ανά δεκατημόριο εισοδήματος	25
1.4. Καμπύλες ανισότητας Lorenz πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	29
1.5. Διερεύνηση του επιπέδου ανισότητας κατά ομάδες πληθυσμού.....	34
1.5.1. Ανισότητα βάσει τύπων νοικοκυριών	34
1.5.2. Ανισότητα βάσει του μεγέθους των νοικοκυριών.....	37
1.5.3. Ανισότητα βάσει της επαγγελματικής κατάστασης των ατόμων.....	40
1.5.4. Ανισότητα βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου των ατόμων	43
1.6. Μεταβολές της ανισότητας κατά ομάδες πληθυσμού.....	48
1.6.1. Ανισότητα κατά τύπο νοικοκυριών.....	48
1.6.2. Ανισότητα κατά μέγεθος νοικοκυριών.....	56
1.6.3. Κατάσταση απασχόλησης των ατόμων.....	58
1.6.4. Εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων	62
2. Εισοδηματική ανισότητα στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης	64
2.1. Στοιχεία εισοδήματος ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη.....	65
2.2. Δείκτες ανισότητας ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη	68
2.3. Η συμβολή των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της ανισότητας στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης	73
2.4. Εισοδηματική ανισότητα ανά ομάδες πληθυσμού στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης.....	80
3. Διαγενεακή κινητικότητα και αναπαραγωγή των ανισοτήτων στην περιφέρεια Κρήτης	89
3.1. Διαγενεακή κινητικότητα στην εκπαίδευση και στο επάγγελμα στην Ελλάδα και την Κρήτη.....	91
3.2. Φτώχεια και εισοδηματική ανισότητα απογόνων ανά εκπαιδευτικό επίπεδο και επαγγελματική δραστηριότητα γονέων στην Κρήτη και τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ελλάδας.....	95
3.3. Διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας στην Ελλάδα και την περιφέρεια Κρήτης.....	102

Συμπεράσματα	107
Βιβλιογραφία	115
Παράρτημα Α	119
A1. Πηγές δεδομένων	119
A2. Δείκτες μέτρησης της ανισότητας	121
A3. Δείκτες μέτρησης της φτώχειας	122
Παράρτημα Β	124
B1. Κίνδυνος φτώχειας απογόνων ανά εκπαιδευτικό επίπεδο και επαγγελματική δραστηριότητα γονέων στις περιφέρειες της Ελλάδας (έρευνα EU-SILC 2019/εισοδήματα 2018)	124
B2. Διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας στην περιφέρεια Κρήτης (έρευνα EU-SILC 2019 & 2023/εισοδήματα 2018 & 2022)	125

Εισοδηματική ανισότητα και διαγενεακή κινητικότητα στην Κρήτη

Εισαγωγή

Η μελέτη της εισοδηματικής ανισότητας αποτελεί κρίσιμο πεδίο ανάλυσης για την κατανόηση των οικονομικών και κοινωνικών δυναμικών τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Η ανισότητα δεν αποτυπώνει απλώς τον βαθμό διασποράς της κατανομής των οικονομικών πόρων, αλλά συνδέεται βαθύτερα με ζητήματα κοινωνικής ευημερίας, ποιότητας ζωής, πρόσβασης σε βασικά αγαθά, καθώς και με την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών πολιτικών. Σε αυτό το πλαίσιο, η διάκριση μεταξύ των αποτελεσμάτων για την Ελλάδα συνολικά και για την περιφέρεια Κρήτης είναι απαραίτητη, καθώς οι χωρικές διαφοροποιήσεις στις οικονομικές δομές, στο παραγωγικό υπόδειγμα και στη δημογραφική σύνθεση μπορούν να οδηγούν σε σημαντικές αποκλίσεις στο μέγεθος και στη μορφή της ανισότητας.

Η περιφέρεια Κρήτης, ως μία από τις μεγαλύτερες και οικονομικά δραστήριες περιφέρειες της χώρας, διαθέτει ένα πολυδιάστατο αναπτυξιακό προφίλ, στο οποίο συνυπάρχουν η αγροτική παραγωγή, ο τουρισμός, η μεταποίηση, αλλά και τμήματα σύγχρονων υπηρεσιών. Παρά την πολύπλευρη οικονομική της βάση, η περιφέρεια επηρεάζεται έντονα από διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας, εποχικότητα και μεταβολές στη ζήτηση εργασίας, παράγοντες που μπορούν να διαμορφώσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εισοδηματικής κατανομής και την εξέλιξή της με την πάροδο του χρόνου. Η μελέτη της ανισότητας στην Κρήτη δεν αφορά επομένως μόνο την περιφερειακή ανάλυση καθαυτή, αλλά αποτελεί και ένα παράδειγμα διερεύνησης του πώς τοπικές δομές και κοινωνικοοικονομικές συνθήκες διαμορφώνουν διαφορετικές δυνατότητες πρόσβασης σε εισόδημα, εργασία και κοινωνική προστασία.

Παράλληλα, η αξιολόγηση της συμβολής του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην αναδιανομή του εισοδήματος αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Οι κοινωνικές μεταβιβάσεις – και ιδίως οι συντάξεις, αλλά και τα επιδόματα κοινωνικής στήριξης – αποτελούν βασικό πυλώνα της κοινωνικής πολιτικής, ο οποίος επηρεάζει καθοριστικά τη διαμόρφωση των τελικών εισοδηματικών διαφορών. Η ανάλυση της αναδιανεμητικής τους ισχύος τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κρήτη επιτρέπει την

αποτίμηση του βαθμού στον οποίο το θεσμικό πλαίσιο μειώνει τα εισοδηματικά χάσματα που παράγει η αγορά εργασίας και το σύστημα παραγωγικής δραστηριότητας. Η παρούσα μελέτη αξιοποιεί ένα εκτενές φάσμα δεικτών ανισότητας – όπως οι δείκτες γενικευμένης εντροπίας, οι δείκτες *Gini* και *Atkinson*, οι λόγοι εκατοστημορίων, η ανάλυση δεκατημορίων και οι καμπύλες *Lorenz* – προκειμένου να εξετάσει την κατανομή του εισοδήματος σφαιρικά και πολύπλευρα. Όλα τα παρουσιαζόμενα αποτελέσματα βασίζονται σε πρωτότυπες στατιστικές επεξεργασίες των μικροδεδομένων των Ερευνών Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης της ΕΛΣΤΑΤ (SILC) από το 2018 (εισοδήματα 2017) έως και το 2024 (εισοδήματα 2023).¹ Με τη χρήση πολλαπλών εργαλείων επιτρέπεται η διερεύνηση τόσο της συμπεριφοράς των ανώτερων όσο και των κατώτερων κλιμακίων του εισοδηματικού φάσματος, καθώς και της έκτασης στην οποία οι δημόσιες παρεμβάσεις αντισταθμίζουν τις πρωτογενείς ανισότητες. Η διάκριση ανά τύπο νοικοκυριού, μέγεθος, επαγγελματική κατάσταση, εκπαιδευτικό επίπεδο και δεκατημόρια εισοδήματος επιτρέπει την αποκάλυψη ετερογενειών που διαφορετικά θα παρέμεναν αόρατες στη συνολική ανάλυση.

Με άλλα λόγια, η έρευνα επιδιώκει να αποτυπώσει με ακρίβεια τη θέση της Κρήτης στο ευρύτερο πλέγμα της εισοδηματικής ανισότητας στην Ελλάδα, να εντοπίσει τους μηχανισμούς που ενισχύουν ή μειώνουν τις ανισότητες και να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο η αναδιανεμητική πολιτική επηρεάζει διαφοροποιημένα τις κοινωνικές ομάδες. Μέσα από αυτή τη συστηματική προσέγγιση, επιχειρείται η συγκρότηση μιας ολοκληρωμένης εικόνας για τη λειτουργία της διανομής εισοδήματος και του συστήματος κοινωνικής προστασίας σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, καθώς και η παροχή επιστημονικά τεκμηριωμένων βάσεων για τον σχεδιασμό πιο αποτελεσματικών δημόσιων πολιτικών.

Στη συνέχεια, αξιοποιώντας τα δεδομένα της ειδικής έρευνας που διεξήγαγε η ΕΛΣΤΑΤ για τις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών αποκλειστικά στην περιφέρεια Κρήτης, επικεντρωνόμαστε στη μελέτη των εισοδηματικών ανισοτήτων σε επίπεδο περιφερειακών ενοτήτων (Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου, Χανίων). Η ειδική έρευνα, η οποία αναφέρεται στο έτος 2022, παρέχει για πρώτη φορά τη δυνατότητα αποτίμησης των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών σε επίπεδο περιφερειακών ενοτήτων, καθώς

¹ Σχετικά με τη μεθοδολογία της SILC βλ. Παράρτημα Α1. Η επιλογή των ετών απορρέει από το γεγονός ότι πριν από την έρευνα του 2018 (εισοδήματα 2017), τα περιφερειακά δεδομένα βρίσκονταν σε πιλοτική φάση, και δεν δημοσιεύονταν από την Eurostat.

στηρίζεται σε αυξημένο δείγμα νοικοκυριών για την περιφέρεια Κρήτης, ώστε να διασφαλίζεται η αντιπροσωπευτικότητα των εκτιμήσεων, ενώ ακολουθεί πιστά τη μεθοδολογία της ετήσιας έρευνας SILC που εκπονείται από την ΕΛΣΤΑΤ υπό την επίβλεψη της Eurostat.

Η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας ξεκίνησε στο πρώτο τμήμα της Έρευνας «*Εισόδημα & Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη*» (Παπαθεοδώρου, κ.ά., 2025), όπου επιχειρήθηκε μια πολυδιάστατη προσέγγιση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης, μέσω της αποτίμησης των κινδύνων φτώχειας, υλικής αποστέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού. Στην παρούσα μελέτη, η αξιοποίηση των δεδομένων της ειδικής έρευνας επεκτείνεται, με την ανάλυση να εστιάζει στην εισοδηματική ανισότητα μεταξύ των περιφερειακών ενοτήτων, επιδιώκοντας να αναδείξει την έκταση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων και τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις του πληθυσμού της Κρήτης. Σκοπός είναι η πολυσήμαντη και τεκμηριωμένη κατανόηση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά της περιφέρειας και η υποστήριξη του σχεδιασμού αποτελεσματικών πολιτικών βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης.

Αξιοποιώντας τόσο περιγραφικά στοιχεία του διαθέσιμου εισοδήματος, όσο και σύνθετους δείκτες εισοδηματικής ανισότητας (*Gini*, $A_{(\epsilon=0,5)}$, $A_{(\epsilon=2)}$, *L*, *Theil*, C^2), η ανάλυση ανέδειξε μια σαφή ιεράρχηση μεταξύ των περιφερειακών ενοτήτων. Το Ηράκλειο καταγράφει την υψηλότερη εισοδηματική ανισότητα (0,349),² διαφέροντας σημαντικά από τις υπόλοιπες περιφερειακές ενότητες, ενώ τα Χανιά βρίσκονται στον αντίποδα (0,2), επιτυγχάνοντας τις χαμηλότερες τιμές (σχεδόν) σε όλους τους δείκτες. Το Λασίθι (0,264) και το Ρέθυμνο (0,256) τοποθετούνται ανάμεσα στις δύο ακραίες περιπτώσεις, παρουσιάζοντας ωστόσο αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις ως προς την ένταση της ανισότητας σε διαφορετικά σημεία της κατανομής.

Όσον αφορά την επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην άμβλυνση της ανισότητας μέσω χρηματικών παροχών και επιδομάτων, η ανάλυση έδειξε ότι αυτή περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην αναδιανεμητική ισχύ των συντάξεων. Στο Ηράκλειο, όπου η ανισοκατανομή των εισοδημάτων της αγοράς είναι ιδιαίτερα έντονη, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις παρουσιάζουν τον ασθενέστερο αναδιανεμητικό αντίκτυπο, μη κατορθώνοντας να αμβλύνουν ουσιαστικά την ανισότητα. Αντιθέτως στο

² Οι τιμές που παρατίθενται σε παρένθεση αφορούν τον δείκτη Gini (βλ. Ενότητα 2.2).

Λασίθι, ο αναδιανεμητικός ρόλος του συστήματος κοινωνικής προστασίας, τόσο μέσω των συντάξεων όσο και μέσω των λοιπών χρηματικών κοινωνικών παροχών, εμφανίζεται σαφώς σημαντικότερος.

Επιπροσθέτως, εξετάζονται οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ανισότητας σε περιφερειακό επίπεδο, μέσω της διερεύνησης του κατά πόσο οι διαφοροποιήσεις σε βασικά κοινωνικοοικονομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού – όπως η σύνθεση και το μέγεθος του νοικοκυριού, η εργασιακή κατάσταση και το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων – ερμηνεύουν τη συνολική ανισότητα. Τα ευρήματα θεωρούνται κρίσιμα για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών αντιμετώπισης του φαινομένου, καθώς αναδεικνύουν ότι το μεγαλύτερο μέρος της ανισότητας οφείλεται κυρίως στη διασπορά των εισοδημάτων εντός της κάθε πληθυσμιακής ομάδας και όχι στις εισοδηματικές διαφορές μεταξύ αυτών.

Επιπλέον, χρησιμοποιώντας τα δεδομένα της θεματικής διαγενεακής ενότητας της έρευνας EU-SILC 2023, εξετάζουμε τον ρόλο της οικογένειας προέλευσης στη διαμόρφωση των μελλοντικών εκπαιδευτικών, επαγγελματικών και εισοδηματικών επιτευγμάτων των παιδιών. Η διαγενεακή ενότητα παρέχει αναδρομικές πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά της οικογένειας προέλευσης των ατόμων όταν ήταν περίπου 14 ετών, επιτρέποντας τη σύνδεση των χαρακτηριστικών των γονέων με την τωρινή θέση των απογόνων. Η ανάλυση επικεντρώνεται στην περιφέρεια Κρήτης, διενεργώντας, όπου θεωρείται σκόπιμο, συγκρίσεις με το σύνολο της χώρας και τις λοιπές περιφέρειες, προκειμένου να αναδειχθούν οι ιδιαιτερότητες της διαγενεακής κινητικότητας και εισοδηματικής διαστρωμάτωσης στην Κρήτη.

Αρχικά, διερευνάται η διαγενεακή κινητικότητα στην εκπαίδευση και στην επαγγελματική δραστηριότητα, με τα ευρήματα να συγκλίνουν στην ισχυρή επίδραση της οικογένειας προέλευσης στη μελλοντική κοινωνικοεπαγγελματική πορεία των παιδιών. Η Κρήτη ακολουθεί το εθνικό πρότυπο, αλλά καταγράφει πιο *άκαμπτη* διαγενεακή δομή, με ακόμη πιο περιορισμένα περιθώρια κοινωνικής κινητικότητας. Ωστόσο, όταν η ανάλυση εστιάζει στην εισοδηματική θέση των απογόνων, η διαγενεακή μεταβίβαση των ανισοτήτων στην Κρήτη εμφανίζεται πιο περιορισμένη σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, καθώς οι πιθανότητες ένταξης στα ανώτερα εισοδηματικά στρώματα (στο ανώτερο 20% της εθνικής κατανομής εισοδήματος) παραμένουν συγκριτικά υψηλές ακόμη και για απογόνους που προέρχονται από οικογένειες λιγότερο ευνοημένου κοινωνικοοικονομικού υποβάθρου.

Τέλος, μέσω της εκτίμησης υποδειγμάτων λογιστικής παλινδρόμησης (logit model), αναλύεται κατά πόσο τα χαρακτηριστικά της οικογένειας προέλευσης επηρεάζουν τον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων, ακόμη και όταν ληφθούν υπόψη τα δικά τους εκπαιδευτικά και επαγγελματικά επιτεύγματα, προσφέροντας μια πιο σφαιρική εικόνα των μηχανισμών διαγενεακής μεταβίβασης των ανισοτήτων στην Ελλάδα και στην Κρήτη. Σε εθνικό επίπεδο, τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων δεν λειτουργεί ως άμεσος προσδιοριστής του κινδύνου φτώχειας των απογόνων, καθώς ο τελευταίος εξαρτάται κυρίως από τα δικά τους εκπαιδευτικά και επαγγελματικά χαρακτηριστικά. Επηρεάζει όμως έμμεσα τον κίνδυνο φτώχειας μέσω της επίδρασης που ασκεί στο επίπεδο εκπαίδευσης και στο επάγγελμα των απογόνων. Αντίθετα, η επαγγελματική κατάσταση των γονέων εξακολουθεί να δραματίζει σημαντική άμεση επίδραση, δεδομένου ότι οι απόγονοι γονέων που απασχολούνται σε χειρωνακτικά επαγγέλματα αντιμετωπίζουν αισθητά υψηλότερες πιθανότητες φτώχειας σε σύγκριση με εκείνους των οποίων οι γονείς εργάζονται σε μη χειρωνακτικά επαγγέλματα χαμηλής ή υψηλής ειδίκευσης. Η σχέση μεταξύ της επαγγελματικής θέσης των γονέων και του κινδύνου φτώχειας των απογόνων υποδηλώνει ότι η κοινωνικοοικονομική θέση της οικογένειας προέλευσης εξακολουθεί να ασκεί διακριτή και ουσιώδη επίδραση στη διαμόρφωση της εισοδηματικής κατάστασης του ατόμου στην ενήλικη ζωή του στην χώρα. Τα αποτελέσματα για την Κρήτη παραπέμπουν στην ύπαρξη παρόμοιων μηχανισμών διαγενεακής αναπαραγωγής της φτώχειας με εκείνους που παρατηρούνται σε εθνικό επίπεδο· ωστόσο, η αυξημένη αβεβαιότητα των εκτιμήσεων, λόγω του περιορισμένου αριθμού διαγενεακών παρατηρήσεων, δεν επιτρέπει την εξαγωγή εξίσου ισχυρών συμπερασμάτων σε περιφερειακό επίπεδο.

Στην Ενότητα 1 παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη της εισοδηματικής ανισότητας στην Ελλάδα και την περιφέρεια Κρήτης, αξιολογείται ο ρόλος του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην άμβλυνση του φαινομένου και εξετάζονται οι διακυμάνσεις της ανισότητας μεταξύ επιμέρους πληθυσμιακών ομάδων. Η Ενότητα 2 εστιάζει στις ενδοπεριφερειακές διαφοροποιήσεις στην Κρήτη, αναλύοντας την κατανομή του εισοδήματος στις τέσσερις περιφερειακές ενότητες, αξιολογώντας τον αναδιανεμητικό ρόλο των κοινωνικών μεταβιβάσεων και διερευνώντας τους προσδιοριστικούς παράγοντες της εισοδηματικής ανισότητας. Τέλος, στην Ενότητα 3 εξετάζεται η διαγενεακή κινητικότητα στην περιφέρεια Κρήτης, με σκοπό να

διερευνηθεί αν, και σε ποιο βαθμό, η οικογένεια προέλευσης επηρεάζει τα μελλοντικά εκπαιδευτικά, επαγγελματικά και οικονομικά επιτεύγματα των παιδιών κατά την ενηλικίωσή τους.

1. Εισοδηματική ανισότητα στην περιφέρεια Κρήτης (2017-2023)

1.1. Εξέλιξη δεικτών Ανισότητας για την Ελλάδα και την περιφέρεια Κρήτης

Το Διάγραμμα 1.1 παρουσιάζει την εξέλιξη τεσσάρων στατιστικών δεικτών ανισότητας του ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος των ατόμων στην Ελλάδα και στην περιφέρεια Κρήτης κατά την επταετία 2017–2023. Το διαθέσιμο εισόδημα προκύπτει εάν από το συνολικό ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού από όλες τις πηγές αφαιρεθούν οι άμεσοι φόροι και οι ασφαλιστικές εισφορές. Στη συνέχεια, προκειμένου να απαλειφθούν οι διαφορές μεταξύ των νοικοκυριών ως προς το μέγεθος και τη σύνθεσή τους, ώστε να καταστούν συγκρίσιμα τα εισοδήματά τους, χρησιμοποιείται η τροποποιημένη κλίμακα ισοδυναμίας του ΟΑΣΑ (OECD), η οποία υιοθετείται και από την Eurostat σε αντίστοιχες αναλύσεις.³ Με αυτόν τον τρόπο προκύπτει το ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα ανά άτομο, το οποίο αποδίδεται σε κάθε μέλος του νοικοκυριού.

Οι δείκτες του Διαγράμματος 1.1 είναι οι λόγοι $p90/p10$, $p90/p50$, $p10/p50$ και $p75/p25$, οι οποίοι αποτυπώνουν διαφορετικές διαστάσεις της εισοδηματικής κατανομής, σχετίζοντας διάφορα σημεία από τα άκρα της έως τα μεσαία στρώματα.⁴ Ο δείκτης $p90/p10$ καταγράφει την απόσταση ανάμεσα στο 90^ο και το 10^ο εκατοστημόριο της κατανομής εισοδήματος, δηλαδή πρόκειται για ένα εύληπτο μέτρο ανισότητας που αναδεικνύει πόσο απέχουν τα υψηλά από τα χαμηλά εισοδήματα. Κατ' αυτό τον τρόπο, το Διάγραμμα 1.1 δείχνει ότι στην Ελλάδα η ανισότητα ξεκίνησε από υψηλό επίπεδο το 2017 (4,3) και αποκλιμακώθηκε έως το 2023 (3,9), ενώ στην Κρήτη σημειώθηκε επίσης μείωση από 3,7 σε 3,2. Η Ελλάδα διατηρεί σε όλα τα έτη υψηλότερο επίπεδο ανισότητας από την Κρήτη, υποδηλώνοντας την ύπαρξη εντονότερων εισοδηματικών αποκλίσεων σε εθνική κλίμακα.

Στη συνέχεια, ο δείκτης $p90/p50$, που καταγράφει την απόσταση των υψηλών εισοδημάτων από το διάμεσο επίπεδο, παρουσιάζει παρόμοια αποκλιμάκωση. Εύλογα,

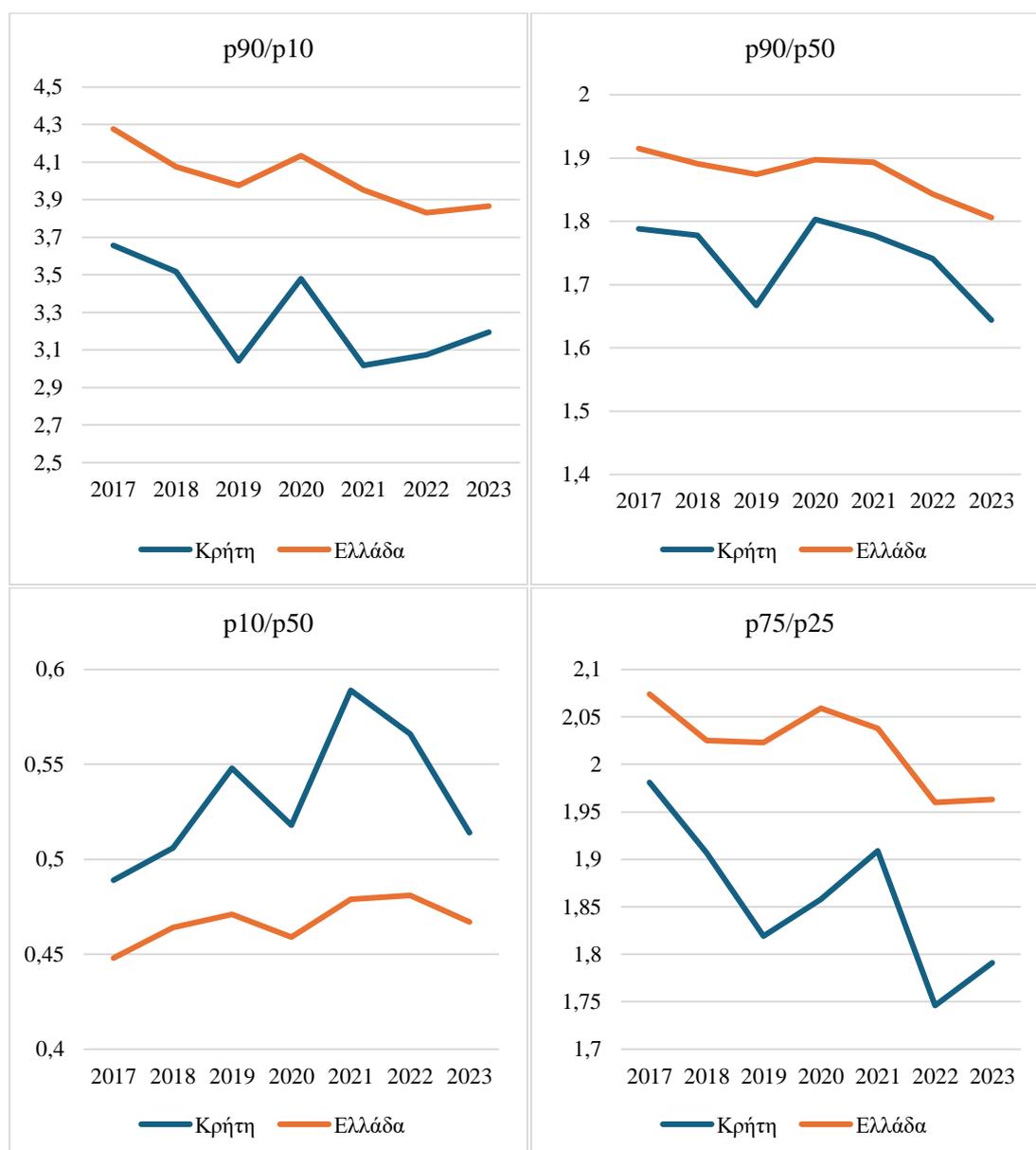
³ Σύμφωνα με την τροποποιημένη κλίμακα ισοδυναμίας του ΟΑΣΑ, το πρώτο μέλος του νοικοκυριού σταθμίζεται με 1, κάθε επιπλέον ενήλικας με 0,5 και κάθε παιδί με 0,3.

⁴ Το 10^ο εκατοστημόριο ($p10$) της εισοδηματικής κατανομής είναι το επίπεδο ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος κάτω από το οποίο βρίσκεται το 10% του πληθυσμού. Αντίστοιχα, το 90^ο εκατοστημόριο ($p90$) είναι το επίπεδο κάτω από το οποίο βρίσκεται το 90% του πληθυσμού και πάνω από το οποίο βρίσκεται το 10% του πληθυσμού με τα υψηλότερα εισοδήματα. Το 25^ο ($p25$) και το 75^ο εκατοστημόριο ($p75$) αντιστοιχούν στα επίπεδα εισοδήματος κάτω από τα οποία βρίσκεται το 25% και το 75% του πληθυσμού, αντίστοιχα. Τέλος, το 50^ο εκατοστημόριο ($p50$) ταυτίζεται με τη διάμεσο της κατανομής, δηλαδή είναι το επίπεδο εισοδήματος κάτω από το οποίο βρίσκεται το 50% του πληθυσμού και πάνω από το οποίο βρίσκεται το υπόλοιπο 50% του πληθυσμού.

το επίπεδο ανισότητας αυτού είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο που καταγράφει ο $p90/p10$. Στην Ελλάδα, ο δείκτης $p90/p50$ μειώνεται από 1,9 (2017) σε 1,8 (2023), ενώ στην Κρήτη από 1,8 σε 1,6 αντίστοιχα. Και εδώ η Ελλάδα διατηρεί συστηματικά υψηλότερες τιμές, υποδηλώνοντας ότι η δυναμική των υψηλότερων εισοδημάτων λειτουργεί εντονότερα σε εθνικό επίπεδο. Αντίστροφα, ο δείκτης $p10/p50$, που εξετάζει την κατάσταση των χαμηλών εισοδημάτων σε σχέση με το διάμεσο εισόδημα, σημειώνει μικρή άνοδο (άρα, πτώση της ανισότητας). Στην Ελλάδα από 0,45 σε 0,47, ενώ στην Κρήτη από 0,53 σε 0,55. Η άνοδος αυτή δείχνει σχετική βελτίωση της θέσης των χαμηλότερων εισοδημάτων, χωρίς όμως να αρκεί για να μειώσει δραστικά τις ανισότητες σε όλα τα επίπεδα.

Παράλληλα, ο δείκτης $p75/p25$, που αποτυπώνει τις διαφοροποιήσεις εντός των μεσαίων εισοδηματικών κλιμακίων, μειώνεται σε αμφότερες τις γεωγραφικές ενότητες, αλλά η μεταβολή του είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Στην Ελλάδα από 2,1 σε 2 και στην Κρήτη από 1,98 σε 1,79, υποδηλώνοντας μικρότερη απόσταση ανάμεσα σε χαμηλότερο και ανώτερο τμήμα των μεσαίων εισοδημάτων. Η Ελλάδα εμφανίζει συστηματικά υψηλότερη ανισότητα από την Κρήτη, ιδιαίτερα στο πάνω μέρος της κατανομής ($p90/p10$, $p90/p50$). Αυτό δείχνει ότι η κατανομή υψηλών εισοδημάτων είναι περισσότερο «άνισα» κατανεμημένη πανελλαδικά. Η σημαντική τάση μείωσης των δεικτών $p90/p10$ και $p90/p50$ είναι πιο ισχυρή στατιστικά στην Κρήτη, όπου εμφανίζει μεγαλύτερες διακυμάνσεις ανά έτος, πιθανώς λόγω εξάρτησης από εποχικούς κλάδους (π.χ. τουρισμός).

Διάγραμμα 1.1: Δείκτες ανισότητας p90/p10, p90/p50, p10/p50, p75/p25, Ελλάδα και περιφέρεια Κρήτης, 2017-2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Κατ' αντίστροφο τρόπο με τους προηγούμενους δείκτες, η μικρή αύξηση του p10/p50 δείχνει κάποια βελτίωση στα χαμηλά εισοδήματα ωστόσο δεν συμβαδίζει πάντα με κάποιου είδους, ευρύτερη σύγκλιση. Τα μεσαία εισοδήματα φαίνεται να μειώνουν τον βαθμό διασποράς τους, όπως δείχνει και η μείωση του p75/p25 με μεγαλύτερη ένταση στην Κρήτη, κάτι που θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως τάση προς μικρότερη πόλωση στο μεσαίο φάσμα της κατανομής.

Πίνακας 1.1: Βασικά μεγέθη στατιστικής ανάλυσης των μεταβολών της ανισότητας (2017–2023)

Δείκτης	Περιοχή	Μέσος όρος	Τυπ. απόκλιση	Μεταβολή 2017 - 2023	Μεταβολή %	Κλίση γραμμικής παλινδρόμησης	R ²	p-τιμή
<i>p90/p10</i>	Κρήτη	3,283	0,243	-0,463	-12,70%	-0,082	0,456	0,096
	Ελλάδα	4,016	0,145	-0,411	-9,60%	-0,062	0,735	0,014
<i>p90/p50</i>	Κρήτη	1,743	0,058	-0,144	-8,10%	-0,014	0,236	0,27
	Ελλάδα	1,874	0,035	-0,109	-5,70%	-0,014	0,69	0,021
<i>p10/p50</i>	Κρήτη	0,533	0,033	0,025	5,10%	0,008	0,258	0,244
	Ελλάδα	0,467	0,011	0,019	4,20%	0,004	0,443	0,103
<i>p75/p25</i>	Κρήτη	1,859	0,074	-0,19	-9,60%	-0,029	0,594	0,043
	Ελλάδα	2,02	0,041	-0,111	-5,40%	-0,016	0,616	0,037

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Σύμφωνα με τα βασικά περιγραφικά δεδομένα του Πίνακα 1.1, παρότι οι δείκτες υποδηλώνουν αποκλιμάκωση της ανισότητας σε αρκετές διαστάσεις, τα ευρήματα απαιτούν προσεκτική αξιολόγηση. Κατ' αρχήν, ο αριθμός των παρατηρήσεων είναι μικρός ($n=7$), άρα οι p-τιμές (τελευταία στήλη Πίνακα 1.1) έχουν περιορισμένη ισχύ. Επιπλέον, τα δεδομένα είναι ήδη «μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις», οπότε η ανισότητα πριν την κρατική παρέμβαση μπορεί να είναι σημαντικά υψηλότερη (βλ. παρακάτω). Με αυτά τα δεδομένα, η Κρήτη παρουσιάζει μεγαλύτερη αβεβαιότητα αντικατοπτρίζοντας την εξάρτηση από ευμετάβλητες οικονομικές συνθήκες και εποχικότητα της οικονομικής δραστηριότητας (τουρισμός, εποχικότητα απασχόλησης). Σε κάθε περίπτωση, οι τιμές που παρατηρούνται υποδεικνύουν ότι το σύστημα κοινωνικής προστασίας συνέβαλε στη μείωση των πιο ακραίων μορφών εισοδηματικής ανισότητας, ενώ η περιφερειακή διάσταση παραμένει καθοριστική για τον σχεδιασμό μέτρων συνοχής.

Η ανισότητα εισοδήματος μειώθηκε μεσοσταθμικά την περίοδο 2017–2023 τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κρήτη, με την τελευταία να εμφανίζει χαμηλότερα συνολικά επίπεδα. Η γενική τάση μείωσης της ανισότητας μεταξύ των υψηλότερων και των χαμηλότερων στρωμάτων είναι θετική εξέλιξη. Οι χωρικές ιδιαιτερότητες καθιστούν

αναγκαία την βελτίωση του επιπέδου στόχευσης των περιφερειακών πολιτικών, ιδιαίτερα σε περιφέρειες με αυξημένη οικονομική μεταβλητότητα.

Στη συνέχεια, για μία πιο σφαιρική αποτίμηση της εισοδηματικής ανισότητας στην Ελλάδα και την περιφέρεια Κρήτης χρησιμοποιούνται πιο σύνθετα μέτρα ανισότητας όπως οι δείκτες *Gini*, Μέση Απόκλιση Λογαρίθμων (*L*), *Theil*, Τετράγωνο του Συντελεστή Μεταβλητότητας (C^2) και *Atkinson* ($A_{(\varepsilon=0,5)}$ & $A_{(\varepsilon=2)}$). Η χρήση εναλλακτικών δεικτών στην ανάλυση κρίθηκε αναγκαία προκειμένου να αποτυπωθεί με ευκρίνεια η ένταση της ανισότητας σε όλο το εύρος της κατανομής εισοδήματος, καθώς κάθε δείκτης εμφανίζει διαφορετική ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικά σημεία της. Συγκεκριμένα, οι δείκτες *Gini* και *Theil* είναι περισσότερο ευαίσθητοι σε μεταβιβάσεις που διενεργούνται στο μέσο της κατανομής, ο δείκτης C^2 σε μεταβολές στα υψηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια, ενώ ο δείκτης *L* σε μεταβολές στο κάτω άκρο της κατανομής. Η βαρύτητα που αποδίδει ο δείκτης *Atkinson* σε μεταβολές σε διαφορετικά σημεία της κατανομής εισοδήματος εξαρτάται από την τιμή που λαμβάνει η παράμετρος «αποστροφής στην ανισότητα» ε . Όσο μεγαλύτερη η τιμή της παραμέτρου ε , τόσο πιο ευαίσθητος γίνεται ο δείκτης σε αλλαγές στο κάτω άκρο της κατανομής.⁵

Παρατηρώντας το Διάγραμμα 1.2, η ανάλυση των δεικτών εισοδηματικής ανισότητας για την περίοδο 2017-2023 αποκαλύπτει κοινές τάσεις, αλλά και διαφοροποιήσεις στην ένταση των μεταβολών μεταξύ της Ελλάδας συνολικά και της περιφέρειας Κρήτης. Ο Συντελεστής *Gini*, ως δείκτης ευαίσθητος στις μεταβολές γύρω από τον μέσο όρο της εισοδηματικής κατανομής, παρουσιάζει την ακόλουθη εξέλιξη:

- Αναφορικά με την Ελλάδα, ο δείκτης ξεκίνησε από το 0,32 το 2017 και κατέγραψε το χαμηλότερο σημείο ανισότητας το 2018 (0,30). Έκτοτε, ακολούθησε μια ανοδική πορεία, φτάνοντας το 0,315 το 2023, τιμή που είναι η υψηλότερη της περιόδου μετά το 2017. Η συνολική τάση από το 2018 έως το 2023 καταδεικνύει μια αύξηση της εισοδηματικής διασποράς της τάξης του 4%.
- Αναφορικά με την περιφέρεια Κρήτης, ο δείκτης παρουσίασε το χαμηλότερο επίπεδο ανισότητας το 2019 (0,251), ενώ η πιο απότομη αύξηση σημειώθηκε

⁵ Για την αναλυτική περιγραφή των δεικτών ανισότητας βλ. Παράρτημα Α2. Οι δείκτες ανισότητας που αξιοποιούνται στην ανάλυση έχουν χρησιμοποιηθεί σε πληθώρα σχετικών μελετών (Δαφέρμος & Παπαθεοδώρου, 2011· Παπαθεοδώρου & Δαφέρμος, 2010· Παπαθεοδώρου & Μισσός, 2013· Παπαθεοδώρου & Πετμεζίδου, 2004, 2005· Παπαθεοδώρου κ.ά., 2008, 2018β, 2020, 2021, 2022, 2023· Missos, 2021).

μεταξύ 2019 και 2020 (από 0,251 σε 0,272), υποδεικνύοντας την έντονη επίδραση της πανδημίας και των περιορισμό που επιβλήθηκαν την συγκεκριμένη περίοδο, πιθανώς λόγω της εξάρτησης από τον τουρισμό.

Για τον προσδιορισμό του παράγοντα που οδηγεί τις μεταβολές στην ανισότητα, εξετάζεται η σύγκριση μεταξύ των δεικτών Τυπικής Απόκλισης Λογαρίθμων (L), που είναι ευαίσθητος στο κάτω άκρο της κατανομής (τους φτωχότερους), καθώς και Theil και του τετραγώνου του Συντελεστή Διακύμανσης (C^2), που είναι ευαίσθητοι στο άνω άκρο (τους πλουσιότερους). Η ανάλυση των επιμέρους δεικτών για την Ελλάδα αποκαλύπτει μια σημαντική μετατόπιση.

Πίνακας 1.2: Μεταβολές δεικτών ανισότητας

Δείκτης	Μεταβολή 2018 – 2023	Ποσοστιαία (%) Μεταβολή
<i>L (Κάτω Άκρο)</i>	0,19978 – 0,17281 = 0,02697	15,60%
<i>Theil (Άνω Άκρο)</i>	0,18287 – 0,16137 = 0,02150	13,30%

Πηγή: Έρευνες SILC 2018 και 2024, και επεξεργασία των συγγραφέων

Η αύξηση της ανισότητας στην Ελλάδα μετά το 2018 (από το χαμηλό σημείο του *Gini*) οφείλεται κυρίως στη διεύρυνση της απόστασης στο κάτω άκρο της κατανομής, καθώς ο δείκτης L παρουσίασε μεγαλύτερη αριθμητική και ποσοστιαία αύξηση σε σχέση με τον δείκτη *Theil*. Αυτό υποδηλώνει μια επιδείνωση της σχετικής εισοδηματικής θέσης των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Αντίστοιχα, στην Κρήτη, η ανάλυση της περιόδου της πιο απότομης ανόδου (2019–2020) επιβεβαιώνει την τάση:

- L (από 0,11384 σε 0,13197): αύξηση 0,01813.
- *Theil* (από 0,12256 σε 0,13106): αύξηση 0,0085.

Αυτό δείχνει ότι η εισοδηματική ανισότητα στην Κρήτη το 2020 επηρεάστηκε δυσανάλογα από τις απώλειες εισοδήματος στα χαμηλότερα στρώματα.

Η περιφέρεια Κρήτης παρουσίασε συστηματικά χαμηλότερο επίπεδο ανισότητας σύμφωνα με όλους τους εξεταζόμενους δείκτες (*Gini*, L , *Theil*, C^2) καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 2017-2023. Η μέση διαφορά του δείκτη *Gini* μεταξύ Ελλάδας και Κρήτης κυμάνθηκε μεταξύ 0,032 και 0,058 μονάδες, επιβεβαιώνοντας τη

μικρότερη διασπορά εισοδήματος στις περιφερειακές οικονομίες, σε σύγκριση με τον εθνικό μέσο όρο που επηρεάζεται έντονα από τα μεγάλα αστικά κέντρα.

Το κεντρικό συμπέρασμα της ανάλυσης είναι ότι η αναστροφή της πτωτικής τάσης της ανισότητας μετά το 2018, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο (με κορυφώσεις το 2020 και το 2023), οφείλεται πρωτίστως σε παράγοντες που επηρεάζουν δυσμενώς τα άτομα με χαμηλότερο (ισοδύναμο) διαθέσιμο εισόδημα. Η υπεροχή της αύξησης του δείκτη L έναντι του δείκτη *Theil* στην Ελλάδα (2018-2023) τεκμηριώνει ότι η επιδείνωση της εισοδηματικής ανισότητας δεν οφείλεται απλώς στην ταχύτερη αύξηση των εισοδημάτων του πλουσιότερου πληθυσμού, αλλά κυρίως στη διεύρυνση του χάσματος μεταξύ του μέσου όρου και του κατώτερου άκρου της κατανομής, μια εξέλιξη που μπορεί να συνδέεται με την με την μικρότερη ανθεκτικότητα των χαμηλών εισοδημάτων στους κλυδωνισμούς (π.χ. πληθωρισμό, οικονομικές κρίσεις) της πρόσφατης περιόδου.

Διάγραμμα 1.2: Δείκτες ανισότητας L, Theil, συντελεστής διακύμανσης και Gini, Ελλάδα και περιφέρεια Κρήτης, 2017-2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Ο δείκτης *Atkinson* αποτελεί ένα ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο στην μέτρηση και αξιολόγηση της ανισότητας, καθώς επιτρέπει την ενσωμάτωση διαφορετικών συναρτήσεων κοινωνικής ευημερίας, δηλαδή αντιλήψεων και υποθέσεων ως προς την συνολική ευημερία. Αυτό επιτυγχάνεται υιοθετώντας διαφορετικούς βαθμούς κοινωνικής «ευαισθησίας» απέναντι στην ανισότητα μέσω των τιμών της παραμέτρου ϵ (αποστροφής της ανισότητας). Όσο υψηλότερη είναι η τιμή της παραμέτρου ϵ , τόσο

περισσότερο ευαίσθητος είναι ο δείκτης σε μεταβιβάσεις που γίνονται στα χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια. Στον δείκτη $A_{(\varepsilon=0,5)}$, όπου η παράμετρος είναι σχετικά χαμηλή, η μέτρηση είναι πιο ευαίσθητη στα μεσαία και χαμηλά εισοδήματα, ενώ στον δείκτη $A_{(\varepsilon=2)}$ δίνεται πολύ μεγαλύτερο βάρος στις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις και συνεπώς οι αποκλίσεις σε αυτή τη ζώνη αποτυπώνονται εντονότερα. Τα δεδομένα για την Κρήτη και για το σύνολο της Ελλάδας από το 2017 έως το 2023 δείχνουν ένα συνεκτικό πρότυπο: η Κρήτη εμφανίζει συστηματικά χαμηλότερα επίπεδα ανισότητας και στους δύο δείκτες, με μικρότερη διασπορά στα χαμηλά και πολύ χαμηλά εισοδήματα σε σχέση με την Ελλάδα.

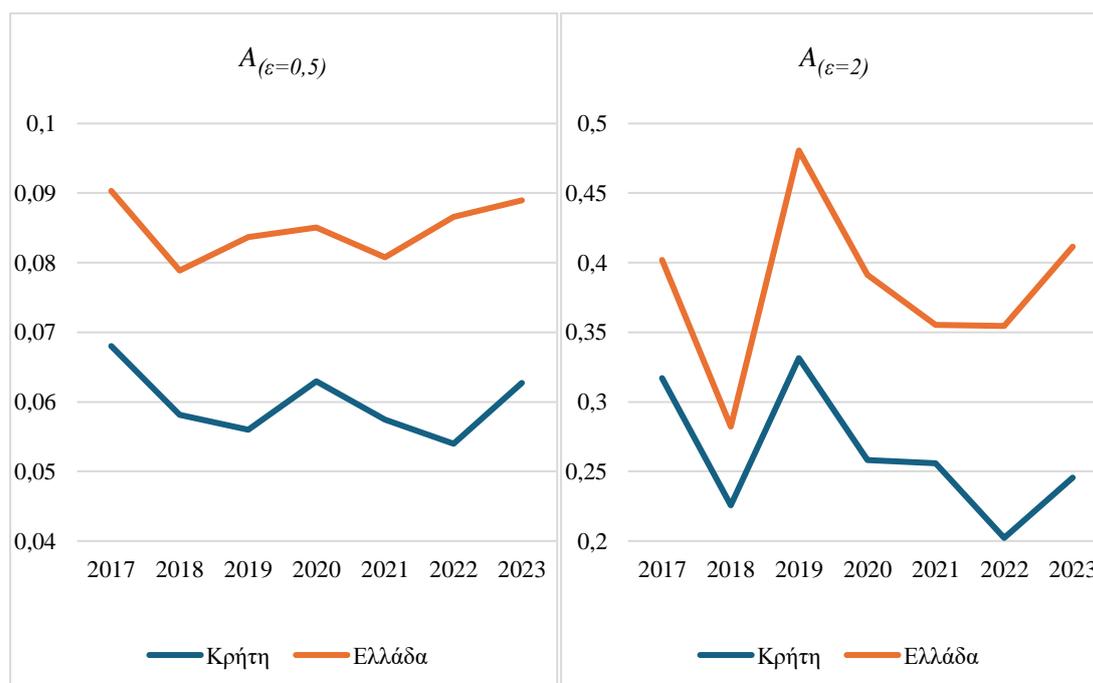
Ξεκινώντας από τον δείκτη $A_{(\varepsilon=0,5)}$, παρατηρούμε ότι στην Κρήτη οι τιμές κυμαίνονται σε ένα σχετικά στενό εύρος μεταξύ 0,054 (2022) και 0,068 (2017). Η ανισότητα με βάση αυτόν τον δείκτη μειώνεται σταδιακά από το 2017 έως το 2022, ενώ το 2023 καταγράφεται μικρή αύξηση. Παρότι οι διακυμάνσεις είναι μικρές, το μοτίβο αυτό αποτυπώνει μια σχετική σταθερότητα στη διαχρονική συμπεριφορά της ανισότητας στα χαμηλότερα εισοδήματα στην Κρήτη. Στην Ελλάδα, οι τιμές του $A_{(\varepsilon=0,5)}$ παραμένουν σε κάθε έτος υψηλότερες από τις αντίστοιχες της Κρήτης, κυμαινόμενες από 0,079 έως 0,090. Αυτό δείχνει ότι η χώρα στο σύνολό της εμφανίζει πιο έντονες αποκλίσεις στα χαμηλά εισοδήματα, ή ότι οι ομάδες χαμηλού εισοδήματος στο σύνολο της χώρας απέχουν περισσότερο από το μέσο επίπεδο ευημερίας σε σχέση με την Κρήτη. Η ομοιόμορφη υπεροχή της Κρήτης σημαίνει ότι το διαθέσιμο εισόδημα εκεί κατανέμεται με μεγαλύτερη ισότητα, και ότι οι κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν ισχυρότερο «εξομαλυντικό» αποτέλεσμα στην περιφέρεια αυτή, συγκρατώντας την ανισότητα σε σαφώς χαμηλότερα επίπεδα.

Όταν εξετάζουμε τον δείκτη $A_{(\varepsilon=2)}$, η εικόνα γίνεται ακόμη πιο χαρακτηριστική, διότι αυτή η εκδοχή του δείκτη *Atkinson* εστιάζει με πολύ μεγαλύτερη ένταση στα χαμηλότερα εισοδήματα. Η Κρήτη εμφανίζει και πάλι σταθερά χαμηλότερες τιμές από την Ελλάδα, με σημαντικό εύρος μεταβολών μεταξύ 0,202 (2022) και 0,331 (2019). Το γεγονός ότι ο δείκτης αυξάνεται τόσο έντονα το 2019 αποτυπώνει μια στιγμιαία σημαντικής πίεσης στα χαμηλά εισοδήματα, ωστόσο η επαναφορά σε χαμηλότερες τιμές τα επόμενα έτη δείχνει ότι αυτή η αύξηση δεν ήταν διαρθρωτική. Η Ελλάδα παρουσιάζει σε όλα τα χρόνια υψηλότερες τιμές του $A_{(\varepsilon=2)}$, με τις τιμές να φτάνουν έως και 0,481 το 2019 και να παραμένουν κοντά ή πάνω από 0,35 σε όλη την υπόλοιπη περίοδο. Οι διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Κρήτης είναι ιδιαιτέρως έντονες στον δείκτη

$A_{(\varepsilon=2)}$, μεγαλύτερες από ό,τι στον δείκτη $A_{(\varepsilon=0,5)}$, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι οι πιο ευάλωτες εισοδηματικά ομάδες βρίσκονται σε πολύ πιο δύσκολη σχετική θέση στο εθνικό επίπεδο από ό,τι στην Κρήτη.

Η σύγκριση των δύο δεικτών δείχνει ξεκάθαρα ότι η Κρήτη έχει όχι μόνο χαμηλότερη συνολική ανισότητα, αλλά και σημαντικά χαμηλότερη ανισότητα στις πιο ευάλωτες εισοδηματικές ομάδες. Ο δείκτης $A_{(\varepsilon=0,5)}$ υποδεικνύει ότι η Κρήτη έχει μικρότερη απόσταση μεταξύ χαμηλού και μέσου εισοδήματος, ενώ ο $A_{(\varepsilon=2)}$ αποκαλύπτει ότι ακόμη και στα πολύ χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια η διασπορά των εισοδημάτων είναι χαμηλότερη. Αντιθέτως, η Ελλάδα εμφανίζει υψηλότερες τιμές και στους δύο δείκτες, και κυρίως στον $A_{(\varepsilon=2)}$, γεγονός που καταδεικνύει ότι η χώρα στο σύνολό της αντιμετωπίζει εντονότερη εισοδηματική ανισότητα στο κάτω μέρος της κατανομής. Αυτό ευθυγραμμίζεται και με το γεγονός ότι η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη εισοδηματική ετερογένεια μεταξύ περιφερειών, διαφορετικές αγορές εργασίας και υψηλότερη συγκέντρωση μεγάλης φτώχειας σε αστικά κέντρα ή περιοχές με υψηλή ανεργία.

Διάγραμμα 1.3: Δείκτες ανισότητας Atkinson με διαφορετικούς συντελεστές αποστροφής στην ανισότητα, Ελλάδα και περιφέρεια Κρήτης, 2017-2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, SILC 2018-2024

Συνολικά, οι δείκτες *Atkinson* επιβεβαιώνουν την καλύτερη σχετική θέση της Κρήτης ως προς τη διανομή του διαθέσιμου εισοδήματος. Η ανισότητα στα χαμηλά εισοδήματα

είναι διαχρονικά μικρότερη και οι χρόνιες αποκλίσεις μεταξύ φτωχότερων και μέσου εισοδήματος διατηρούνται σε αισθητά χαμηλότερα επίπεδα από ό,τι στην Ελλάδα συνολικά. Οι δύο δείκτες $A_{(\varepsilon=0,5)}$ και $A_{(\varepsilon=2)}$ λειτουργούν έτσι ως ισχυρές ενδείξεις ότι η Κρήτη διαθέτει ένα πιο ισορροπημένο προφίλ κοινωνικής ευημερίας, με χαμηλότερο ρίσκο δημιουργίας έντονων εισοδηματικών ανισοτήτων στο άμεσο μέλλον και μεγαλύτερη ανθεκτικότητα σε ενδεχόμενους κλυδωνισμούς της οικονομίας.

Πίνακας 1.3: Μέσοι όροι δεικτών Atkinson $A_{(\varepsilon=0,5)}$ και $A_{(\varepsilon=2)}$, 2017–2023

Δείκτης	Κρήτη (Μ.Ο. 2017–2023)	Ελλάδα (Μ.Ο. 2017–2023)
$A_{(\varepsilon=0,5)}$	0,05955	0,08489
$A_{(\varepsilon=2)}$	0,26259	0,37566

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Οι παραπάνω διαπιστώσεις επιβεβαιώνονται και από την εξέταση των μέσων όρων της επταετίας 2017–2023. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.3, η Κρήτη παρουσιάζει σημαντικά χαμηλότερες τιμές και στους δύο δείκτες Atkinson. Ο μέσος $A_{(\varepsilon=0,5)}$ για την Κρήτη διαμορφώνεται στο 0,0596 έναντι 0,0849 για την Ελλάδα, γεγονός που καταδεικνύει ότι τα χαμηλά εισοδήματα στην περιφέρεια είναι συστηματικά πιο κοντά στο μέσο εισόδημα. Ακόμη πιο έντονη είναι η διαφορά στον $A_{(\varepsilon=2)}$, ο οποίος είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος στα πολύ χαμηλά εισοδήματα: η Κρήτη έχει μέσο όρο 0,2626, ενώ η Ελλάδα 0,3757, απόκλιση που υποδηλώνει πολύ βαθύτερη ανισότητα στο κάτω άκρο της κατανομής σε εθνικό επίπεδο. Συνολικά, οι μέσοι όροι των Atkinson επιβεβαιώνουν ότι η Κρήτη χαρακτηρίζεται από χαμηλότερη διασπορά στα χαμηλά και πολύ χαμηλά εισοδήματα, γεγονός που ενισχύει την εκτίμηση.

1.2. Σύστημα κοινωνικής προστασίας στην περιφέρεια Κρήτης και εισοδηματική ανισότητα

Η ανάλυση της ανισότητας εισοδήματος προϋποθέτει όχι μόνο τη μέτρηση της διασποράς στο πρωτογενές (αγοραίο) εισόδημα, αλλά και την αποτύπωση του βαθμού στον οποίο οι κοινωνικές μεταβιβάσεις, δηλαδή τα διάφορα κοινωνικά επιδόματα, συμβάλλουν στη μείωσή της. Αυτό γιατί σημαντικό μέρος των εισοδημάτων του πληθυσμού προέρχεται από χρηματικές κοινωνικές μεταβιβάσεις. Στο πλαίσιο του συστήματος κοινωνικής προστασίας, οι μεταβιβάσεις αυτές, είτε πρόκειται για

συντάξεις είτε για διάφορα κοινωνικά επιδόματα, λειτουργούν ως μηχανισμοί αναδιανομής που μεταβάλλουν την τελική κατανομή του εισοδήματος και μπορούν να αμβλύνουν σημαντικά τις εισοδηματικές αποκλίσεις. Τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται επιτρέπουν την εξέταση αυτής της διαδικασίας μέσα από τρεις διακριτές εισοδηματικές έννοιες, δηλαδή το εισόδημα πριν από οποιεσδήποτε μεταβιβάσεις (Α), το εισόδημα μετά την ενσωμάτωση των συντάξεων (Β), και το εισόδημα μετά από όλες τις κοινωνικές παροχές σε χρήμα (Γ).⁶ Η σύγκριση των δεικτών ανισότητας ανάμεσα σε αυτά τα τρία στάδια αποκαλύπτει το μέγεθος της μεταβολής στη διασπορά του εισοδήματος που μπορεί να αποδοθεί σε κάθε κατηγορία κοινωνικών παροχών. Με άλλα λόγια, η διαφορά μεταξύ Α και Β δείχνει την αναδιανεμητική επίδραση των συντάξεων, ενώ η διαφορά μεταξύ Β και Γ αποτυπώνει τη συμβολή των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα. Μέσω αυτής της μεθοδολογικής προσέγγισης, οι δείκτες *Gini*, $p90/p10$ και οι δείκτες γενικευμένης εντροπίας (*L*, *Theil*, C^2 και *Atkinson*) δεν λειτουργούν απλώς ως στατιστικά μέτρα ανισότητας, αλλά ως άμεσοι δείκτες της αποτελεσματικότητας του συστήματος κοινωνικής προστασίας στη μείωση της εισοδηματικής ανισότητας.

Η διάκριση ανάμεσα στις συντάξεις και στις λοιπές κοινωνικές παροχές έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι οι δύο αυτές κατηγορίες μεταβιβάσεων επιτελούν διαφορετικούς ρόλους στο πλαίσιο του κοινωνικού κράτους και επηρεάζουν με άνισο τρόπο την κατανομή του εισοδήματος. Οι συντάξεις, τόσο στην χώρα μας όσο και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, αποτελούν τον μεγαλύτερο και πιο σταθερό πυλώνα κοινωνικής προστασίας, καλύπτοντας μεγάλο μέρος του πληθυσμού και συχνά αναπληρώνοντας σημαντικό ποσοστό του εισοδήματος των ηλικιωμένων νοικοκυριών. Εξαιτίας του μεγάλου δημοσιονομικού τους βάρους και της ευρείας τους κάλυψης, οι συντάξεις έχουν συνήθως την ισχυρότερη συνολική αναδιανεμητική επίδραση, γεγονός που αποτυπώνεται στη σημαντική μείωση των δεικτών ανισότητας στη μετάβαση από το Α στο Β. Αντίθετα, οι λοιπές κοινωνικές παροχές σε χρήμα, όπως τα επιδόματα ανεργίας, τα οικογενειακά επιδόματα, οι στοχευμένες ενισχύσεις για χαμηλά εισοδήματα ή για στέγαση, είναι συνήθως μικρότερου δημοσιονομικού μεγέθους και περισσότερο εστιασμένες, με αποτέλεσμα η επίδρασή τους να αφορά κυρίως συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού αντί για το σύνολο της κατανομής. Παρότι

⁶ Ακολουθείται η μεθοδολογία προγενέστερων ερευνών (βλ. Παπαθεοδώρου κ.ά., 2020, 2021, 2022, 2023)

συμβάλλουν καθοριστικά στη μείωση της φτώχειας ή στη στήριξη νοικοκυριών σε προσωρινή ή διαρθρωτική ευπάθεια, η συνολική τους επίδραση στην εισοδηματική διασπορά είναι συχνά μικρότερη ή δυσκολότερο να αποτυπωθεί σε δείκτες συνολικής ανισότητας.⁷ Για τον λόγο αυτόν, η σύγκριση των Β και Γ αποκτά ιδιαίτερη αναλυτική αξία, αφού επιτρέπει την απομόνωση της επίδρασης αυτών των στοχευμένων παροχών και αναδεικνύει αν οι πολιτικές κοινωνικής προστασίας πέραν των συντάξεων κατορθώνουν να ενισχύσουν περαιτέρω τη μείωση της ανισότητας ή περιορίζονται κυρίως στην άμβλυνση της φτώχειας σε συγκεκριμένες υποομάδες. Στον Πίνακα 1.4 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι (2017–2023) βασικών δεικτών ανισότητας για τα τρία επίπεδα εισοδήματος (Α, Β και Γ) στην Κρήτη και στην Ελλάδα.

Πίνακας 1.4: Μέσοι δείκτες ανισότητας 2017–2023, κατά είδος εισοδήματος

Περιοχή	Δείκτης	Α (πριν από όλες τις μεταβιβάσεις)	Β (μετά τις συντάξεις)	Γ (μετά από όλες τις μεταβιβάσεις)
Κρήτη	<i>Gini</i>	0,325	0,283	0,265
	<i>p90/p10</i>	4,994	3,622	3,283
	<i>L</i>	0,214	0,147	0,125
	<i>A_(ε=0,5)</i>	0,094	0,069	0,060
Ελλάδα	<i>Gini</i>	0,388	0,33	0,312
	<i>p90/p10</i>	6,664	4,515	4,016
	<i>L</i>	0,305	0,206	0,178
	<i>A_(ε=0,5)</i>	0,133	0,095	0,085

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Από τον Πίνακα 1.4 προκύπτει ότι:

1. Η πρωτογενής ανισότητα (Α) είναι σαφώς υψηλότερη στην Ελλάδα από ό,τι στην Κρήτη, ανεξάρτητα από τον δείκτη. Ο μέσος *Gini* είναι 0,388 στην Ελλάδα έναντι 0,325 στην Κρήτη, ενώ ο λόγος *p90/p10* διαμορφώνεται σε 6,66 και 4,99 αντίστοιχα. Αυτό σημαίνει ότι το αγοραίο εισόδημα παρουσιάζει υψηλότερη διασπορά και σημαντικά μεγαλύτερη απόσταση μεταξύ χαμηλών και υψηλών εισοδημάτων στο εθνικό επίπεδο.
2. Μετά την ενσωμάτωση των συντάξεων (Β) και στη συνέχεια όλων των επιδομάτων (Γ), η ανισότητα μειώνεται σταθερά και στα δύο επίπεδα χωρικής

⁷ Σε πολλές χώρες οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα έχουν υψηλότερη διανεμητική επίδραση από τις συντάξεις. Επίσης σε αρκετές χώρες (λχ. Σκανδιναβικές) έχουν σε μεγάλο βαθμό καθολικό χαρακτήρα και δεν δίνονται μέσω έλεγχου πόρων.

ανάλυσης, με την ανισότητα στην Ελλάδα να παραμένει ωστόσο υψηλότερη από αυτή της Κρήτης σε όλες τις περιπτώσεις. Η μέση τιμή του δείκτη *Gini* (της περιόδου 2017-2023) υποχωρεί στην Κρήτη από 0,325 σε 0,283 (μετά τις συντάξεις) και τελικά σε 0,265 (μετά από όλες τις μεταβιβάσεις), ενώ στην Ελλάδα αντίστοιχα από 0,388 σε 0,330 και τελικά σε 0,312.

3. Η μείωση της ανισότητας είναι σημαντική τόσο στο μέσο όσο και στα άκρα της κατανομής. Ο λόγος $p90/p10$ στην Κρήτη μειώνεται από 4,99 στο Α σε 3,62 στο Β και 3,28 στο Γ, ενώ στην Ελλάδα από 6,66 σε 4,52 και 4,02 αντίστοιχα. Οι δείκτες L και $A_{(\varepsilon=0,5)}$ δείχνουν ότι η συνολική διασπορά και η ανισότητα στα χαμηλά εισοδήματα περιορίζονται ουσιαστικά μέσα από την αλληλουχία των μεταβιβάσεων.

Ο Πίνακας 1.5 παρουσιάζει τις ετήσιες τιμές του *Gini* για την Κρήτη και την Ελλάδα σε όλα τα εισοδηματικά στάδια. Σε κάθε έτος και για τις δύο περιοχές, η τιμή του *Gini* μετά τις συντάξεις (Β) είναι μικρότερη από την αντίστοιχη πριν από τις μεταβιβάσεις (Α). Η μέση ετήσια μείωση του *Gini* που οφείλεται στις συντάξεις είναι περίπου 0,0426 μονάδες για την Κρήτη, και 0,0585 μονάδες για την Ελλάδα. Σε σχετικούς όρους, αυτό αντιστοιχεί σε μείωση περίπου 13,1% της πρωτογενούς ανισότητας στην Κρήτη και περίπου 15,1% στην Ελλάδα (ως ποσοστό του μέσου *Gini*). Δηλαδή, οι συντάξεις μειώνουν περίπου το ένα έβδομο της αρχικής ανισότητας στην Κρήτη και περίπου το ένα έκτο στην Ελλάδα. Η μεγαλύτερη απόλυτη μείωση στο εθνικό επίπεδο συνδέεται με την υψηλότερη αρχική ανισότητα και τον μεγαλύτερο ρόλο των συντάξεων στο συνολικό εισόδημα. Η εικόνα αυτή δεν περιορίζεται μόνο στις εκτιμήσεις με βάση τον δείκτη *Gini*.

Στον Πίνακα 1.6 παρουσιάζονται οι μέσες μεταβολές για επιλεγμένους δείκτες ανισότητας (*Gini*, $p90/p10$, L , $A_{(\varepsilon=0,5)}$) τόσο λόγω συντάξεων όσο και λόγω λοιπών παροχών. Η μετάβαση από το Β στο Α αποτυπώνει την επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα, όπως είναι τα επιδόματα ανεργίας, τα οικογενειακά επιδόματα, το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα, τα επιδόματα στέγασης και άλλες εισοδηματικές παροχές. Τα δεδομένα δείχνουν ξεκάθαρα ότι η ανισότητα μειώνεται περαιτέρω όταν καταβάλλονται οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις, οι οποίες έχουν πρόσθετη, θετική αναδιανεμητική επίδραση, αν και σαφώς μικρότερη από αυτή των συντάξεων.

Πίνακας 1.5: Εξέλιξη του δείκτη *Gini* ανά είδος εισοδήματος (2017–2023)

Έτος	Κρήτη			Ελλάδα		
	A	B	Γ	A	B	Γ
2017	0,376	0,304	0,283	0,409	0,337	0,319
2018	0,342	0,289	0,264	0,389	0,326	0,304
2019	0,308	0,265	0,251	0,388	0,327	0,31
2020	0,331	0,29	0,272	0,387	0,331	0,314
2021	0,307	0,279	0,261	0,379	0,326	0,309
2022	0,291	0,267	0,252	0,38	0,329	0,313
2023	0,32	0,284	0,268	0,384	0,332	0,315

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Με βάση τον δείκτη *Gini*, η μέση πρόσθετη μείωση λόγω των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων (από Β σε Γ) είναι 0,0178 μονάδες για την Κρήτη και 0,0179 μονάδες για την Ελλάδα. Ως ποσοστό της πρωτογενούς ανισότητας (Α), αυτό αντιστοιχεί σε περίπου 5,5% στην Κρήτη και περίπου 4,6% στην Ελλάδα. Συνολικά, η συνολική μείωση της ανισότητας από το Α στο Γ φθάνει περίπου το 18,6% στην Κρήτη και το 19,7% στην Ελλάδα. Ο Πίνακας 1.6 παρουσιάζει τις μέσες μεταβολές ανισότητας για την περίοδο 2017–2023, αποτυπώνοντας τη διαδοχική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα στην Κρήτη και στην Ελλάδα. Συνολικά συνοψίζει τις εξής τρεις μεταβολές στην ανισότητα: (α) από Α σε Β (επίδραση συντάξεων), (β) από Β σε Γ (επίδραση λοιπών παροχών), (γ) από Α σε Γ (συνολική επίδραση όλων των χρηματικών μεταβιβάσεων).

Πίνακας 1.6: Μέσες μεταβολές ανισότητας (2017–2023) ανά είδος μεταβίβασης

Περιοχή	Δείκτης	Μεταβολή από Α σε Β	Μεταβολή από Β σε Γ	Μεταβολή από Α σε Γ
Κρήτη	<i>Gini</i>	-0,048	-0,022	-0,068
	$p90/p10$	-2,616	-0,258	-2,874
	<i>L</i>	-0,073	-0,0261	-0,099
	$A_{(\varepsilon=0,5)}$	-0,0317	-0,013	-0,045
Ελλάδα	<i>Gini</i>	-0,053	-0,0148	-0,0681
	$p90/p10$	-2,502	-0,334	-2,836
	<i>L</i>	-0,0966	-0,0159	-0,1125
	$A_{(\varepsilon=0,5)}$	-0,036	-0,0103	-0,0463

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Οι τρεις μεταβολές που εξετάζονται επιτρέπουν τη διάκριση μεταξύ της αναδιανεμητικής επίδρασης του συνταξιοδοτικού συστήματος και της πρόσθετης

συμβολής των λοιπών κοινωνικών παροχών. Η γενική εικόνα που προκύπτει είναι ότι και στην Κρήτη και στην Ελλάδα, το σύνολο των μεταβιβάσεων μειώνει ουσιαστικά την ανισότητα, καθώς οι μεταβολές από το Α προς το Γ είναι έντονα αρνητικές σε όλους τους δείκτες. Για παράδειγμα, ο δείκτης Gini μειώνεται κατά περίπου 0,068 τόσο στην Κρήτη όσο και στη χώρα, ενώ ο λόγος p_{90}/p_{10} υποχωρεί κατά 2,874 στην Κρήτη και κατά 2,836 στο σύνολο της Ελλάδας. Ανάλογα, οι δείκτες που εστιάζουν στη βάση της κατανομής, όπως ο L και ο $A_{(\epsilon=0,5)}$, εμφανίζουν επίσης σημαντική μείωση, επιβεβαιώνοντας ότι το σύστημα κοινωνικής προστασίας επηρεάζει θετικά τα χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα.

Παρά τη σύγκλιση ως προς το τελικό αποτέλεσμα, η σύνθεση της αναδιανεμητικής επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα διαφέρει μεταξύ Κρήτης και Ελλάδας. Ταυτόχρονα επιβεβαιώνεται μία από τις δομικές αδυναμίες του ελληνικού συστήματος κοινωνικής προστασίας που αφορά στο ότι η διανεμητική επίδρασή του εξαντλείται στην καταβολή των συντάξεων. Πράγματι οι συντάξεις αποτελούν το βασικό εργαλείο μείωσης της ανισότητας και στις δύο περιπτώσεις, με τη μεταβολή Α προς Β να είναι η ισχυρότερη σε όλους τους δείκτες. Στην Κρήτη, οι συντάξεις μειώνουν τον δείκτη Gini κατά 0,048 και τον p_{90}/p_{10} κατά 2,616, ενώ αντίστοιχα στη χώρα οι μειώσεις είναι 0,053 και 2,502. Ωστόσο, στο επίπεδο της Ελλάδας, ο δείκτης L παρουσιάζει μεγαλύτερη μείωση (-0,0966 έναντι -0,073 στην Κρήτη), γεγονός που δείχνει ότι οι συντάξεις έχουν ακόμη ισχυρότερη επίδραση στα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα σε εθνικό επίπεδο. Αυτό υποδηλώνει ότι το συνταξιοδοτικό σύστημα λειτουργεί ως ο κύριος μηχανισμός άμβλυνσης της εισοδηματικής ανισότητας, με ιδιαίτερη σημασία για τα νοικοκυριά που βρίσκονται στις χαμηλότερες θέσεις της κατανομής.

Η πρόσθετη επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων, δηλαδή η μεταβολή Β προς Γ, είναι σαφώς μικρότερη από εκείνη των συντάξεων αλλά συμβάλλει στη μείωση της ανισότητας. Στην Κρήτη, οι λοιπές μεταβιβάσεις μειώνουν τον δείκτη Gini κατά 0,022 και τον δείκτη L κατά 0,0261, ενώ αντίστοιχα στην Ελλάδα οι μειώσεις είναι μικρότερες (0,0148 και 0,0159 αντίστοιχα). Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι οι συγκεκριμένες παροχές σε χρήμα – όπως οικογενειακά επιδόματα, επιδόματα ανεργίας και στέγασης – έχουν μεγαλύτερη αναδιανεμητική επίδραση στην Κρήτη σε σχέση με το σύνολο της χώρας. Επίσης, η μεγαλύτερη μείωση του δείκτη $A_{(\epsilon=0,5)}$ στην Κρήτη συγκριτικά με την Ελλάδα υποδεικνύει ότι οι παροχές αυτές συμβάλλουν περισσότερο

στη βελτίωση της θέσης των νοικοκυριών που βρίσκονται στο κάτω μέρος της εισοδηματικής κλίμακας.

Συνολικά, η περίοδος 2017–2023 χαρακτηρίζεται από μια συνεπή μείωση της εισοδηματικής ανισότητας, με το συνταξιοδοτικό σύστημα να αποτελεί το βασικό μηχανισμό αναδιανομής και τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις να διαδραματίζουν έναν συμπληρωματικό αλλά ουσιαστικό ρόλο. Η Κρήτη εμφανίζει ένα μείγμα επιδράσεων όπου οι συντάξεις παραμένουν καθοριστικές, αλλά οι επιπλέον παροχές έχουν αναλογικά ισχυρότερη αναδιανεμητική επίδραση σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, ιδίως για τα φτωχότερα νοικοκυριά. Αυτό το μοτίβο αναδεικνύει τη σημασία της ενίσχυσης των κοινωνικών πολιτικών ως μέσου περαιτέρω μείωσης των περιφερειακών ανισοτήτων και βελτίωσης της κοινωνικής συνοχής.

1.3. Ανάλυση ανά δεκατημόριο εισοδήματος

Η ανάλυση ανά δεκατημόριο αποτελεί ένα ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο για την κατανόηση της εισοδηματικής διάρθρωσης και της διαφοροποιημένης επίδρασης του συστήματος κοινωνικής προστασίας στα διάφορα τμήματα του πληθυσμού. Έτσι, το 1^ο δεκατημόριο αντιπροσωπεύει το 10% του πληθυσμού με το χαμηλότερο (ισοδύναμο) εισόδημα και αντίστοιχα το 10^ο δεκατημόριο το 10% του πληθυσμού με το υψηλότερο εισόδημα. Με τη διάκριση του συνόλου του δείγματος σε ισοπληθή εισοδηματικά στρώματα, καθίσταται δυνατή η αποτύπωση του βαθμού εξάρτησης κάθε ομάδας από κοινωνικές μεταβιβάσεις, καθώς και η αξιολόγηση της προοδευτικότητας ή μη των μέτρων κοινωνικής πολιτικής. Τα δεκατημόρια λειτουργούν ως ένας μηχανισμός παρατήρησης, επιτρέποντας τη σύγκριση της σχετικής σημασίας των συντάξεων και των λοιπών παροχών ανά επίπεδο εισοδήματος, αναδεικνύοντας ποια στρώματα ωφελούνται περισσότερο και ποια λιγότερο από το σύστημα κοινωνικής προστασίας. Μέσω αυτής της προσέγγισης, γίνονται εμφανείς οι τρόποι που οι πολιτικές κοινωνικής στήριξης αναδιανέμουν πόρους, σε ποιο βαθμό συμβάλλουν στη μείωση των ανισοτήτων και κατά πόσο η επίδρασή τους ευθυγραμμίζεται με τους στόχους κοινωνικής δικαιοσύνης και συνοχής.

Ο Πίνακας 1.7 παρουσιάζει τη συμβολή των συντάξεων, των λοιπών χρηματικών κοινωνικών μεταβιβάσεων και του συνόλου των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο μέσο διαθέσιμο εισόδημα των δεκατημορίων στην Ελλάδα για τα έτη 2017 και 2023, αναδεικνύοντας σημαντικές μεταβολές τόσο στη διάρθρωση των εισοδημάτων όσο και

στην αποτελεσματικότητα του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Συνολικά, μεταξύ 2017 και 2023 παρατηρείται μια τάση ενίσχυσης του προοδευτικού χαρακτήρα των κοινωνικών μεταβιβάσεων, καθώς αυξάνεται η συμβολή τους στο εισόδημα των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων, σε αντίθεση με τα μεσαία και υψηλά δεκατημόρια όπου η συμβολή τους αναλογικά μειώνεται.

Πίνακας 1.7: Ποσοστό κοινωνικών μεταβιβάσεων (συντάξεων και λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων) στο διαθέσιμο εισόδημα ανά δεκατημόριο εισοδήματος, 2017 και 2023, Ελλάδα

Δεκατημόρια	2017			2023		
	Ποσοστό (%) συντάξεων στο μέσο εισόδημα	Ποσοστό (%) λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στο μέσο εισόδημα	Ποσοστό (%) των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο μέσο διαθέσιμο εισόδημα	Ποσοστό (%) συντάξεων στο μέσο εισόδημα	Ποσοστό (%) λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στο μέσο εισόδημα	Ποσοστό (%) των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο μέσο διαθέσιμο εισόδημα
1ο	4,6%	15,1%	19,7%	11,2%	12,9%	24,1%
2ο	13,3%	12,3%	25,7%	11,6%	11,6%	23,3%
3ο	13,5%	7,9%	21,3%	11,2%	8,9%	20,2%
4ο	15,4%	5,9%	21,3%	11,7%	6,1%	17,8%
5ο	17,8%	5,6%	23,4%	12,7%	5,5%	18,2%
6ο	18,4%	4,9%	23,3%	11,8%	3,6%	15,4%
7ο	19,1%	4,0%	23,1%	12,9%	3,2%	16,1%
8ο	18,8%	2,6%	21,4%	13,9%	2,1%	16,0%
9ο	18,6%	1,9%	20,4%	17,6%	1,7%	19,2%
10ο	12,7%	0,6%	13,3%	8,3%	0,7%	9,0%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Οι συντάξεις αποτελούν σημαντικό τμήμα του διαθέσιμου εισοδήματος και στα δύο έτη, ωστόσο η σχετική τους βαρύτητα μειώνεται στα περισσότερα δεκατημόρια το 2023. Η μείωση είναι εντονότερη στα μεσαία και υψηλότερα εισοδηματικά στρώματα, γεγονός που οφείλεται στην αύξηση του αγοραίου εισοδήματος των νοικοκυριών, μειώνοντας έτσι την ποσοστιαία συμμετοχή των συντάξεων. Εξαίρεση αποτελεί το 1^ο δεκατημόριο, όπου οι συντάξεις αντιπροσωπεύουν σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με το 2017, κυρίως λόγω του ότι η αύξηση του αγοραίου εισοδήματος της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας ήταν ασθενέστερη της μεταβολής των συντάξεων.

Οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εμφανίζουν καθολική μείωση ως ποσοστό του εισοδήματος σε όλα τα δεκατημόρια, με την πτώση να είναι εντονότερη στα μεσαία στρώματα. Όπως σχολιάζεται και παραπάνω, η συρρίκνωση αυτή οφείλεται κυρίως

στην σχετική αύξηση του αγοραίου εισοδήματος, παρά στη μείωση των λοιπών παροχών. Τα υψηλότερα δεκατημόρια συνεχίζουν να λαμβάνουν οριακά ποσοστά λοιπών μεταβιβάσεων, γεγονός που ευθυγραμμίζεται με τη δομή ενός προοδευτικού κοινωνικού συστήματος.

Πίνακας 1.8: Ποσοστό κοινωνικών μεταβιβάσεων (συντάξεων και λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων) στο διαθέσιμο εισόδημα ανά δεκατημόριο εισοδήματος, 2017 και 2023, περιφέρεια Κρήτης

Δεκατημόρια	2017			2023		
	Ποσοστό (%) συντάξεων στο μέσο εισόδημα	Ποσοστό (%) λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στο μέσο εισόδημα	Ποσοστό (%) των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο μέσο διαθέσιμο εισόδημα	Ποσοστό (%) συντάξεων στο μέσο εισόδημα	Ποσοστό (%) λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στο μέσο εισόδημα	Ποσοστό (%) των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο μέσο διαθέσιμο εισόδημα
1ο	7,4%	11,8%	19,1%	9,1%	14,9%	24,0%
2ο	11,4%	14,5%	25,9%	13,9%	10,3%	24,2%
3ο	17,3%	9,3%	26,6%	4,7%	10,4%	15,1%
4ο	14,2%	5,5%	19,7%	10,9%	4,3%	15,3%
5ο	15,8%	3,8%	19,6%	12,8%	8,1%	20,9%
6ο	18,7%	5,7%	24,3%	15,2%	4,1%	19,3%
7ο	23,0%	3,6%	26,7%	6,5%	4,1%	10,7%
8ο	20,2%	3,6%	23,8%	14,7%	2,2%	16,9%
9ο	21,3%	3,3%	24,6%	9,2%	3,3%	12,5%
10ο	19,0%	0,8%	19,8%	13,4%	1,6%	14,9%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Το συνολικό ποσοστό των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο διαθέσιμο εισόδημα αυξάνεται στο 1^ο δεκατημόριο μεταξύ 2017 και 2023, αποτυπώνοντας ενίσχυση της κρατικής στήριξης προς τα πλέον ευάλωτα νοικοκυριά. Αντίθετα, στα μεσαία δεκατημόρια παρατηρείται μείωση του ποσοστού αυτού. Τέλος, στο υψηλότερο δεκατημόριο η συμμετοχή των κοινωνικών μεταβιβάσεων μειώνεται σημαντικά, από 13,3% το 2017 σε 9% το 2023, ένδειξη ότι τα υψηλά εισοδήματα επαφίενται ολοένα και λιγότερο στο σύστημα κοινωνικής προστασίας, καθώς το αγοραίο τους εισόδημα αυξάνεται.

Συνολικά, τα ευρήματα καταδεικνύουν μια μετατόπιση των κοινωνικών μεταβιβάσεων προς τα χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα κατά την περίοδο 2017–2023, ενισχύοντας τον προοδευτικό χαρακτήρα του συστήματος και μειώνοντας τη σχετική συμμετοχή των μεταβιβάσεων στα μεσαία και υψηλά δεκατημόρια. Οι αλλαγές αυτές συνδέονται πιθανόν τόσο με τις μεταβολές στην εισοδηματική διάρθρωση μετά την

οικονομική κρίση όσο και με τις μεταρρυθμίσεις στην κοινωνική πολιτική της περιόδου.

Όπως παραπάνω, ο Πίνακας 1.8 που αφορά την περιφέρεια Κρήτης, παρουσιάζει τη συμμετοχή των συντάξεων, των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων και του συνολικού ύψους των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών ανά δεκατημόριο για τα έτη 2017 και 2023, αναδεικνύοντας αξιοσημείωτες μεταβολές στη δομή και στην κατανομή της κοινωνικής προστασίας. Συνολικά, η εικόνα της Κρήτης εμφανίζει ιδιαιτερότητες σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, τόσο ως προς την συμμετοχή των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο εισόδημα των νοικοκυριών, όσο και ως προς την προοδευτικότητα των παροχών ανά εισοδηματική κατηγορία.

Το 2017, οι συντάξεις αποτελούσαν σημαντικό τμήμα του εισοδήματος στα περισσότερα δεκατημόρια, με υψηλότερη βαρύτητα στα μεσαία και ανώτερα στρώματα, όπου κυμαίνονταν από 18% έως 23%. Αντίθετα, στα χαμηλότερα δεκατημόρια η συμβολή τους ήταν αισθητά μικρότερη. Μέχρι το 2023, η εικόνα αυτή μεταβάλλεται, καθώς η συμβολή των συντάξεων περιορίζεται σε αρκετές εισοδηματικές κατηγορίες, με χαρακτηριστική μείωση στα δεκατημόρια του μέσου και υψηλού εισοδήματος. Ωστόσο, στα δύο χαμηλότερα δεκατημόρια αυξάνεται η συμβολή των συντάξεων, γεγονός που υποδηλώνει ότι ο οικονομικά ασθενέστερος πληθυσμός της Κρήτης εξαρτάται περισσότερο από το συνταξιοδοτικό σύστημα σε σχέση με το παρελθόν. Η διαφοροποίηση αυτή ενδέχεται να αποτυπώνει μεταβολές τόσο στη δημογραφική σύνθεση όσο και στη δομή της τοπικής αγοράς εργασίας.

Παράλληλα, οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις παρουσιάζουν σημαντική διαφοροποίηση την περίοδο 2017–2023. Το 2017, οι παροχές αυτές είχαν μεγαλύτερη βαρύτητα στα χαμηλά και κατώτερα μεσαία εισοδηματικά στρώματα, ενώ μειώνονταν προοδευτικά στα υψηλότερα δεκατημόρια. Το 2023, η πορεία τους είναι μικτή: σε ορισμένες περιπτώσεις – όπως στο 1^ο και 5^ο δεκατημόριο – παρατηρείται σημαντική άνοδος, ενώ σε άλλα – όπως στο 2^ο και 4^ο – σημειώνεται αισθητή μείωση. Η ανισομερής αυτή εικόνα υποδηλώνει ότι οι πολιτικές κοινωνικής προστασίας επηρέασαν διαφορετικά τα εισοδηματικά στρώματα της Κρήτης, με ορισμένα δεκατημόρια να επωφελούνται περισσότερο και άλλα λιγότερο. Στα υψηλότερα δεκατημόρια οι λοιπές μεταβιβάσεις παραμένουν εξαιρετικά περιορισμένες και σχεδόν σταθερές.

Ως προς το σύνολο των κοινωνικών μεταβιβάσεων, το 2017 το ποσοστό τους ήταν υψηλότερο στα μεσαία δεκατημόρια – ιδίως στο 3^ο και 7^ο – αποτυπώνοντας την ουσιαστική συμβολή των μεταβιβάσεων στη στήριξη των νοικοκυριών αυτών. Το 2023, η εικόνα διαφοροποιείται αισθητά. Τα χαμηλότερα δεκατημόρια εμφανίζουν ενίσχυση της παρουσίας των κοινωνικών μεταβιβάσεων, με το 1^ο και 2^ο δεκατημόριο να καταγράφουν υψηλότερα ποσοστά από το 2017. Αντίθετα, τα μεσαία και κυρίως τα υψηλά δεκατημόρια καταγράφουν σημαντικές μειώσεις στο ποσοστό του εισοδήματος που προέρχεται από κοινωνικές μεταβιβάσεις, γεγονός που μπορεί να ερμηνευθεί είτε ως αύξηση των ιδιωτικών τους πόρων (των εισοδημάτων δηλαδή που προέρχονται από την αγορά) είτε ως υποχώρηση της σχετικής σημασίας των παροχών. Το 7^ο και 9^ο δεκατημόριο, για παράδειγμα, εμφανίζουν εντυπωσιακές μειώσεις, στοιχείο που υποδηλώνει ότι τα νοικοκυριά των εισοδηματικών αυτών στρωμάτων εξαρτώνται πολύ λιγότερο από το σύστημα κοινωνικής προστασίας το 2023.

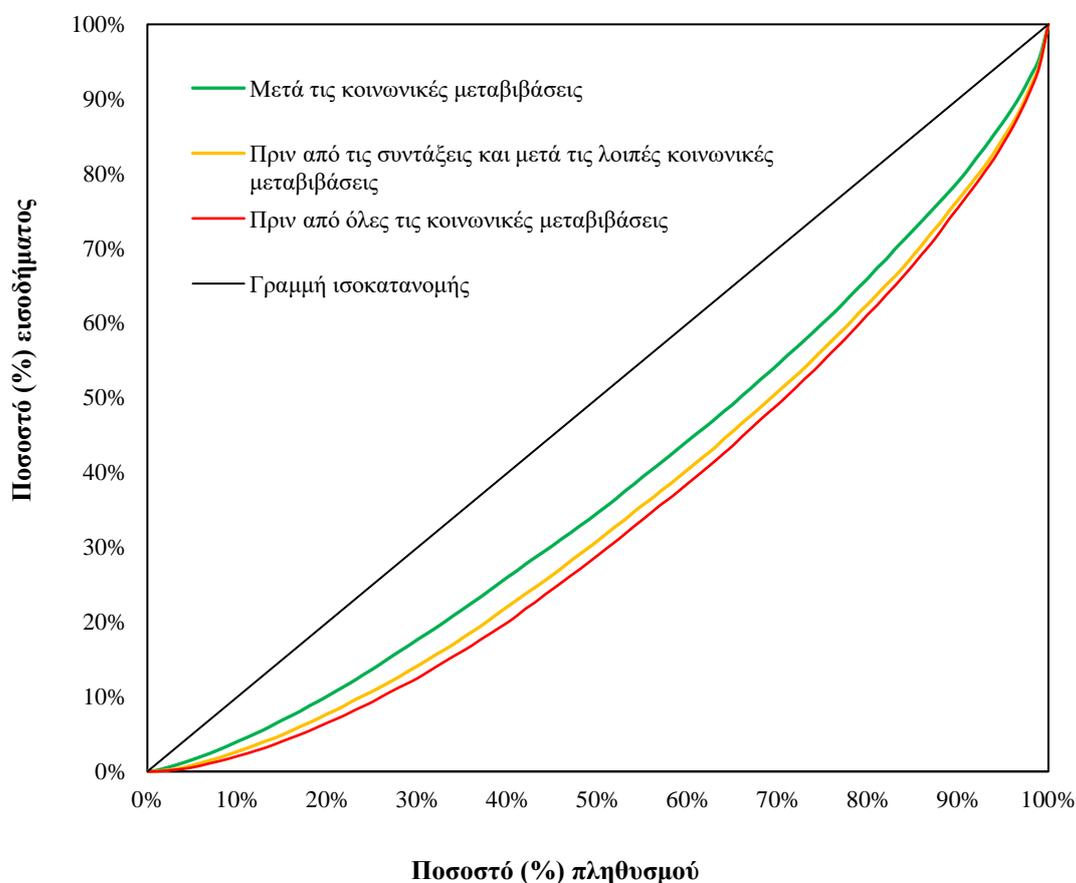
Συνολικά, η εξέλιξη της συμβολής των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο διαθέσιμο εισόδημα στην Κρήτη αποκαλύπτει μια αυξανόμενη διαφοροποίηση ανάμεσα στα εισοδηματικά στρώματα, με σαφή ενίσχυση της σχετικής υποστήριξης των χαμηλότερων δεκατημορίων και ταυτόχρονη μείωση της σημασίας των μεταβιβάσεων στις μεσαίες και υψηλότερες εισοδηματικές κατηγορίες. Η τάση αυτή υποδηλώνει μεγαλύτερη στόχευση των κοινωνικών πολιτικών, αλλά και μεταβολές στην οικονομική δομή της περιφέρειας, οι οποίες επηρεάζουν τη σχετική συμμετοχή των κοινωνικών παροχών στο συνολικό εισόδημα των νοικοκυριών.

1.4. Καμπύλες ανισότητας Lorenz πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις

Οι καμπύλες *Lorenz* αποτελούν ένα από τα βασικότερα εργαλεία για την αποτύπωση και την ανάλυση της εισοδηματικής ανισότητας ενός πληθυσμού. Πρόκειται για μια γραφική παράσταση που απεικονίζει τη σωρευτική κατανομή του εισοδήματος συγκρίνοντας το ποσοστό του πληθυσμού – ταξινομημένου από τους φτωχότερους προς τους πλουσιότερους – με το αντίστοιχο ποσοστό του συνολικού εισοδήματος που κατέχει. Όσο περισσότερο η καμπύλη αποκλίνει από τη γραμμή της απόλυτης ισοκατανομής, τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα. Με τον τρόπο αυτό, οι καμπύλες *Lorenz* προσφέρουν μια εύληπτη και οπτικά κατανοητή μέθοδο αξιολόγησης της

κατανομής των οικονομικών πόρων, αποτελώντας κρίσιμο εργαλείο στη μελέτη κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων.

Διάγραμμα 1.4: Καμπύλες ανισοκατανομής εισοδήματος Lorenz, πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, 2023, Ελλάδα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνα SILC 2024

Το Διάγραμμα 1.4 παρουσιάζει τρεις καμπύλες ανισοκατανομής Lorenz για την Ελλάδα το 2023, αποτυπώνοντας τον βαθμό εισοδηματικής ανισότητας πριν από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (πλην συντάξεων) και μετά από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Η κόκκινη καμπύλη, που αντιστοιχεί στο εισόδημα πριν από κάθε μορφή κοινωνικής μεταβίβασης σε χρήμα, βρίσκεται περισσότερο απομακρυσμένη από τη γραμμή ισοκατανομής, καταδεικνύοντας υψηλότερο επίπεδο ανισότητας στην πρωτογενή φάση της κατανομής. Η πορτοκαλί καμπύλη, που αποτυπώνει το εισόδημα μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις, βρίσκεται πλησιέστερα στη γραμμή ισοκατανομής, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι μη συνταξιοδοτικές παροχές διαδραματίζουν έναν μετρήσιμο αλλά περιορισμένο ρόλο στη μείωση των ανισοτήτων. Η πράσινη καμπύλη, η οποία απεικονίζει το εισόδημα μετά

το σύνολο των κοινωνικών μεταβιβάσεων (λοιπών και συντάξεων), βρίσκεται αρκετά πιο κοντά στην καμπύλη ισοκατανομής, γεγονός που αναδεικνύει την καθοριστική συμβολή των συντάξεων στη βελτίωση της εισοδηματικής κατανομής.

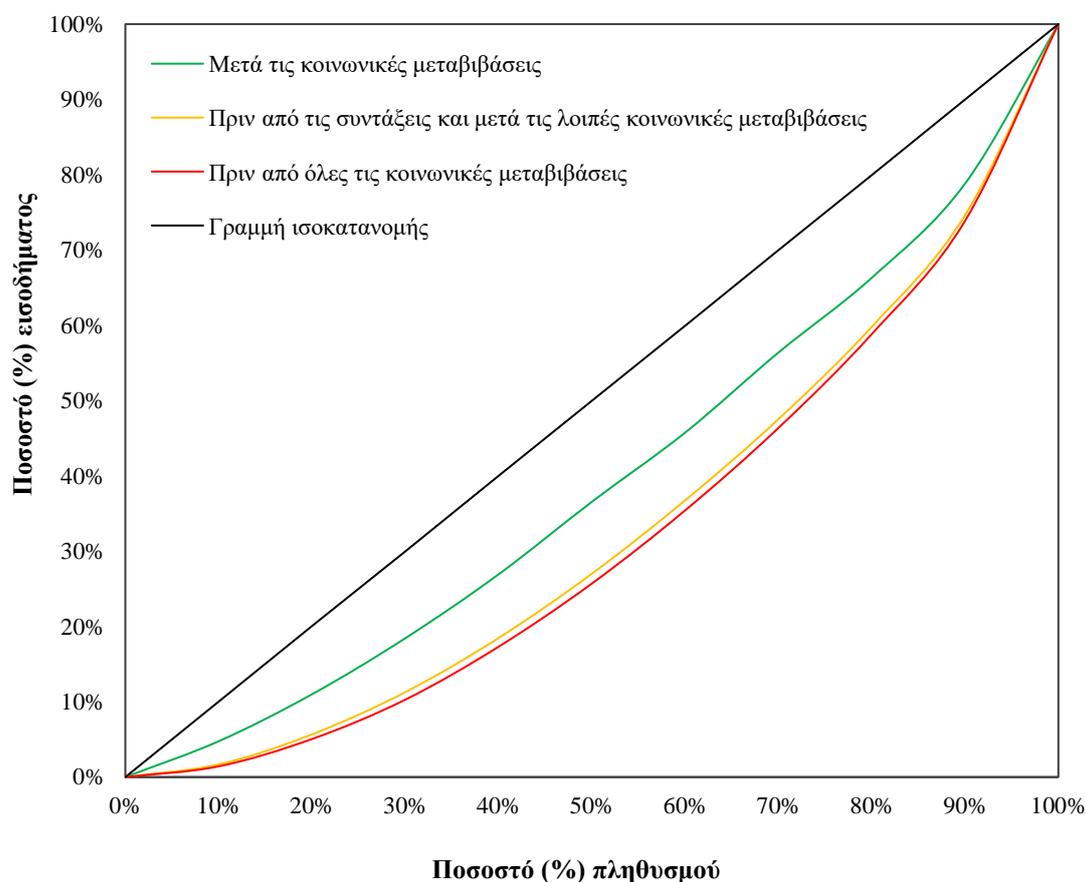
Η προοδευτική σύγκλιση των καμπυλών Lorenz επιβεβαιώνει τα αποτελέσματα της υποενότητας 1.3, ότι το σύστημα κοινωνικής προστασίας ασκεί σημαντική αναδιανεμητική επίδραση, μειώνοντας τις εισοδηματικές ανισότητες κυρίως μέσω των συντάξεων, οι οποίες αποτελούν τον πλέον ισχυρό μηχανισμό κοινωνικής μεταβίβασης. Το εύρημα αυτό συνάδει πλήρως με την υπάρχουσα βιβλιογραφία και τις προηγούμενες εμπειρικές μελέτες, οι οποίες έχουν επανειλημμένα επισημάνει ότι η Ελλάδα βασίζεται σε υπερβολικά μεγάλο βαθμό στο συνταξιοδοτικό της σύστημα για την επίτευξη συνολικής αναδιανομής, ενώ οι λοιπές κοινωνικές παροχές έχουν πιο περιορισμένη αποτελεσματικότητα και εμβέλεια. Επομένως, η εικόνα που προκύπτει από το διάγραμμα δεν αποτελεί καινοφανές εύρημα. Αντίθετα, επιβεβαιώνει μια πάγια διαρθρωτική ιδιαιτερότητα του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα (βλ. Paratheodorou, 2000· Παπαθεοδώρου & Δαφέρμος, 2010· Παπαθεοδώρου & Μισσός, 2013· Παπαθεοδώρου & Πετμεζίδου, 2005· Παπαθεοδώρου κ.ά., 2008, 2020, 2021, 2022, 2023)

Από κριτική σκοπιά, η υπερεξάρτηση του συστήματος από τις συντάξεις δημιουργεί σημαντικούς περιορισμούς. Πρώτον, ο αναδιανεμητικός ρόλος των συντάξεων ευνοεί κυρίως συγκεκριμένες δημογραφικές ομάδες, αφήνοντας άλλα τμήματα του πληθυσμού – όπως τους εργαζόμενους σε επισφαλείς συνθήκες, τους ανέργους και τις οικογένειες με παιδιά – λιγότερο προστατευμένα. Δεύτερον, η δομή αντανακλά την περιορισμένη ευελιξία του κράτους να ανταποκρίνεται σε νέες κοινωνικές ανάγκες που ανακύπτουν, καθώς μεγάλο μέρος των πόρων δεσμεύεται για συνταξιοδοτικές παροχές. Τρίτον, το γεγονός ότι οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις επιφέρουν μόνο μικρή μετατόπιση της καμπύλης Lorenz εγείρει ερωτήματα σχετικά με την επάρκεια, την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητά τους. Συνολικά, το Διάγραμμα 1.4 αναδεικνύει ότι, παρότι το ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας μειώνει ουσιαστικά τις εισοδηματικές ανισότητες, η επίδρασή του εξακολουθεί να στηρίζεται δυσανάλογα στις συντάξεις.

Κατ' αντίστοιχο τρόπο, το Διάγραμμα 1.5 απεικονίζει τις καμπύλες Lorenz για την περιφέρεια Κρήτης το 2023. Όπως αναμένεται, σε κάποιο βαθμό, η κατάσταση της διανομής εισοδήματος στην περιφέρεια αντανακλά τις συνθήκες που επικρατούν σε

εθνικό επίπεδο. Η καμπύλη που αντιστοιχεί στο εισόδημα πριν από οποιαδήποτε μεταβίβαση βρίσκεται περισσότερο απομακρυσμένη από τη γραμμή ισοκατανομής, καταδεικνύοντας υψηλότερο βαθμό ανισότητας. Οι δύο επόμενες καμπύλες μετακινούνται διαδοχικά προς τη γραμμή ισότητας, με την πράσινη – δηλαδή εκείνη μετά το σύνολο των μεταβιβάσεων – να εμφανίζει τη μεγαλύτερη σύγκλιση. Η μετατόπιση αυτή υποδεικνύει ότι το σύστημα κοινωνικής προστασίας στην Κρήτη ασκεί σαφή αναδιανεμητική επίδραση, μειώνοντας τις εισοδηματικές ανισότητες κυρίως μέσω των συντάξεων, ενώ οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν μια αισθητά ασθενέστερη επίδραση.

Διάγραμμα 1.5: Καμπύλες ανισοκατανομής εισοδήματος Lorenz, πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, 2023, περιφέρεια Κρήτης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνα SILC 2024

Ωστόσο, η ένταση της βελτίωσης που παρατηρείται στο Διάγραμμα 1.5 δεν διαφέρει ουσιαστικά από τα ευρήματα που καταγράφονται σε εθνικό επίπεδο. Όπως και στην Ελλάδα συνολικά, έτσι και στην Κρήτη, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις μειώνουν τις ανισότητες, αλλά το μεγαλύτερο μέρος της αναδιανομής προέρχεται από τις

συνταξιοδοτικές παροχές. Η πορτοκαλί καμπύλη – που αποτυπώνει την επίδραση μόνο των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων – συγκλίνει ελαφρώς σε σχέση με την κόκκινη, γεγονός που επιβεβαιώνει τη σχετικά περιορισμένη αποτελεσματικότητα των μη συνταξιοδοτικών παροχών. Αντιθέτως, η πράσινη καμπύλη μετατοπίζεται περισσότερο, δείχνοντας ότι οι συντάξεις αποτελούν τον βασικό μοχλό αναδιανομής τόσο στην Κρήτη όσο και στην υπόλοιπη χώρα.

Εστιάζοντας στην περιφερειακή διάσταση, το Διάγραμμα 1.5 υποδηλώνει ότι η Κρήτη δεν αποκλίνει σημαντικά από τις εθνικές τάσεις, γεγονός που καταδεικνύει την περιορισμένη διαφοροποίηση του ελληνικού συστήματος κοινωνικής προστασίας μεταξύ περιφερειών. Παρότι η Κρήτη διαθέτει οικονομική δομή που συνδυάζει πρωτογενή παραγωγή, τουρισμό και υπηρεσίες, οι ανισότητες πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις παρουσιάζονται παρόμοιες με τον εθνικό μέσο όρο. Αυτό αντανακλάται και στη συγκριτικά μικρή απόσταση που χωρίζει τις καμπύλες Lorenz της Κρήτης από τις αντίστοιχες της Ελλάδας. Το σύστημα παρεμβαίνει με τον ίδιο τρόπο, μειώνοντας τις ανισότητες κυρίως μέσω των συντάξεων, ενώ οι λοιπές παροχές διαδραματίζουν απλώς συμπληρωματικό ρόλο.

Η ομοιότητα αυτή μεταξύ Κρήτης και χώρας υποδηλώνει ότι η περιφερειακή πολιτική κοινωνικής προστασίας είναι de facto ομοιογενής, χωρίς προσαρμογή στις ιδιαίτερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της κάθε περιφέρειας. Παρά το γεγονός ότι η Κρήτη έχει υψηλά ποσοστά εποχικής και επισφαλούς απασχόλησης, χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν μεγαλύτερη εξάρτηση από λοιπές κοινωνικές παροχές, οι μεταβιβάσεις αυτές παραμένουν περιορισμένες και δεν μεταβάλλουν ουσιαστικά την ανισότητα. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει μια εγγενή και χρόνια αδυναμία του ελληνικού συστήματος πρόνοιας, που αφορά την σχετικά χαμηλή αποτελεσματικότητα των μη συνταξιοδοτικών παροχών, στοιχείο που έχει επισημανθεί σε πλήθος προηγούμενων μελετών.

Συνολικά, το διάγραμμα επιβεβαιώνει ότι το σύστημα κοινωνικής προστασίας στην Κρήτη – όπως και στην Ελλάδα συνολικά – έχει σαφή αναδιανεμητική επίδραση, αλλά η επίδραση αυτή εξαντλείται σχεδόν σε αυτή των συντάξεων. Η σταθερή αυτή εικόνα, που έχει τεκμηριωθεί επανειλημμένα, αναδεικνύει την ανάγκη για μεγαλύτερη ενίσχυση των λοιπών κοινωνικών παροχών, ιδιαίτερα σε περιφέρειες όπως η Κρήτη, όπου εμφανίζονται σύνθετες και εποχικές μορφές οικονομικής επισφάλειας που δεν καλύπτονται επαρκώς από το υφιστάμενο πλαίσιο.

1.5. Διερεύνηση του επιπέδου ανισότητας κατά ομάδες πληθυσμού

1.5.1. Ανισότητα βάσει τύπων νοικοκυριών

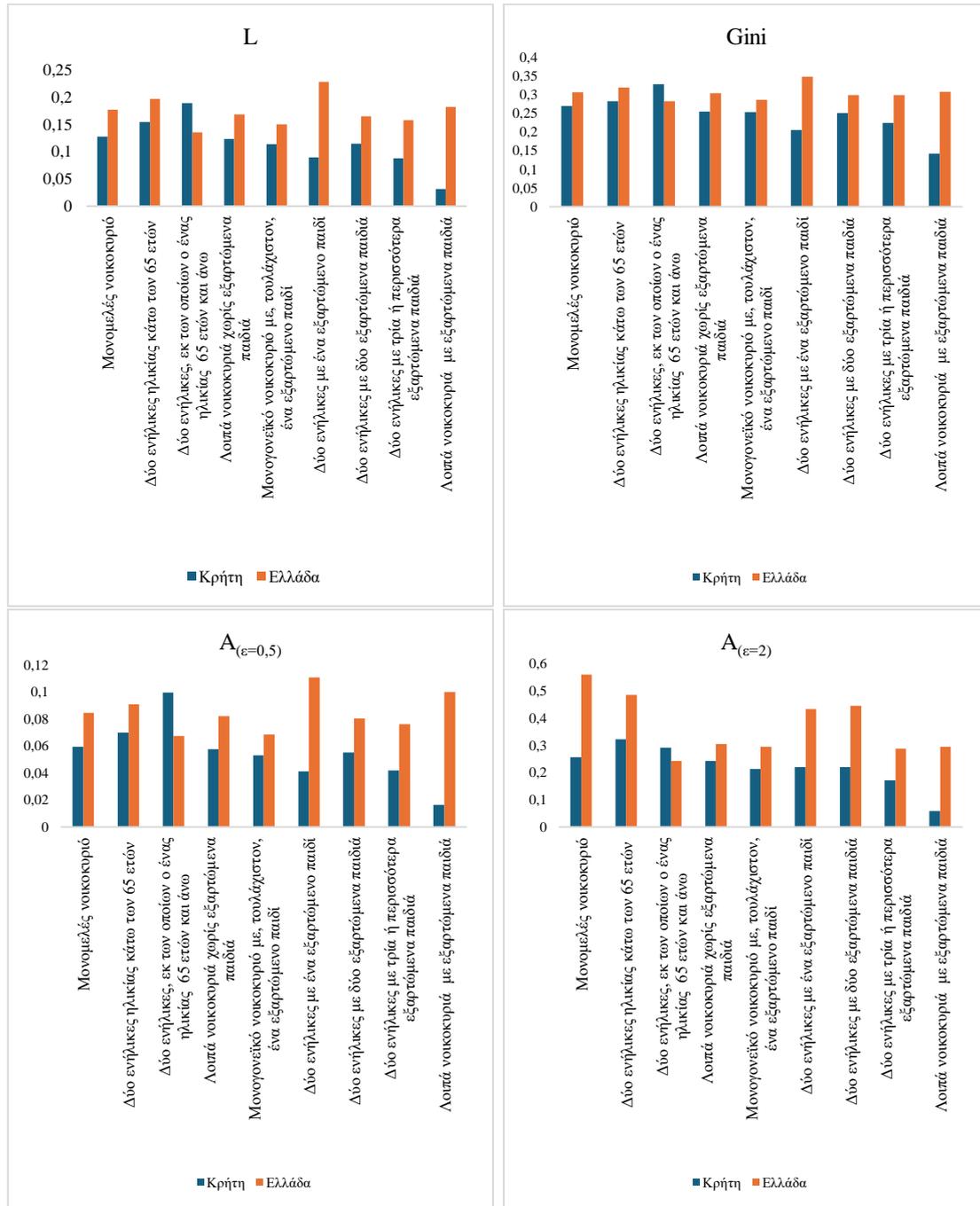
Η ανάλυση της ανισότητας κατά τύπο νοικοκυριού είναι απαραίτητη για την ουσιαστική κατανόηση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοροπιών, καθώς οι συνολικοί δείκτες συχνά αποκρύπτουν κρίσιμες διαφοροποιήσεις μεταξύ ομάδων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οικονομικές ανάγκες. Οι μεταβολές στο εισόδημα και στην ευημερία δεν επηρεάζουν με τον ίδιο τρόπο έναν ηλικιωμένο που ζει μόνος, μια μονογονεϊκή οικογένεια ή ένα νοικοκυριό με πολλαπλά εξαρτώμενα παιδιά. Η εστίαση στον τύπο νοικοκυριού αποκαλύπτει ποιοι επιβαρύνονται περισσότερο από τις οικονομικές πιέσεις, ποιοι ωφελούνται από τις κοινωνικές πολιτικές και πού εντοπίζονται τα κενά του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Με τον τρόπο αυτό, η έρευνα αποκτά μεγαλύτερη ακρίβεια και επιτρέπει τη διαμόρφωση αποτελεσματικών παρεμβάσεων που ανταποκρίνονται σε κάθε κοινωνική ομάδα ξεχωριστά.

Το Διάγραμμα 1.6 αποτυπώνει την ανισότητα στην διανομή του ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος για το έτος 2023 εντός συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων, συγκρίνοντας την Ελλάδα με την Περιφέρεια Κρήτης ανά τύπο νοικοκυριού, μέσω τεσσάρων διαφορετικών δεικτών ανισότητας, L, Gini και Atkinson (για βαθμούς αποστροφής στην ανισότητα $\varepsilon=0,5$ και $\varepsilon=2$). Η ταυτόχρονη χρήση περισσότερων του ενός δεικτών επιτρέπει μια πιο σύνθετη και ουσιαστική ανάγνωση των διαφορών, καθώς κάθε δείκτης έχει διαφορετική ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικά τμήματα της εισοδηματικής κατανομής. Σε γενικές γραμμές, η εικόνα που τεκμαίρεται είναι ότι η Κρήτη εμφανίζει συστηματικά χαμηλότερα επίπεδα ανισότητας στις επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες σε σχέση με το σύνολο της χώρας, ανεξαρτήτως δείκτη, με μία όμως σαφή και επαναλαμβανόμενη εξαίρεση.

Συγκεκριμένα, για τους περισσότερους τύπους νοικοκυριών, οι τιμές των δεικτών L και Gini, αλλά και των δύο εκδοχών του δείκτη Atkinson, είναι χαμηλότερες στην Κρήτη από ό,τι στην Ελλάδα. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι, εντός των ίδιων κοινωνικο-δημογραφικών κατηγοριών, η κατανομή του εισοδήματος στην Κρήτη είναι γενικά περισσότερο ίση. Το γεγονός ότι η διαφοροποίηση αυτή μεταξύ Κρήτης και Ελλάδας καταδεικνύεται με συνέπεια και στους τέσσερις δείκτες ανισότητας, ενισχύει την

αξιοπιστία του συμπεράσματος και μειώνει την πιθανότητα να πρόκειται για καθαρά μεθοδολογικό ή τυχαίο αποτέλεσμα.

Διάγραμμα 1.6: Δείκτες ανισότητας βάσει των διαφορετικών τύπων νοικοκυριών, 2023, Ελλάδα και περιφέρεια Κρήτης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Η βασική εξαίρεση στο παραπάνω μοτίβο αφορά τα νοικοκυριά που αποτελούνται από δύο ενήλικες, εκ των οποίων ο ένας είναι ηλικίας 65 ετών και άνω. Σε αυτή την κατηγορία, η Κρήτη εμφανίζει υψηλότερη ανισότητα από την Ελλάδα σε όλους τους

δείκτες. Η σύγκλιση των αποτελεσμάτων τόσο στους δείκτες L και Gini, όσο και στους δείκτες Atkinson, υποδηλώνει ότι πρόκειται για διαρθρωτικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της συγκεκριμένης κατηγορίας και όχι για μεμονωμένη απόκλιση. Το εύρημα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς δείχνει ότι στην Κρήτη, εντός των νοικοκυριών με ηλικιακή ανομοιογένεια, συνυπάρχουν πολύ διαφορετικές εισοδηματικές καταστάσεις, γεγονός που οδηγεί σε αυξημένη εσωτερική διασπορά.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κατηγορίες νοικοκυριών με εξαρτώμενα παιδιά. Στο σύνολο της Ελλάδας, η ανισότητα είναι σχετικά υψηλή, ιδίως για τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες και ένα ή δύο παιδιά, με τις τιμές του δείκτη $A_{(\epsilon=2)}$ να υποδηλώνουν έντονη ευαισθησία στα χαμηλά εισοδήματα. Αντίθετα, στην Κρήτη, τα ίδια νοικοκυριά εμφανίζουν αισθητά χαμηλότερους δείκτες ανισότητας, γεγονός που υποδηλώνει μεγαλύτερη εισοδηματική συνοχή εντός των ίδιων ομάδων. Η διαφορά μάλιστα διευρύνεται όταν αυξάνεται ο βαθμός αποστροφής στην ανισότητα, κάτι που σημαίνει ότι, σε πανελλαδικό επίπεδο, τα νοικοκυριά αυτά αντιμετωπίζουν πιο έντονες εισοδηματικές ανισορροπίες στο χαμηλό άκρο της κατανομής.

Ακραία περίπτωση αποτελεί η κατηγορία των λοιπών νοικοκυριών με εξαρτώμενα παιδιά, όπου η Κρήτη εμφανίζει εξαιρετικά χαμηλές τιμές ανισότητας σε όλους τους δείκτες, σε αντίθεση με την Ελλάδα, όπου οι αντίστοιχες τιμές είναι σημαντικά υψηλότερες. Αν και το εύρημα αυτό ενισχύει την εικόνα χαμηλότερης ανισότητας στην Κρήτη, απαιτεί προσεκτική ερμηνεία. Η συγκεκριμένη κατηγορία είναι ετερογενής και, σε περιφερειακό επίπεδο, ενδέχεται να βασίζεται σε μικρό αριθμό παρατηρήσεων, γεγονός που μπορεί να οδηγεί σε υποεκτίμηση της πραγματικής διασποράς. Συνεπώς, το αποτέλεσμα αυτό θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με επιφύλαξη και να συνοδεύεται, όπου είναι δυνατόν, από περαιτέρω ελέγχους.

Η ανάλυση των μονομελών νοικοκυριών αναδεικνύει μια ακόμη ουσιώδη διάσταση. Στην Ελλάδα, οι δείκτες ανισότητας, και ιδίως ο $A_{(\epsilon=2)}$, λαμβάνουν ιδιαίτερα υψηλές τιμές, γεγονός που υποδηλώνει έντονη συγκέντρωση χαμηλών εισοδημάτων και ισχυρές ανισότητες εντός της ομάδας. Στην Κρήτη, αν και η ανισότητα στα μονομελή νοικοκυριά παραμένει αισθητή, είναι σαφώς χαμηλότερη, και άρα η εισοδηματική κατανομή αυτής της κατηγορίας είναι λιγότερο πολωμένη.

Συνολικά, τα δεδομένα του Διαγράμματος 1.6 δείχνουν ότι το 2023 η Κρήτη χαρακτηρίζεται από χαμηλότερη ενδο-ομαδική ανισότητα σε σχέση με την Ελλάδα για τους περισσότερους τύπους νοικοκυριών, ιδίως για εκείνους με εξαρτώμενα παιδιά. Η

Ελλάδα, αντίθετα, εμφανίζει υψηλότερη και κοινωνικά πιο επίπονη ανισότητα, όπως αυτή αποτυπώνεται από τον δείκτη $A_{(\epsilon=2)}$ (με υψηλό βαθμό αποστροφής στην ανισότητα), κυρίως στα μονομελή νοικοκυριά και σε ορισμένα πυρηνικά οικογενειακά σχήματα. Η μοναδική συστηματική εξαίρεση, τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες εκ των οποίων ο ένας είναι ηλικίας άνω των 65 ετών, αναδεικνύεται ως ιδιαίτερο διαρθρωτικό χαρακτηριστικό της Κρήτης και αποτελεί εύρημα που αξίζει περαιτέρω διερεύνηση στο πλαίσιο της συνολικής ανάλυσης των περιφερειακών ανισοτήτων.

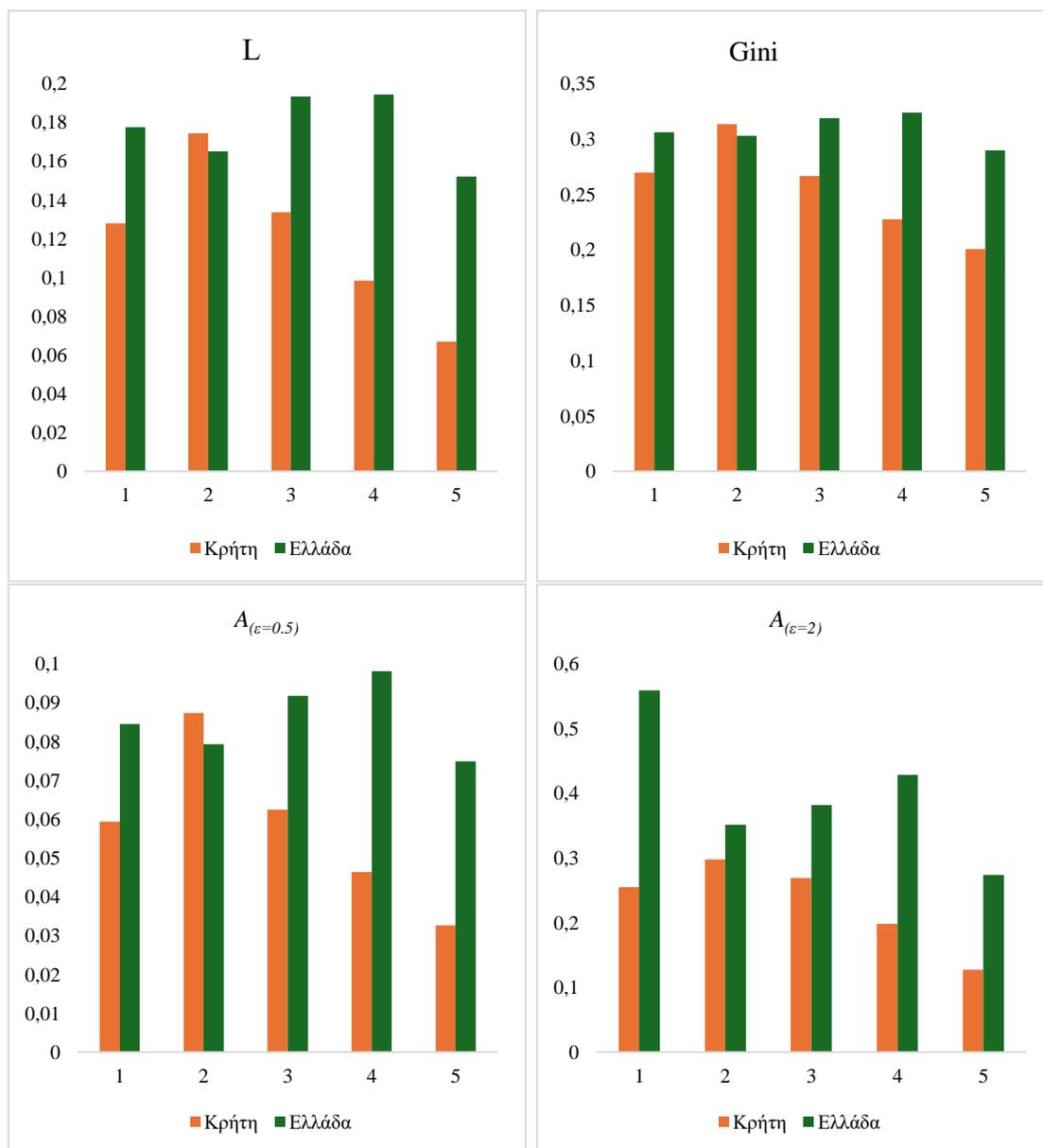
1.5.2. Ανισότητα βάσει του μεγέθους των νοικοκυριών

Σε συνέχεια της ανάλυσης ανά τύπο νοικοκυριού, το Διάγραμμα 1.7 εξετάζει την ανισότητα του ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος το 2023 σε πληθυσμιακές ομάδες με κριτήριο το μέγεθος του νοικοκυριού, διακρίνοντας μεταξύ μονομελών, διμελών, τριμελών, τετραμελών και νοικοκυριών με πέντε ή περισσότερα μέλη, τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Περιφέρεια Κρήτης. Και σε αυτή την περίπτωση, η χρήση των δεικτών L, Gini και Atkinson ($\epsilon=0,5$ και $\epsilon=2$) επιτρέπει μια πολυδιάστατη αποτύπωση της ανισότητας, επισημαίνοντας όχι μόνο το επίπεδό της αλλά και τη μορφή που λαμβάνει εντός κάθε κατηγορίας νοικοκυριού.

Η γενική τάση φαίνεται να είναι συνεπής με τα ευρήματα του Διαγράμματος 1.6. Για όλα σχεδόν τα μεγέθη νοικοκυριών (εκτός των διμελών), η Κρήτη εμφανίζει χαμηλότερη ανισότητα σε σχέση με το σύνολο της χώρας. Η διαφορά αυτή παρατηρείται σε όλους τους δείκτες, γεγονός που υποδηλώνει ότι η χαμηλότερη ανισότητα στην Κρήτη δεν αφορά μόνο τη συνολική διασπορά των εισοδημάτων, αλλά και τις αποκλίσεις στο χαμηλό άκρο της κατανομής, όπως αυτές αποτυπώνονται από τον δείκτη $A_{(\epsilon=2)}$ (με υψηλό βαθμό αποστροφής στην ανισότητα).

Τα μονομελή (1) νοικοκυριά εμφανίζουν, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κρήτη, τις μέσου επιπέδου τιμές ανισότητας σε σύγκριση με τις υπόλοιπα νοικοκυριά. Στο σύνολο της χώρας ο δείκτης $A_{(\epsilon=2)}$ λαμβάνει πολύ υψηλές τιμές, γεγονός που υποδηλώνει υψηλότερη διασπορά μεταξύ των χαμηλών εισοδημάτων και μεγαλύτερη πόλωση εντός της πληθυσμιακής αυτής ομάδας. Στην Κρήτη, η ανισότητα εντός της συγκεκριμένης ομάδας είναι αισθητά χαμηλότερη από αυτή της επικράτειας, στοιχείο που υποδηλώνει πιο ομοιογενή εισοδηματική κατανομή.

Διάγραμμα 1.7: Δείκτες ανισότητας βάσει του μεγέθους των νοικοκυριών, 2023, Ελλάδα και περιφέρεια Κρήτης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Σημείωση: 1: μονομελές, 2: δύο μέλη, 3: τρία μέλη, 4: τέσσερα μέλη, 5: πέντε και άνω μέλη

Τα διμελή (2) νοικοκυριά, είναι η μόνη πληθυσμιακή ομάδα (με βάση το μέγεθος του νοικοκυριού) όπου η ανισότητα στην Κρήτη είναι συγκριτικά υψηλότερη από αυτή για το σύνολο της χώρας, με βάση τις εκτιμήσεις των 3 δεικτών (L , $Gini$ και $A_{(\epsilon=2)}$). Ωστόσο, η Ελλάδα εξακολουθεί να εμφανίζει υψηλότερες τιμές ανισότητας και σε αυτή την ομάδα με βάση τον δείκτη $A_{(\epsilon=2)}$ που είναι πιο ευαίσθητος από υπόλοιπους τους δείκτες σε μεταβιβάσεις που λαμβάνουν χώρα στο κάτω άκρο της κατανομής. Άρα στο

σύνολο της χώρας η συγκεκριμένη ομάδα εμφανίζει υψηλότερη διασπορά στα χαμηλά εισοδήματα.

Στα τριμελή (3) και τετραμελή (4) νοικοκυριά η ανισότητα είναι εμφανώς μειωμένη στην Κρήτη (σε σχέση με τα διμελή) σύμφωνα με όλους τους δείκτες ανισότητας που αξιοποιούνται στην ανάλυση. Αντιθέτως, στο σύνολο της χώρας η ανισότητα αυξάνεται περαιτέρω στις συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, μεγαλώνοντας την απόσταση από τις αντίστοιχες τιμές ανισότητας που παρουσιάζει η Κρήτη. Η διαφορά αυτή είναι πολύ πιο εμφανής με βάση του δείκτες που είναι πιο ευαίσθητοι στις μεταβιβάσεις στα χαμηλά εισοδήματα, καταδεικνύοντας ότι τα νοικοκυριά μεσαίου μεγέθους στην Κρήτη, παρουσιάζουν μικρότερη ανισότητα στην διασπορά των εισοδημάτων στο χαμηλό άκρο της κατανομής, σε σύγκριση με τα αντίστοιχα νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας.

Τέλος τα νοικοκυριά με πέντε ή περισσότερα μέλη (5) είναι η πληθυσμιακή ομάδα που τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και στην περιφέρεια της Κρήτης εμφανίζουν τη μικρότερη ανισότητα. Η ομάδα όμως αυτή των νοικοκυριών αντιστοιχεί σε συγκριτικά μικρότερο αριθμό παρατηρήσεων (ιδιαίτερα στην Κρήτη) και κατά συνέπεια απαιτείται προσεκτική ερμηνεία των αντίστοιχων εκτιμήσεις καθώς ενδέχεται να επηρεάζονται από δειγματοληπτική αβεβαιότητα.

Συμπερασματικά, το Διάγραμμα 1.7 επιβεβαιώνει ότι το μέγεθος του νοικοκυριού αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης της ανισότητας, με τα διμελή νοικοκυριά να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα ανισότητας στην περιφέρεια της Κρήτης. Είναι και η μόνη ομάδα νοικοκυριών όπου η ανισότητα εμφανίζεται υψηλότερη στη Κρήτη από το σύνολο της χώρας, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των 3 δεικτών. Στην επικράτεια, μεγαλύτερη ανισότητα στην διανομή του εισοδήματος εμφανίζουν τα τριμελή και τετραμελή νοικοκυριά, αλλά και τα μονομελή όταν οι εκτιμήσεις βασίζονται σε δείκτες περισσότερο ευαίσθητους σε μεταβιβάσεις στα χαμηλά εισοδήματα. Τα αποτελέσματα αυτά ενισχύουν την εικόνα μιας λιγότερο άνισης εισοδηματικής κατανομής στην Κρήτη κατά το 2023, σε σύγκριση με το σύνολο της χώρας, και συμπληρώνει ουσιαστικά τα ευρήματα της ανάλυσης ανά τύπο νοικοκυριού.

1.5.3. *Ανισότητα βάσει της επαγγελματικής κατάστασης των ατόμων*

Σε συνέχεια της ανάλυσης ανά τύπο και μέγεθος νοικοκυριού, το Διάγραμμα 1.8 μετατοπίζει το επίκεντρο από τη δομή του νοικοκυριού στο άτομο, εξετάζοντας την ανισότητα του ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος το 2023 σε πληθυσμιακές ομάδες που συγκροτούνται με βάση την επαγγελματική κατάσταση των ατόμων. Οι δείκτες L, Gini και Atkinson ($\epsilon=0,5$ και $\epsilon=2$) αποτυπώνουν τις εισοδηματικές διαφοροποιήσεις εντός των βασικών κατηγοριών απασχόλησης, τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Κρήτη, επιτρέποντας τη σύνδεση των νέων ευρημάτων με τα πρότυπα ανισότητας που έχουν ήδη αναδειχθεί στα προηγούμενα διαγράμματα.

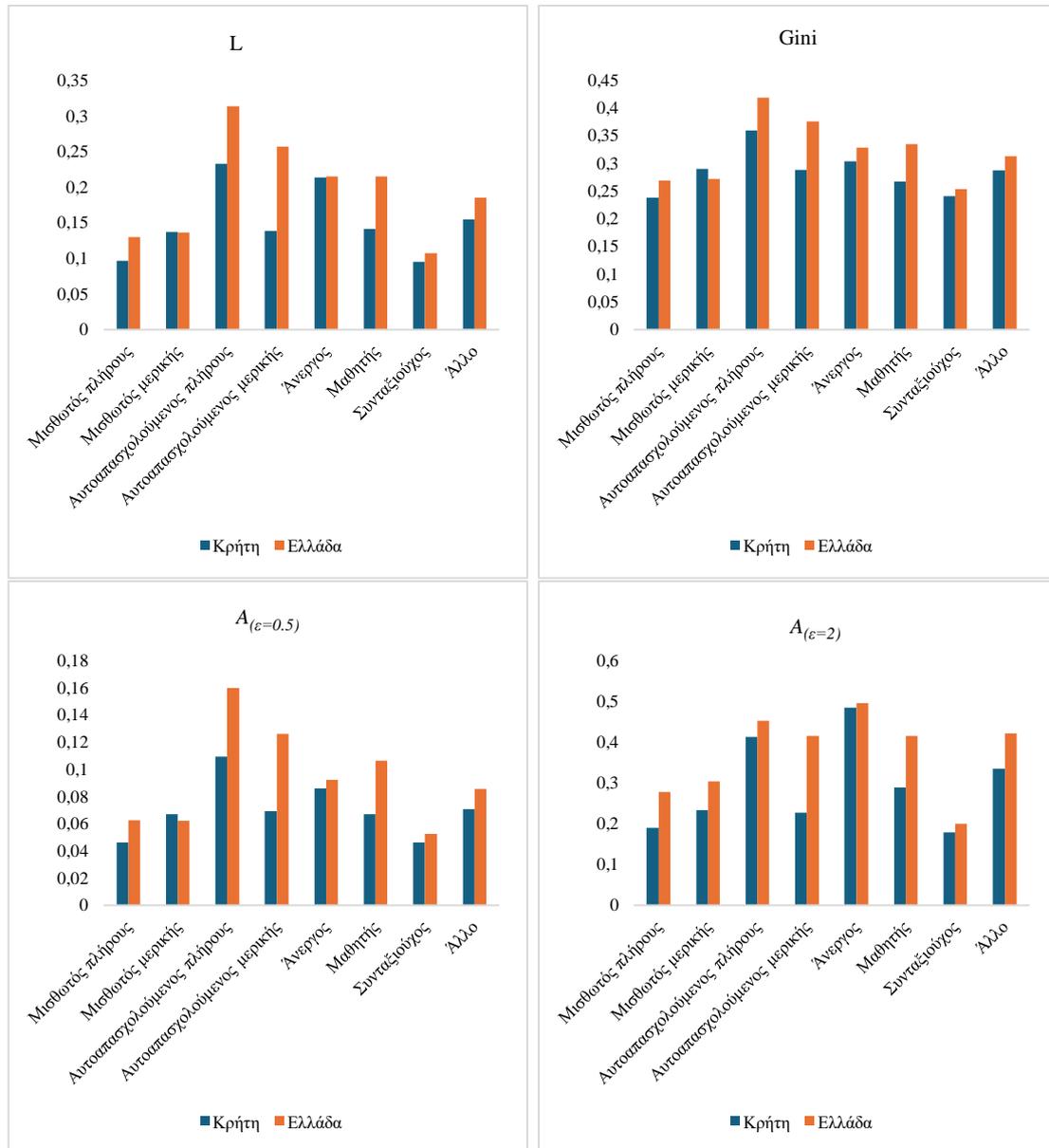
Και εδώ, η τάση που συνοδεύει την Κρήτη είναι συνεπής με τα προηγούμενα αποτελέσματα. Εκτός από μία περίπτωση (μισθωτών μερικής απασχόλησης), σε όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες επαγγελματικής κατάστασης, η Κρήτη εμφανίζει χαμηλότερα επίπεδα ανισότητας από το σύνολο της χώρας, ανεξαρτήτως δείκτη. Το εύρημα αυτό ενισχύει την υπόθεση ότι η χαμηλότερη ανισότητα στην Κρήτη δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένους τύπους ή μεγέθη νοικοκυριών, αλλά διατρέχει οριζόντια την αγορά εργασίας και τις κύριες κοινωνικοοικονομικές ομάδες του πληθυσμού.

Κατ' αρχάς, οι μισθωτοί παρουσιάζουν, και στις δύο γεωγραφικές ενότητες, σχετικά χαμηλότερους δείκτες ανισότητας σε σύγκριση με άλλες κατηγορίες, γεγονός που συνάδει με την ύπαρξη πιο τυποποιημένων αμοιβών και θεσμικών ρυθμίσεων που περιορίζουν την εισοδηματική διασπορά. Παρ' όλα αυτά, στο σύνολο της χώρας οι αντίστοιχοι δείκτες ανισότητας εμφανίζουν σταθερά υψηλότερες τιμές από εκείνους της Κρήτης, ιδιαίτερα όταν η ανισότητα μετράται με τον δείκτη $A_{(\epsilon=2)}$. Αυτό υποδηλώνει ότι, ακόμη και εντός της μισθωτής απασχόλησης, η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη έκθεση ενός τμήματος των εργαζομένων σε χαμηλά εισοδήματα, σε σχέση με την Κρήτη.

Οι μισθωτοί μερικής απασχόλησης είναι η μόνη κατηγορία που η ανισότητα στην Κρήτη υπερβαίνει την αντίστοιχη της επικράτειας με βάση τους 3 από τους 4 δείκτες. Η σημασία του εν λόγω ευρήματος εξαρτάται τόσο από τις ιδιότητες των δεικτών όσο και από τα δομικά χαρακτηριστικά της μερικής απασχόλησης στην Κρήτη. Για παράδειγμα ο δείκτης L δεν εμφανίζει σημαντικές διαφοροποιήσεις, ενώ αντιθέτως ο δείκτης $A_{(\epsilon=2)}$ είναι ο μόνος που εμφανίζει την μικρότερη ανισότητα στην Κρήτη από το σύνολο της χώρας. Αυτό δεν είναι περίεργο αλλά εξαρτάται από την ιδιαίτερη

διασπορά των εισοδημάτων στην συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα αλλά, το μέγεθος του δείγματος και φυσικά τις διαφορετικές ευαισθησίες που εμφανίζουν οι δείκτες ανισότητας σε εισοδηματικές διαφορές στα διάφορα τμήματα της κατανομής.

Διάγραμμα 1.8: Δείκτες ανισότητας των ατόμων βάσει της κατάστασης απασχόλησης, 2023, Ελλάδα και περιφέρεια Κρήτης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε πως η μερική απασχόληση στην Κρήτη είναι περισσότερο ετερογενής ως προς την ένταση και τη σταθερότητα της εργασίας. Στην ίδια κατηγορία μπορεί να συνυπάρχουν άτομα με σχετικά «καλές» απολαβές μερικής απασχόλησης (π.χ. περισσότερες ώρες, καλύτερες συλλογικές συμβάσεις ή σταθερή

εποχική εργασία) και άτομα με εξαιρετικά χαμηλά ετήσια εισοδήματα, λόγω πολύ περιορισμένων ωρών, ασυνέχειας στην απασχόληση ή έντονης εποχικότητας. Αυτή η συνύπαρξη επηρεάζει έντονα τον δείκτη L, ακόμη και αν δεν δημιουργεί μεγάλη ανισότητα στο πάνω μέρος της κατανομής.

Δεύτερον, η μερική απασχόληση ενδεχομένως να διαδραματίζει τον ρόλο δευτερεύουσας πηγής εισοδήματος ή στο άτομο ή το νοικοκυριό να υπάρχουν εισοδήματα από άλλες πηγές. Στην Κρήτη, είναι πιθανό ένα μέρος των μισθωτών μερικής απασχόλησης να ανήκει σε νοικοκυριά με άλλες πηγές εισοδήματος (π.χ. ενοίκια, οικογενειακή επιχείρηση, αγροτική δραστηριότητα, εποχική αυτοαπασχόληση), ενώ ένα άλλο μέρος του πληθυσμού να βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε εισοδήματα που προέρχονται αυτή τη μορφή εργασίας. Γνωρίζοντας ότι το ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα υπολογίζεται με βάση το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού, τέτοιες διαφοροποιήσεις μπορούν να δημιουργούν μεγαλύτερη διασπορά εισοδημάτων στο άνω ή κάτω άκρο της κατανομής.

Τρίτον, δεν μπορεί να αποκλειστεί μια μεθοδολογική διάσταση. Η κατηγορία «μισθωτοί μερικής απασχόλησης» σε περιφερειακό επίπεδο ενδέχεται να περιλαμβάνει σχετικά μικρό αριθμό παρατηρήσεων στην έρευνα SILC, με αποτέλεσμα οι δείκτες που είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι στα άκρα των κατανομών να εμφανίζουν μεγαλύτερη μεταβλητότητα. Παρ' όλα αυτά, οι υπόλοιποι δείκτες καταγράφουν μια σαφή τάση, και μας προσφέρουν επαρκή πληροφόρηση ώστε να συνάγουμε ότι το επίπεδο ανισότητας σε αυτή την κατηγορία μισθωτών, είναι χαμηλότερο στην Κρήτη σε σύγκριση με το αντίστοιχο που εμφανίζεται στην επικράτεια.

Η κατηγορία των αυτοαπασχολούμενων εμφανίζει αυξημένη ανισότητα και στις δύο περιοχές, αντανακλώντας τη μεγάλη ετερογένεια των εισοδημάτων που συνδέονται με αυτή τη μορφή απασχόλησης. Στην Ελλάδα, οι τιμές των δεικτών είναι ιδιαίτερα υψηλές, γεγονός που υποδηλώνει έντονη διασπορά των εισοδημάτων στα διάφορα τμήματα της κατανομής. Στην Κρήτη, αν και η ανισότητα στους αυτοαπασχολούμενους παραμένει σημαντική, οι εκτιμήσεις με βάση όλους τους δείκτες είναι αισθητά χαμηλότερες, στοιχείο που υποδηλώνει μεγαλύτερη εισοδηματική συνοχή ή μικρότερη πόλωση σε σχέση με το πανελλαδικό επίπεδο.

Οι άνεργοι αποτελούν, αναμενόμενα, μια από τις κατηγορίες με τις υψηλότερες τιμές ανισότητας, ιδίως όταν αυτή αποτιμάται με τον δείκτη $A_{(e=2)}$. Στο σύνολο της χώρας, οι

υψηλές τιμές των δεικτών υποδηλώνουν έντονη διαφοροποίηση των εισοδημάτων εντός της ομάδας, πιθανότατα λόγω της συνύπαρξης ατόμων με διαφορετικά επιδόματα, οικογενειακές στηρίξεις ή πρόσθετες πηγές εισοδήματος. Στην Κρήτη, οι αντίστοιχοι δείκτες δείχνουν οριακά χαμηλότερη ανισότητα, χωρίς ωστόσο να αναιρούν το γεγονός ότι πρόκειται για κατηγορία με έντονη εσωτερική ανισότητα και αυξημένη κοινωνική ευαλωτότητα.

Ανάλογη εικόνα προκύπτει και για τους συνταξιούχους, όπου η ανισότητα είναι μεν χαμηλότερη από εκείνη των ανέργων και των αυτοαπασχολουμένων, αλλά παραμένει σημαντική και σε αντίστοιχα επίπεδα με τους μισθωτούς πλήρης απασχόλησης. Στην Ελλάδα, οι δείκτες υποδηλώνουν σημαντικές αποκλίσεις εντός της ομάδας, γεγονός που αντανακλά τις διαφορές στα ασφαλιστικά δικαιώματα, τις επαγγελματικές διαδρομές και τις πηγές συνταξιοδοτικού εισοδήματος. Στην Κρήτη, οι τιμές είναι και εδώ χαμηλότερες, ενισχύοντας την εικόνα μιας πιο συμπαγούς κατανομής εισοδημάτων ακόμη και μεταξύ των συνταξιούχων.

Συνολικά, η ανάλυση του Διαγράμματος 1.8 επιβεβαιώνει και συμπληρώνει τα ευρήματα των προηγούμενων διαγραμμάτων, δείχνοντας ότι η Περιφέρεια Κρήτης παρουσιάζει συστηματικά χαμηλότερη ανισότητα εντός πληθυσμιακών ομάδων, όχι μόνο ανά τύπο και μέγεθος νοικοκυριού, αλλά και ανά κατηγορία επαγγελματικής κατάστασης. Παράλληλα, αναδεικνύεται ότι οι υψηλότερες μορφές ανισότητας συγκεντρώνονται σε κατηγορίες με μεγαλύτερη εγγενή ετερογένεια ή οικονομική αβεβαιότητα, όπως οι αυτοαπασχολούμενοι και οι άνεργοι, ιδίως στο πανελλαδικό επίπεδο. Το σύνολο των ευρημάτων συνθέτει μια συνεκτική εικόνα, σύμφωνα με την οποία η Κρήτη το 2023 χαρακτηρίζεται από χαμηλότερη και λιγότερο πολωμένη εισοδηματική ανισότητα σε σύγκριση με την Ελλάδα, ανεξαρτήτως της διάστασης ανάλυσης που εξετάζεται.

1.5.4. Ανισότητα βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου των ατόμων

Το Διάγραμμα 1.9 εξετάζει την ανισότητα στην διανομή του ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος το 2023 εντός πληθυσμιακών ομάδων που συγκροτούνται με κριτήριο το επίπεδο εκπαίδευσης, συγκρίνοντας Ελλάδα και περιφέρεια Κρήτης. Σε σχέση με τα προηγούμενα ευρήματα (ανά τύπο και μέγεθος νοικοκυριού, καθώς και ανά επαγγελματική κατάσταση), η Κρήτη εμφανίζει κατά κανόνα χαμηλότερη ανισότητα από το σύνολο της χώρας στις περισσότερες εκπαιδευτικές κατηγορίες. Ωστόσο, το

εκπαιδευτικό κριτήριο αναδεικνύει δύο ιδιαιτερότητες. Αφενός, το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης στην Κρήτη εμφανίζει υψηλότερη ανισότητα από την Ελλάδα με βάση τους δείκτες L και Gini και ($A_{(\epsilon=2)}$), αφετέρου, η κατηγορία της μεταλυκειακής εκπαίδευσης στο σύνολο της χώρας παρουσιάζει εξαιρετικά υψηλή ανισότητα όταν η μέτρηση γίνεται με δείκτη που εμφανίζει μεγαλύτερη ευαισθησία σε διαφορές στο χαμηλό άκρο της κατανομής ($A_{(\epsilon=2)}$), υποδηλώνοντας έντονη πόλωση ή/και πολύ δυσμενείς αποκλίσεις εισοδήματος εντός της ίδιας ομάδας.

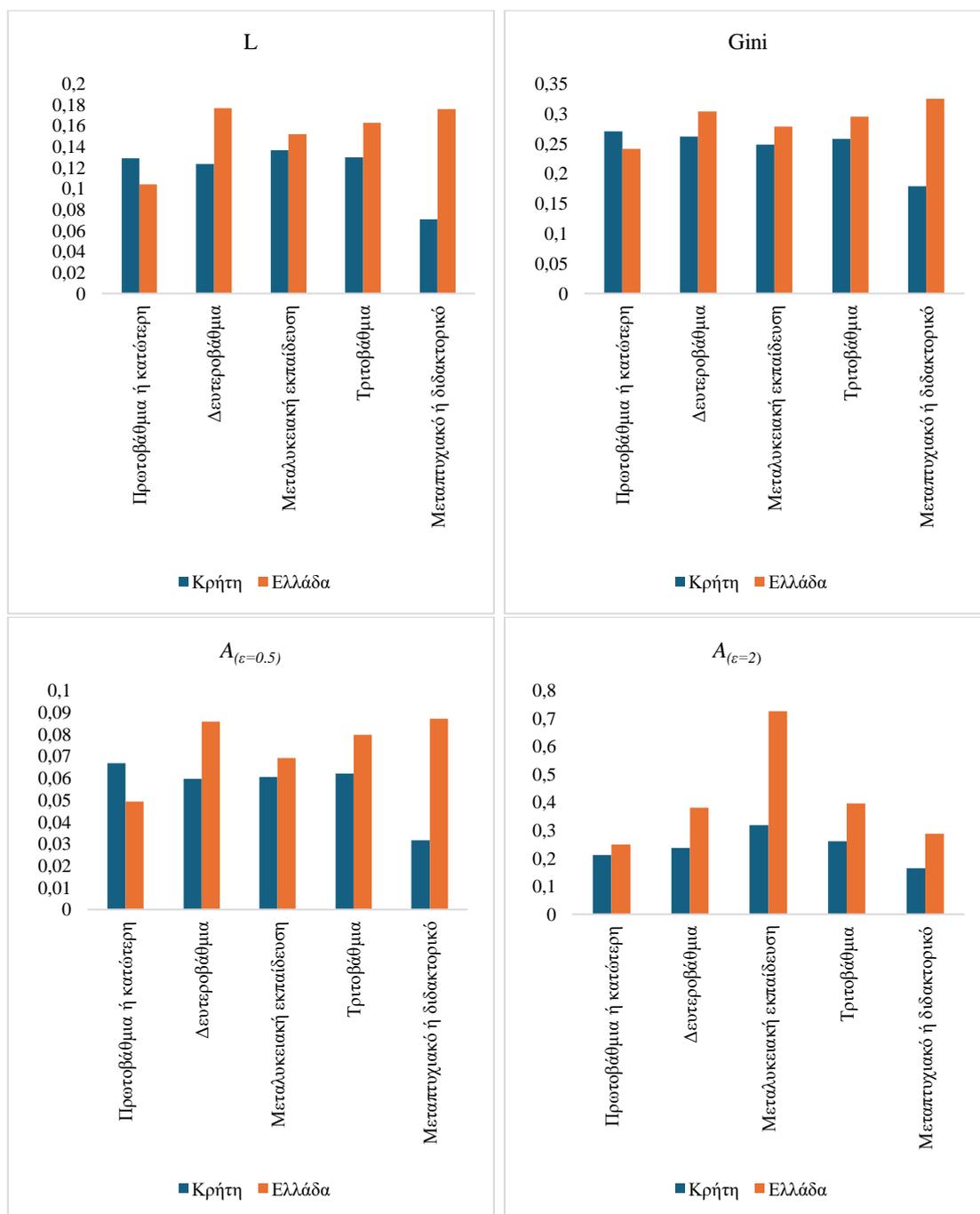
Ξεκινώντας από την κατηγορία Πρωτοβάθμια ή κατώτερη, παρατηρείται μια αξιοσημείωτη απόκλιση από το γενικό μοτίβο υπεροχής της Κρήτης. Στον δείκτη L, η Κρήτη καταγράφει 0,129 έναντι 0,104 στην Ελλάδα, ενώ και στον Gini η Κρήτη είναι υψηλότερα (0,271 έναντι 0,242). Αντίστοιχα, στον $A_{(\epsilon=0,5)}$ η Κρήτη έχει 0,067 έναντι 0,049 στην Ελλάδα. Αυτή η τριπλή σύμπτωση (L, Gini, $A_{(\epsilon=0,5)}$) σημαίνει ότι, εντός της χαμηλότερης εκπαιδευτικής ομάδας, η Κρήτη εμφανίζει μεγαλύτερη διασπορά και διαφοροποίηση εισοδήματος γύρω από το μέσο της κατανομής σε σχέση με την Ελλάδα. Παρά ταύτα, στον $A_{(\epsilon=2)}$, που επηρεάζεται πολύ περισσότερο από τις αποκλίσεις στο χαμηλό άκρο της κατανομής, η εικόνα αντιστρέφεται. Η ανισότητα στην Ελλάδα είναι υψηλότερη (0,25) από την Κρήτη (0,21). Η σύνθεση αυτών των ευρημάτων υποδηλώνει ότι στην Κρήτη η ανισότητα μεταξύ των ατόμων με χαμηλότερη εκπαίδευση είναι περισσότερο ζήτημα συνύπαρξης χαμηλών και μεσαίων εισοδημάτων. Αντίθετα στο σύνολο της χώρας υπάρχει υψηλότερη διασπορά στα πολύ χαμηλά εισοδήματα. Με όρους συνέχειας με τα προηγούμενα διαγράμματα, αυτό είναι συμβατό με την παρατήρηση ότι η Ελλάδα τείνει να εμφανίζει υψηλότερη ανισότητα όταν ο δείκτης είναι περισσότερο ευαίσθητος στις διαφορές στα χαμηλά εισοδήματα (όπως δείχνουν οι εκτιμήσεις του δείκτη $A_{(\epsilon=2)}$ στην κατηγορία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης), ενώ η Κρήτη συχνά εμφανίζει πιο συμπαγή κατανομή, με κάποιες ειδικές εξαιρέσεις σε ορισμένες πληθυσμιακές ομάδες.

Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η Κρήτη επανέρχεται καθαρά στο αναμενόμενο πρότυπο χαμηλότερης ανισότητας έναντι της Ελλάδας σε όλους τους δείκτες. Ο L είναι 0,123 στην Κρήτη έναντι 0,177 στην Ελλάδα, ο Gini 0,262 έναντι 0,303, ο $A_{(\epsilon=0,5)}$ 0,06 έναντι 0,086 και ο $A_{(\epsilon=2)}$ 0,238 έναντι 0,381. Η διαφορά με βάση τον δείκτη $A_{(\epsilon=2)}$ είναι αρκετά μεγάλη, κάτι που δείχνει ότι στο σύνολο της χώρας η ομάδα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης έχει σημαντικότερη διασπορά εισοδημάτων στο χαμηλό άκρο της κατανομής. Η Κρήτη, αντιθέτως, εμφανίζει πιο περιορισμένη ανισότητα στο

κάτω άκρο της κατανομής εντός της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας, κάτι που είναι συνεπές με τα προηγούμενα ευρήματα.

Η κατηγορία μεταλυκειακή (όχι τριτοβάθμια) εκπαίδευση είναι η πιο ερμηνευτικά κρίσιμη στο διάγραμμα, κυρίως λόγω της ακραίας τιμής του $A_{(\epsilon=2)}$ στο πανελλαδικό επίπεδο. Σύμφωνα με τον δείκτη L η ανισότητα στην Κρήτη είναι 0,136 έναντι 0,152 στην Ελλάδα και με τον Gini είναι 0,25 έναντι 0,28. Δηλαδή η ανισότητα στην Κρήτη είναι χαμηλότερη από την επικράτεια. Αντίστοιχα και με βάση τον δείκτη $A_{(\epsilon=0.5)}$ η ανισότητα στην Κρήτη είναι χαμηλότερη (0,0606 έναντι 0,069). Με βάση όμως τις εκτιμήσεις του δείκτη $A_{(\epsilon=2)}$, η Ελλάδα εκτινάσσεται στο 0,726, έναντι 0,319 στην Κρήτη. Μια τόσο υψηλή τιμή σημαίνει ότι, εντός της κατηγορίας του πληθυσμού με μεταλυκειακή εκπαίδευση, στο σύνολο της χώρας υπάρχει εξαιρετικά μεγαλύτερη διασπορά εισοδημάτων και ιδιαίτερα στο κάτω άκρο της κατανομής. Πρόκειται δηλαδή για μια υπερβολικά ετερογενής ομάδα ως προς το εισόδημα στην οποία περιλαμβάνονται υπο-ομάδες με εξαιρετικά χαμηλά εισοδήματα. Επειδή ο $A_{(\epsilon=2)}$ είναι σχεδιασμένος έτσι ώστε να αποδίδει ιδιαίτερα τις εισοδηματικές αποκλίσεις των χαμηλών εκατοστημορίων του πληθυσμού, η απόσταση αυτή δεν ερμηνεύεται απλώς ως μεγαλύτερη γενική διασπορά, αλλά ως ένδειξη βαθιάς άνισης κατανομής που πιθανότατα σχετίζεται με επισφαλείς μορφές εργασίας, διακεκομμένη απασχόληση, ή ισχυρές διαφορές στην απόδοση της μεταλυκειακής εκπαίδευσης ανά ειδικότητα/κλάδο. Σε επίπεδο μεθοδολογικής κριτικής, αυτή είναι επίσης κατηγορία που συχνά περιλαμβάνει ετερογενείς τίτλους (διάφορες μορφές επαγγελματικής/κατάρτισης), άρα μια ακραία τιμή μπορεί να αντανακλά και εσωτερική ανομοιογένεια του ορισμού. Παρά ταύτα, το γεγονός ότι οι δείκτες L/Gini/ $A_{(\epsilon=0.5)}$ είναι μεν υψηλότεροι στην Ελλάδα αλλά όχι σε ακραίο βαθμό, ενώ ο $A_{(\epsilon=2)}$ εκτινάσσεται, είναι τυπικό μοτίβο περιπτώσεων όπου το πρόβλημα εντοπίζεται πρωτίστως στο κάτω άκρο της κατανομής και όχι σε συμμετρική διασπορά γύρω από το μέσο.

Διάγραμμα 1.9: Δείκτες ανισότητας των ατόμων βάσει του επιπέδου εκπαίδευσης, 2023, Ελλάδα και περιφέρεια Κρήτης

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, έρευνες SILC 2018-2024

Στην τριτοβάθμια» εκπαίδευση η εικόνα αποτυπώνει την υπεροχή της Κρήτης. Η τιμή του δείκτη L είναι 0,13 στην Κρήτη έναντι 0,162 στην Ελλάδα, του Gini 0,258 έναντι 0,295, του $A_{(\epsilon=0.5)}$ 0,062 έναντι 0,0797 και του $A_{(\epsilon=2)}$ 0,260 έναντι 0,396. Εδώ η ανάγνωση είναι ότι, ακόμη και μέσα στις ομάδες υψηλότερης εκπαίδευσης, η Ελλάδα εμφανίζει εντονότερες εισοδηματικές αποκλίσεις, ειδικά στο χαμηλό άκρο της κατανομής, που μπορεί να συνδέονται με καταστάσεις υποαπασχόλησης,

εισοδηματικής αστάθειας στα πρώτα στάδια σταδιοδρομίας, ή/και μεγαλύτερη ετερογένεια ως προς την επαγγελματική απορρόφηση των πτυχιούχων. Η Κρήτη φαίνεται να διατηρεί πιο ομοιογενή κατανομή εισοδήματος εντός της τριτοβάθμιας ομάδας, κάτι που είναι συνεπές με τη γενική παρατήρηση των προηγούμενων διαγραμμάτων ότι η περιφέρεια εμφανίζει συχνά χαμηλότερη ενδο-ομαδική ανισότητα.

Τέλος, στην κατηγορία μεταπτυχιακό ή διδακτορικό προκύπτει το πιο συνεκτικό και έντονο πλεονέκτημα της Κρήτης. Η Κρήτη καταγράφει πολύ χαμηλότερες τιμές ανισότητας με όλους τους δείκτες. Συγκεκριμένα, η τιμή του L στην Κρήτη είναι 0,07078 έναντι 0,17565 στην Ελλάδα, του Gini 0,17868 έναντι 0,32478, του $A_{(e=0.5)}$ 0,03163 έναντι 0,08707 και του $A_{(e=2)}$ 0,16453 έναντι 0,28785. Οι διαφορές είναι τόσο μεγάλες που φανερώνουν ότι στην Ελλάδα η διασπορά των εισοδημάτων των ατόμων που είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού/διδακτορικού είναι πολύ πιο μεγάλη. Κάτι τέτοιο αντανακλά την έντονη ετερογένεια επαγγελματικών διαδρομών των υψηλά εκπαιδευμένων στο πανελλαδικό επίπεδο (π.χ. συνύπαρξη σταθερά υψηλόμισθων θέσεων με χαμηλόμισθες/επισφαλείς ακαδημαϊκές ή ερευνητικές θέσεις, ή περίοδοι διακεκομμένης απασχόλησης), ενώ στην Κρήτη η ίδια κατηγορία φαίνεται εισοδηματικά πιο συνεκτική. Σε επίπεδο συνέχειας με τα προηγούμενα, η παρατήρηση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη διότι μεταφέρει το γενικό μοτίβο χαμηλότερης ανισότητας σε μια ομάδα που, θεωρητικά, θα μπορούσε να εμφανίζει μεγάλες αποκλίσεις λόγω διαφορών κλάδου και θέσης. Το ότι δεν τις εμφανίζει στον ίδιο βαθμό είναι ισχυρό εμπειρικό στοιχείο υπέρ μιας πιο συμπαγούς εισοδηματικής κατανομής στην περιφέρεια, τουλάχιστον εντός αυτής της εκπαιδευτικής ομάδας. Συνολικά, το Διάγραμμα 1.9 δείχνει ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο λειτουργεί ως κρίσιμος άξονας διαφοροποίησης της ανισότητας.

Γενικά, η Κρήτη παρουσιάζει γενικά χαμηλότερη ανισότητα στις πληθυσμιακές ομάδες με μεσαίο και υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια, μεταπτυχιακό/διδακτορικό), ενώ εμφανίζει υψηλότερη ανισότητα από την Ελλάδα στα άτομα με χαμηλή εκπαίδευση, ειδικά όταν η ανισότητα υπολογίζεται με δείκτες που δεν εμφανίζουν αυξημένη ευαισθησία σε μεταβιβάσεις στο κάτω άκρο της κατανομής (L, Gini, $A_{(e=0.5)}$). Αντίθετα με βάση τις εκτιμήσεις του δείκτη $A_{(e=0.5)}$ που είναι πιο ευαίσθητος στην διασπορά στα χαμηλά εισοδήματα, η ανισότητα και στην ομάδα των ατόμων με χαμηλή εκπαίδευση είναι χαμηλότερη στην Κρήτη. Παράλληλα, στο σύνολο της χώρας ξεχωρίζει για την εξαιρετικά υψηλή ανισότητα στην ομάδα των ατόμων με

μεταπτυχιακό ή διδακτορικό, που διαφοροποιείται αισθητά από την αντίστοιχη ανισότητα που παρατηρείται στην περιφέρεια της Κρήτης. Τέλος αξιοσημείωτη είναι και η υψηλή ανισότητα που παρατηρείται στο σύνολο της χώρας στην ομάδα των ατόμων με μεταλκειακή εκπαίδευσης όταν αυτή υπολογίζεται με τον δείκτη $A_{(e=2)}$. Το εύρημα αυτό αξίζει να αναδειχθεί ως πιθανός κόμβος κοινωνικοοικονομικής επισφάλειας ή εσωτερικής ετερογένειας του πληθυσμού της συγκεκριμένης ομάδας. Αυτές οι αποκλίσεις συνδέονται λειτουργικά με τα προηγούμενα συμπεράσματα. Η Ελλάδα τείνει να εμφανίζει εντονότερη ανισότητα που εδράζεται στο χαμηλό άκρο σε πολλές διαστάσεις, ενώ η Κρήτη, με ορισμένες εξαιρέσεις, εμφανίζει συχνότερα πιο συμπαγείς κατανομές εντός κοινωνικοοικονομικών ομάδων.

1.6. Μεταβολές της ανισότητας κατά ομάδες πληθυσμού

1.6.1. Ανισότητα κατά τύπο νοικοκυριών

Ο Πίνακας 1.9 παρουσιάζει τις ποσοστιαίες μεταβολές μιας σειράς δεικτών ανισότητας μεταξύ των ετών 2017 και 2023, ταξινομημένες ανά τύπο νοικοκυριού για την περίπτωση της Ελλάδας. Η σύγκριση αποκαλύπτει έντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ δημογραφικών ομάδων, με ορισμένες κατηγορίες να εμφανίζουν σημαντική βελτίωση στους δείκτες, ενώ άλλες καταγράφουν επιδείνωση ή ακόμη και ακραίες μεταβολές που υποδηλώνουν δομικά προβλήματα του συστήματος κοινωνικής προστασίας ή σημαντικές εισοδηματικές ανακατατάξεις.

Πίνακας 1.9: Ποσοστιαίες (%) μεταβολές δεικτών ανισότητας ανά τύπο νοικοκυριού στην Ελλάδα, 2017–2023

Τύπος νοικοκυριού	<i>L</i>	<i>Theil</i>	<i>C</i> ²	<i>Gini</i>	$A_{(e=0,5)}$	$A_{(e=1)}$	$A_{(e=2)}$
Μονομελές νοικοκυριό	-2,1%	-10,7%	-38,8%	-1,5%	-5,1%	-2,0%	48,2%
Δύο ενήλικες ηλικίας κάτω των 65 ετών	-19,1%	-25,9%	-44,2%	-10,9%	-21,1%	-17,3%	-2,0%
Δύο ενήλικες, εκ των οποίων ο ένας ηλικίας 65 ετών και άνω	6,8%	-2,1%	-30,1%	4,6%	3,9%	6,3%	-15,4%
Λοιπά νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	10,8%	30,0%	67,8%	6,3%	18,7%	10,0%	-8,8%
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με, τουλάχιστον, ένα παιδί	-33,3%	-30,8%	-41,8%	-13,4%	-29,2%	-30,8%	-46,2%
Δύο ενήλικες με ένα παιδί	-3,7%	6,8%	19,7%	-0,7%	1,5%	-3,3%	-15,5%
Δύο ενήλικες με δύο παιδιά	-23,9%	-28,2%	-58,3%	-12,1%	-23,6%	-21,9%	6,4%
Δύο ενήλικες με τρία ή περισσότερα παιδιά	15,0%	22,5%	39,5%	7,0%	17,4%	13,8%	10,6%
Λοιπά νοικοκυριά με παιδιά	11,6%	81,0%	400,9%	3,6%	35,2%	10,6%	-23,4%

Τα δεδομένα δείχνουν ότι οι μεταβολές της ανισότητας δεν είναι ομοιόμορφες ανά τύπο νοικοκυριού. Ορισμένες κατηγορίες εμφανίζουν συστηματική μείωση ανισότητας σε όλους σχεδόν τους δείκτες (ιδίως τα μονογονεϊκά νοικοκυριά), άλλες παρουσιάζουν αύξηση σε δείκτες που είναι ευαίσθητοι στο άνω άκρο αλλά ταυτόχρονα μείωση σε δείκτες που επηρεάζονται περισσότερο από το χαμηλό άκρο (π.χ. τα λοιπά νοικοκυριά με παιδιά), ενώ σε κάποιες περιπτώσεις παρατηρείται το αντίστροφο (μικρές μειώσεις σε γενικούς δείκτες αλλά επιδείνωση στον $A_{(ε=2)}$) γεγονός που παραπέμπει σε επιδείνωση της θέσης των χαμηλότερων εισοδημάτων μέσα στην ίδια ομάδα.

Η κατηγορία των μονομελών νοικοκυριών παρουσιάζει οριακή μείωση της ανισότητας στους γενικούς δείκτες (L -2,1%, Theil -10,7%, C² -38,8%, Gini -1,5%, $A_{(ε=0.5)}$ -5,1%, $A_{(ε=1)}$ -2,0%), αλλά ταυτόχρονα εξαιρετικά μεγάλη αύξηση στον $A_{(ε=2)}$ 48,2%). Αυτή η διάσταση είναι ιδιαίτερα κρίσιμη ερμηνευτικά, αφού υποδηλώνει ότι, παρά τη μείωση της ανισότητας γύρω από το μέσο της κατανομής ή/και της διασποράς που επηρεάζεται από υψηλότερα εισοδήματα, η σχετική θέση του χαμηλού άκρου εντός των μονομελών νοικοκυριών επιδεινώθηκε έντονα. Με άλλα λόγια, η ανισότητα στην ομάδα φαίνεται να έγινε λιγότερο γενικευμένη αλλά με εντονότερη δυσμενή απόκλιση των χαμηλότερων εισοδημάτων από το μέσο της ομάδας. Σε όρους κοινωνικής πολιτικής, μια τέτοια μεταβολή είναι συμβατή με σενάρια όπου ένα υποσύνολο μονομελών νοικοκυριών (π.χ. άτομα με ασθενέστερη σύνδεση με την αγορά εργασίας ή με ανεπαρκείς μεταβιβάσεις) μετακινείται περαιτέρω προς πολύ χαμηλά εισοδηματικά επίπεδα, ακόμη κι αν άλλες υποομάδες βελτιώνονται ή σταθεροποιούνται.

Αντίθετα, τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες κάτω των 65 ετών εμφανίζουν συνεκτική μείωση της ανισότητας σε όλους τους δείκτες (L -19,1%, Theil -25,9%, C² -44,2%, Gini -10,9%, $A_{(ε=0.5)}$ -21,1%, $A_{(ε=1)}$ -17,3%, $A_{(ε=2)}$ -2,0%). Το μοτίβο αυτό συνιστά ένδειξη ευρείας σύγκλισης εντός της ομάδας, με μείωση τόσο της γενικής διασποράς όσο και της δυσμενούς απόκλισης στο χαμηλό άκρο. Η σχετικά μικρότερη (σε απόλυτους όρους) μείωση του $A_{(ε=2)}$ έναντι των άλλων δεικτών μπορεί να ερμηνευθεί ως ένδειξη ότι η βελτίωση ήταν ισχυρότερη γύρω από το μέσο της κατανομής ή/και ότι τα χαμηλά εισοδήματα δεν βελτιώθηκαν με τον ίδιο ρυθμό όπως τα υπόλοιπα εισοδήματος.

Η κατηγορία των νοικοκυριών με δύο ενήλικες εκ των οποίων ο ένας είναι 65 ετών και άνω παρουσιάζει ένα πιο σύνθετο σχήμα. Αύξηση στον L (6,8%) και στον Gini (4,6%), ήπια αύξηση στους $A_{(\varepsilon=0.5)}$ και $A_{(\varepsilon=1)}$ (3,9% και 6,3% αντίστοιχα), αλλά μείωση στον $A_{(\varepsilon=2)}$ (-15,4%), ενώ ο Theil είναι ελαφρώς αρνητικός (-2,1%) και ο C^2 μειώνεται σημαντικά (-30,1%). Η συνύπαρξη αύξησης σε L/Gini/Atkinson χαμηλότερων ε και μείωσης σε C^2 και $A_{(\varepsilon=2)}$ υποδηλώνει ότι η μεταβολή δεν ήταν συμμετρική. Πιθανόν να μειώθηκαν ακραίες αποκλίσεις στο άνω άκρο (κάτι που θα συμπίεζει τον C^2) και να βελτιώθηκε η σχετική θέση του χαμηλού άκρου (μείωση $A_{(\varepsilon=2)}$), αλλά ταυτόχρονα να αυξήθηκε η ανισότητα στο μέσο της κατανομής και να αναδιατάχθηκε η κατανομή με τρόπο που ο L και ο Gini καταγράφουν αύξηση. Μια συνεπής ανάγνωση είναι ότι ο πληθυσμός απέκτησε μεγαλύτερη ετερογένεια σε ένα μεγαλύτερο εύρος εισοδημάτων, χωρίς όμως να αυξηθεί η ανισότητα στα άκρα της κατανομής.

Στα «λοιπά νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά» καταγράφονται αυξήσεις σε όλους τους δείκτες πλην του $A_{(\varepsilon=2)}$ (L 10,8%, Theil 30,0%, C^2 67,8%, Gini 6,3%, $A_{(\varepsilon=0.5)}$ 18,7%, $A_{(\varepsilon=1)}$ 10,0%, $A_{(\varepsilon=2)}$ -8,8%). Το μοτίβο αυτό είναι τυπικό περιπτώσεων όπου υπάρχει επιδείνωση της ανισότητας σε όλα τα τμήματα της κατανομής και ιδιαίτερα στα υψηλά εισοδήματα, ενώ στα πολύ χαμηλά εισοδήματα η διασπορά δεν επιδεινώνεται, αλλά ενδεχομένως μειώνεται, όπως υποδεικνύει η μείωση της τιμής του $A_{(\varepsilon=2)}$. Με άλλα λόγια, η ανισότητα αυξάνεται με όρους διασποράς/απόκλισης, αλλά όχι μέσω επιδείνωσης των χαμηλότερων εισοδημάτων της πληθυσμιακής ομάδας.

Η πλέον καθαρή ένδειξη βελτίωσης εμφανίζεται στα μονογονεϊκά νοικοκυριά με τουλάχιστον ένα εξαρτώμενο παιδί, όπου όλοι οι δείκτες μειώνονται έντονα (L -33,3%, Theil -30,8%, C^2 -41,8%, Gini -13,4%, $A_{(\varepsilon=0.5)}$ -29,2%, $A_{(\varepsilon=1)}$ -30,8%, $A_{(\varepsilon=2)}$ -46,2%). Η ταυτόχρονη μεγάλη πτώση και στον $A_{(\varepsilon=2)}$ υποδηλώνει όχι απλώς μείωση της συνολικής διασποράς αλλά και ουσιαστική βελτίωση στο χαμηλό άκρο, δηλαδή μείωση της ανισότητας μέσα σε μία ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα. Από αναλυτική σκοπιά, αυτό το μοτίβο είναι συμβατό με βελτίωση της εισοδηματικής θέσης ενός τμήματος της ομάδας που προηγουμένως βρισκόταν σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με το μέσο της κατηγορίας, με αποτέλεσμα να μειώνεται η εσωτερική απόκλιση.

Για τα νοικοκυριά με «δύο ενήλικες με ένα εξαρτώμενο παιδί» η εικόνα είναι μικτή και ενδεικτική αναδιάταξης της κατανομής. Οι μεταβολές των τιμών των δεικτών L -3,7% και Gini -0,7% υποδηλώνουν ελαφρά υποχώρηση της ανισότητας, αλλά των Theil 6,8% και C^2 19,7% δείχνουν αύξηση ανισότητας. Ταυτόχρονα, $A_{(\varepsilon=0.5)}$ 1,5% (οριακή αύξηση)

συνυπάρχει με $A_{(\epsilon=1)}$ -3,3% και $A_{(\epsilon=2)}$ -15,5% (σαφέστερη μείωση στο χαμηλό άκρο). Η συνολική ανάγνωση είναι ότι η διασπορά των εισοδημάτων στη βάση της κατανομής βελτιώθηκε ή συμπιέστηκε, αλλά στην κορυφή ή τα ανώτερα τμήματα έγινε πιο άνιση, αυξάνοντας έτσι τις τιμές δεικτών όπως ο Theil και ο C^2 . Αυτό το μοτίβο έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι δείχνει ότι οι γενικοί δείκτες μπορεί να υποεκτιμούν την ένταση διαφοροποίησης στο άνω άκρο όταν ταυτόχρονα μειώνεται η ανισότητα χαμηλά.

Στα νοικοκυριά με «δύο ενήλικες με δύο εξαρτώμενα παιδιά» παρατηρείται ισχυρή μείωση της ανισότητας στους περισσότερους δείκτες (L -23,9%, Theil -28,2%, C^2 -58,3%, Gini -12,1%, $A_{(\epsilon=0.5)}$ -23,6%, $A_{(\epsilon=1)}$ -21,9%), αλλά μια ήπια αύξηση στον $A_{(\epsilon=2)}$ (6,4%). Αυτό το εύρημα έχει αυξημένη αναλυτική βαρύτητα διότι παρουσιάζει αντίθετες τάσεις σε σχέση με το μονομελή νοικοκυριά. Εδώ οι γενικοί δείκτες δείχνουν βελτίωση, αλλά ο δείκτης που υπερσταθμίζει την διασπορά το χαμηλό άκρο της κατανομής υποδεικνύει επιδείνωση. Μια συνεπής ερμηνεία είναι ότι, εντός της ομάδας, η ανισότητα μειώθηκε σε ευρύτερους όρους (πιθανώς μέσω συμπίεσης μεσαίων/ανώτερων εισοδηματικών αποκλίσεων), αλλά ένα τμήμα των χαμηλότερων εισοδημάτων μετακινήθηκε δυσμενέστερα σε σχέση με το μέσο της ομάδας ή δεν ακολούθησε τη γενική βελτίωση. Πρόκειται για ένδειξη πιθανής αύξησης της εισοδηματικής ευαλωτότητας στο εσωτερικό μιας τυπικής κατηγορίας νοικοκυριού, παρά τη συνολική «σύγκλιση» που καταγράφουν οι λοιποί δείκτες.

Η κατηγορία «δύο ενήλικες με τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά» εμφανίζει αύξηση ανισότητας σε όλους τους δείκτες (L 15,0%, Theil 22,5%, C^2 39,5%, Gini 7,0%, $A_{(\epsilon=0.5)}$ 17,4%, $A_{(\epsilon=1)}$ 13,8%, $A_{(\epsilon=2)}$ 10,6%). Η ομοφωνία των δεικτών σημαίνει ότι πρόκειται για γενικευμένη επιδείνωση, τόσο ως προς τη συνολική διασπορά όσο και ως προς την επιβάρυνση στο χαμηλό άκρο. Σε κοινωνικοοικονομικούς όρους, αυτή η ομάδα είναι συχνά εκτεθειμένη σε υψηλότερο κίνδυνο οικονομικής πίεσης λόγω των αυξημένων αναγκών, και υποδεικνύει συνύπαρξη νοικοκυριών με σχετικά επαρκείς πόρους και άλλων που αποκλίνουν περαιτέρω προς χαμηλά εισοδήματα.

Στα «λοιπά νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά» οι μεταβολές στην ανισότητα είναι εξαιρετικά ανομοιογενείς και ιδίως ο C^2 εμφανίζει ακραία αύξηση (400,9%), με παράλληλα μεγάλη αύξηση στον Theil (81,0%) και στον $A_{(\epsilon=0.5)}$ (35,2%), ενώ ο Gini αυξάνει σχετικά λίγο (3,6%) και ο $A_{(\epsilon=2)}$ μειώνεται (-23,4%). Ένα τέτοιο προφίλ είναι σχεδόν κατ' ανάγκη ένδειξη ότι η μεταβολή επηρεάστηκε από πολύ μεγάλες εισοδηματικές αποκλίσεις κυρίως στο άνω άκρο της κατανομής, καθώς ο C^2 είναι

εξαιρετικά ευαίσθητος σε μεταβιβάσεις που λαμβάνουν χώρα στα πολύ υψηλά εισοδήματα. Η ταυτόχρονη μείωση του $A_{(\varepsilon=2)}$ ενισχύει την υπόθεση ότι η επιδείνωση δεν προέρχεται από τα χαμηλά εισοδήματα αλλά από τα μεσαία και κυρίως τα υψηλά εισοδήματα εντός της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας. Τα χαμηλότερα εισοδήματα είτε βελτιώθηκαν είτε δεν επιδεινώθηκαν στον ίδιο βαθμό. Εδώ, ωστόσο, απαιτείται αυξημένη μεθοδολογική προσοχή. Οι κατηγορίες «λοιπά» είναι συχνά ετερογενείς και αφορούν μικρότερο δείγμα. Κατά συνέπεια μπορούν να παράγουν δυσανάλογα μεγάλες ποσοστιαίες μεταβολές σε δείκτες που είναι ευαίσθητοι σε ακραίες παρατηρήσεις. Είναι σκόπιμο να επισημανθεί ότι τα ευρήματα αυτά ερμηνεύονται υπό την επιφύλαξη της εσωτερικής ανομοιογένειας της κατηγορίας και της πιθανής δειγματοληπτικής αστάθειας.

Τέλος, η κατηγορία «λοιπά νοικοκυριά – χωρίς ταξινόμηση» παρουσιάζει καθολικά και εξαιρετικά μεγάλες αυξήσεις σε όλους τους δείκτες (L 102,0%, Theil 67,7%, C² 60,8%, Gini 29,0%, $A_{(\varepsilon=0.5)}$ 76,1%, $A_{(\varepsilon=1)}$ 86,7%, $A_{(\varepsilon=2)}$ 98,0%). Πρόκειται για την ισχυρότερη ένδειξη επιδείνωσης μεταξύ των δεδομένων του πίνακα, και μάλιστα με ομοφωνία τόσο σε δείκτες διασποράς όσο και σε δείκτες ευαισθησίας στο χαμηλό άκρο. Ωστόσο, ακριβώς επειδή πρόκειται για «χωρίς ταξινόμηση» κατηγορία, η ερμηνεία πρέπει να είναι διττή. Αφενός, το αποτέλεσμα μπορεί να αντανακλά πραγματική αύξηση ετερογένειας και πόλωσης σε νοικοκυριά που δεν εντάσσονται καθαρά στις βασικές κατηγορίες, αφετέρου, είναι εξαιρετικά πιθανό να αντανακλά αλλαγές στη σύνθεση/ταξινόμηση ή μικρό πλήθος παρατηρήσεων που οδηγεί σε μεγάλη μεταβλητότητα.

Συνοψίζοντας, ο Πίνακας 1.9 δείχνει ότι η δυναμική της ανισότητας στην Ελλάδα, ανά τύπο νοικοκυριού, έχει έντονα διαφοροποιημένη δομή. Υπάρχουν πληθυσμιακές ομάδες όπου παρατηρείται σαφής βελτίωση της ανισότητας, που περιλαμβάνουν και το χαμηλό άκρο της κατανομής (πχ μονογονεϊκά νοικοκυριά), ομάδες όπου οι γενικοί δείκτες υποδηλώνουν βελτίωση αλλά η ανισότητα στα υψηλά ή χαμηλά εισοδήματα επιδεινώνεται (πχ δύο ενήλικες με δύο παιδιά, μονομελή νοικοκυριά), και κατηγορίες όπου η επιδείνωση φαίνεται να προέρχεται κυρίως από το άνω άκρο ή από ακραίες παρατηρήσεις (ιδίως τα «λοιπά»). Η ταυτόχρονη ανάγνωση των δεικτών, συνεπώς, δεν προσφέρει μόνο μια απλή κατάταξη ως προς την μεταβολή της ανισότητας (περισσότερη ή λιγότερη), αλλά επιτρέπει να εντοπιστούν επιμέρους ιδιαιτερότητες ως προς τα κοινωνικοοικονομικά και εισοδηματικά στρώματα, στα οποία μεταβάλλεται η

κατανομή εντός κάθε ομάδας. Αυτό ακριβώς είναι το αναλυτικό πλεονέκτημα μιας τέτοιας προσέγγισης και αποτελεί ισχυρό επιχείρημα για την ερμηνεία των διαφοροποιήσεων ανισότητας με όρους μηχανισμών (εργασία/μεταβιβάσεις/σύνθεση νοικοκυριών), αντί για μονοδιάστατες συγκρίσεις.

Κατά αντίστοιχο τρόπο, ο Πίνακας 1.10 παρουσιάζει τις ποσοστιαίες μεταβολές των δεικτών ανισότητας (L, Theil, C^2 , Gini και Atkinson για $\epsilon=0,5, 1$ και 2) στην περιφέρεια Κρήτης, για το σύνολο των νοικοκυριών, με διάκριση ανά τύπο. Σε αντιδιαστολή με τον αντίστοιχο πίνακα για την Ελλάδα, τα αποτελέσματα της Κρήτης χαρακτηρίζονται από έντονη ετερογένεια μεταξύ των τύπων νοικοκυριών, αλλά και από μια σαφή τάση: στις περισσότερες κατηγορίες παρατηρείται σημαντική μείωση της ανισότητας, συχνά μάλιστα σε όλους τους δείκτες, ενώ οι αυξήσεις της ανισότητας είναι συγκεντρωμένες σε συγκεκριμένες και σαφώς προσδιορίσιμες πληθυσμιακές ομάδες. Η ταυτόχρονη εξέταση δεικτών με διαφορετική ευαισθησία επιτρέπει να διαχωριστούν οι περιπτώσεις γενικευμένης επιδείνωσης από εκείνες όπου η μεταβολή εντοπίζεται κυρίως στη βάση ή στην κορυφή της κατανομής.

Ξεκινώντας από τα μονομελή νοικοκυριά, παρατηρείται καθολική αύξηση της ανισότητας σε όλους τους δείκτες, με ποσοστά που κυμαίνονται από 7,9% στον Gini έως 32,7% στον $A_{(\epsilon=2)}$. Η σύμπτωση θετικών μεταβολών τόσο στους γενικούς δείκτες (L, Theil, C^2 , Gini) όσο και στους δείκτες Atkinson υποδηλώνει ότι η επιδείνωση της ανισότητας είναι γενικευμένη και δεν περιορίζεται σε ένα μόνο τμήμα της κατανομής. Ιδιαίτερα η έντονη αύξηση στον $A_{(\epsilon=2)}$ δείχνει ότι το χαμηλό άκρο των μονομελών νοικοκυριών στην Κρήτη απομακρύνθηκε περισσότερο από το μέσο εισόδημα της ομάδας, γεγονός που συνιστά ένδειξη αυξανόμενης εισοδηματικής ευαλωτότητας σε μια κατηγορία που ήδη θεωρείται κοινωνικά ευαίσθητη. Σε αναλυτικούς όρους, η μεταβολή αυτή διαφοροποιεί τα μονομελή νοικοκυριά από τη γενική εικόνα της Κρήτης, όπου η ανισότητα τείνει να μειώνεται, και τα καθιστά βασικό «θύλακα» επιδείνωσης.

Αντίθετα, τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες ηλικίας κάτω των 65 ετών εμφανίζουν συνεκτική και συστηματική μείωση της ανισότητας σε όλους τους δείκτες. Η πτώση είναι σχετικά ήπια στους δείκτες L, Theil, C^2 και Gini, αλλά ιδιαίτερα έντονη στον $A_{(\epsilon=2)}$ (-30,7%). Το εύρημα αυτό υποδηλώνει ότι η σύγκλιση εντός της ομάδας δεν αφορά μόνο τη γενική διασπορά αλλά και τη βελτίωση της σχετικής θέσης των χαμηλότερων εισοδημάτων. Πρόκειται για μια κατηγορία που φαίνεται να ωφελείται

περισσότερο από τη γενικότερη συμπίεση της ανισότητας στην Κρήτη, με τρόπο που αγγίζει άμεσα το αριστερό άκρο της κατανομής.

Η κατηγορία των νοικοκυριών με δύο ενήλικες, εκ των οποίων ο ένας είναι ηλικίας 65 ετών και άνω, παρουσιάζει την πιο έντονη και πολυδιάστατη επιδείνωση ανισότητας στον Πίνακα 1.10. Οι αυξήσεις είναι εξαιρετικά έντονες, ιδίως στους δείκτες Theil (150,6%) και C^2 (302,9%), ενώ σημαντικές αυξήσεις καταγράφονται και στον L (87,3%), στον Gini (37,2%) και στους δείκτες Atkinson, $A_{(\epsilon=0.5)}$ όπου αυξάνεται κατά 110,4% και τον $A_{(\epsilon=2)}$ κατά 24,5%. Η έκταση των αυξήσεων υποδηλώνουν έντονη αναδιάταξη της εισοδηματικής κατανομής εντός της ομάδας, με αυξημένη ετερογένεια τόσο στο άνω όσο και στο χαμηλό άκρο. Η δυσανάλογα μεγάλη άνοδος του C^2 , ο οποίος είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος σε ακραίες τιμές, παραπέμπει σε ισχυρή διεύρυνση της κορυφής της κατανομής ή/και σε εμφάνιση πολύ μεγάλων αποκλίσεων από το μέσο εισόδημα. Παράλληλα, η αύξηση του $A_{(\epsilon=2)}$ δείχνει ότι η επιδείνωση δεν περιορίζεται στα υψηλά εισοδήματα, αλλά αγγίζει και τη σχετική θέση των χαμηλότερων. Η κατηγορία αυτή αναδεικνύεται έτσι ως η πλέον προβληματική στην Κρήτη από άποψη δυναμικής ανισότητας και διαφοροποιείται έντονα από τους υπόλοιπους τύπους νοικοκυριών.

Στα «λοιπά νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά» καταγράφεται καθολική μείωση της ανισότητας σε όλους τους δείκτες, με σχετικά ομοιόμορφα ποσοστά. Η μείωση στον C^2 (-38,1%) και στους δείκτες Atkinson υποδηλώνει ότι η σύγκλιση αφορά τόσο την κορυφή όσο και τη βάση της κατανομής. Το αποτέλεσμα αυτό συνάδει με την εικόνα μιας πιο συμπαγούς εισοδηματικής κατανομής στην Κρήτη για νοικοκυριά χωρίς παιδιά, εκτός των μονομελών, και ενισχύει την υπόθεση ότι η παρουσία παιδιών ή/και η ηλικιακή σύνθεση λειτουργούν ως κρίσιμοι παράγοντες ανισότητας.

Η εικόνα είναι ιδιαίτερα θετική για τα μονογονεϊκά νοικοκυριά με τουλάχιστον ένα εξαρτώμενο παιδί, όπου όλοι οι δείκτες μειώνονται σημαντικά, με ποσοστά που ξεπερνούν το 40% στους περισσότερους. Η μεγάλη πτώση της ανισότητας με βάση τον δείκτη $A_{(\epsilon=2)}$ (-43,3%) είναι ιδιαιτέρως σημαντική, καθώς υποδηλώνει ουσιαστική βελτίωση της θέσης των χαμηλότερων εισοδημάτων εντός μιας από τις πλέον ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Η σύμπτωση μειώσεων σε όλους τους δείκτες αφήνει ελάχιστα περιθώρια αμφιβολίας ότι πρόκειται για γενικευμένη και κοινωνικά ουσιαστική σύγκλιση της εισοδηματικής κατανομής.

Ακόμη εντονότερη είναι η βελτίωση στα νοικοκυριά με δύο ενήλικες και ένα εξαρτώμενο παιδί. Οι δείκτες μειώνονται σχεδόν κατά το ήμισυ σε όλες τις μετρήσεις, που υποδηλώνει βαθιά και οριζόντια μείωση της ανισότητας. Η ομοφωνία των δεικτών, σε συνδυασμό με το μεγάλο μέγεθος των ποσοστιαίων μεταβολών, καθιστά αυτή την κατηγορία παράδειγμα ισχυρής εισοδηματικής σύγκλισης στην Κρήτη, τόσο στο μέσο όσο και στα άκρα της κατανομής.

Τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά παρουσιάζουν επίσης σαφή μείωση της ανισότητας, αν και με πιο ήπια ένταση σε σχέση με την προηγούμενη κατηγορία. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρημα ότι η μείωση είναι εντονότερη στους δείκτες Atkinson, ιδίως στον $A_{(\epsilon=2)}$ (-36,1%), υποδηλώνοντας ότι η σύγκλιση είναι πιο έντονη στο χαμηλό άκρο της κατανομής. Κάτι τέτοιο δείχνει ότι ακόμη και σε οικογενειακά σχήματα με αυξημένες ανάγκες, η Κρήτη εμφανίζει βελτίωση της εσωτερικής κατανομής εισοδήματος με κοινωνικά ουσιαστικό τρόπο.

Ανάλογη αλλά ελαφρώς λιγότερο έντονη εικόνα παρατηρείται στα νοικοκυριά με δύο ενήλικες και τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά. Οι δείκτες μειώνονται σε όλες τις περιπτώσεις, με τον $A_{(\epsilon=2)}$ να υποχωρεί κατά 30,2%. Η σύγκλιση αυτή, αν και σαφής, είναι μικρότερη από εκείνη των πιο ολιγομελών οικογενειακών σχημάτων, γεγονός που μπορεί να αντανακλά τη μεγαλύτερη ετερογένεια εισοδηματικών καταστάσεων ή/και τις αυξημένες οικονομικές πιέσεις που χαρακτηρίζουν τα πολύτεκνα/πολυμελή νοικοκυριά.

Η κατηγορία «λοιπά νοικοκυριά με παιδιά» εμφανίζει την εντονότερη μείωση ανισότητας στον Πίνακα 1.10, με ποσοστά που προσεγγίζουν ή υπερβαίνουν το 55% σε όλους τους δείκτες. Η καθολικότητα και η ένταση της πτώσης υποδηλώνουν ισχυρή συμπίεση της εισοδηματικής κατανομής σε μια κατηγορία που, αν και ετερογενής, φαίνεται να κινείται προς μεγαλύτερη ομοιογένεια όσον αφορά την διασπορά των εισοδημάτων. Παρά τη θετική εικόνα, η ερμηνεία πρέπει να γίνεται με μεθοδολογική προσοχή, καθώς οι «λοιπές» κατηγορίες συχνά επηρεάζονται από αλλαγές στη σύνθεση του δείγματος και μπορεί να εμφανίζουν μεγαλύτερη μεταβλητότητα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, ο Πίνακας 1.10 αποκαλύπτει ότι στην περιφέρεια Κρήτης η δυναμική της ανισότητας χαρακτηρίζεται κυρίως από εκτεταμένη μείωση της ενδο-ομαδικής ανισότητας στους περισσότερους τύπους νοικοκυριών, ιδίως σε εκείνους με παιδιά. Οι εξαιρέσεις είναι σαφείς και εντοπισμένες. Τα μονομελή νοικοκυριά και, κυρίως, τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες εκ των οποίων ο ένας είναι 65

ετών και άνω, όπου καταγράφεται έντονη επιδείνωση της ανισότητας. Η σύγκριση των δεικτών δείχνει ότι, στις περισσότερες περιπτώσεις βελτίωσης, η μείωση αφορά όχι μόνο τη γενική διασπορά αλλά και την ανισότητα στο χαμηλό άκρο, γεγονός που ενισχύει την ερμηνεία ότι η Κρήτη την εξεταζόμενη περίοδο κινήθηκε προς μια πιο συμπαγή και λιγότερο πολωμένη εισοδηματική διάρθρωση, με ορισμένες όμως κρίσιμες εστίες αυξανόμενης εσωτερικής ανισότητας που αξίζουν περαιτέρω διερεύνηση.

Πίνακας 1.10: Ποσοστιαίες (%) μεταβολές δεικτών ανισότητας ανά τύπο νοικοκυριού στην περιφέρεια Κρήτης, 2017–2023

Τύπος νοικοκυριού	L	Theil	C ²	Gini	A _(ε=0,5)	A _(ε=1)	A _(ε=2)
Μονομελές νοικοκυριό	23,1%	15,2%	10,1%	7,9%	18,2%	21,6%	32,7%
Δύο ενήλικες ηλικίας κάτω των 65 ετών	-16,4%	-9,1%	-10,0%	-2,9%	-10,9%	-15,2%	-30,7%
Δύο ενήλικες, εκ των οποίων ο ένας ηλικίας 65 ετών και άνω	87,3%	150,6%	302,9%	37,2%	110,4%	79,4%	24,5%
Λοιπά νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	-21,5%	-26,2%	-38,1%	-11,9%	-22,7%	-20,2%	-18,4%
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με, τουλάχιστον, ένα παιδί	-42,6%	-43,3%	-52,3%	-21,7%	-41,0%	-40,2%	-43,3%
Δύο ενήλικες με ένα παιδί	-52,4%	-49,3%	-47,5%	-33,7%	-49,9%	-50,0%	-49,9%
Δύο ενήλικες με δύο παιδιά	-27,4%	-17,4%	-9,1%	-12,2%	-21,5%	-25,8%	-36,1%
Δύο ενήλικες με τρία ή περισσότερα παιδιά	-27,6%	-27,8%	-32,0%	-14,7%	-26,7%	-26,4%	-30,2%
Λοιπά νοικοκυριά με παιδιά	-58,9%	-55,9%	-54,5%	-35,3%	-57,0%	-58,0%	-59,8%
Λοιπά νοικοκυριά – χωρίς ταξινόμηση	-	-	-	-	-	-	-

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες SILC 2018 και 2024

1.6.2. Ανισότητα κατά μέγεθος νοικοκυριών

Οι Πίνακες 1.11 και 1.12 αποτυπώνουν τις μεταβολές του μέσου διαθέσιμου εισοδήματος και των δεικτών ανισότητας για την Ελλάδα και την Περιφέρεια Κρήτης μεταξύ 2017 και 2023, ταξινομημένες ανά μέγεθος νοικοκυριού. Στην Ελλάδα, τα μονομελή νοικοκυριά καταγράφουν μείωση της ανισότητας όπως υπολογίζεται από τους δείκτες L (-2,1%) και ο Theil (-10,7%). Παρά ταύτα, ο δείκτης A_(ε=2), ο οποίος είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος στα χαμηλά εισοδήματα, αυξάνεται κατά 48,3%, στοιχείο που υποδηλώνει σημαντική επιδείνωση για το φτωχότερο τμήμα αυτής της ομάδας. Τα νοικοκυριά δύο ατόμων παρουσιάζουν παρόμοιο μοτίβο, με μειώσεις στους περισσότερους δείκτες ανισότητας (π.χ. Theil, -15,4% και C², -37,7%), γεγονός που δείχνει ότι είναι μεταξύ των καθαρά κερδισμένων της αντίστοιχης περιόδου. Τα τριμελή νοικοκυριά παρουσιάζουν επιδείνωση ανισότητας, με τον Theil να αυξάνεται

κατά 5% και τον C^2 κατά 14,3%. Τα τετραμελή νοικοκυριά παρουσιάζουν αυξήσεις στους δείκτες ανισότητας (π.χ. ο C^2 αυξάνεται κατά 4,3%), υποδηλώνοντας εσωτερική απόκλιση. Ακόμη πιο ανησυχητική είναι η εικόνα για τα νοικοκυριά πέντε ατόμων όπου ο C^2 αυξάνεται κατά 69,8%, γεγονός που υποδεικνύει έντονη εσωτερική πόλωση και επιβάρυνση των οικονομικά ασθενέστερων μελών.

Πίνακας 1.11: Ποσοστιαίες (%) μεταβολές δεικτών ανισότητας ανά μέγεθος νοικοκυριού στην Ελλάδα (2017–2023)

Μέγεθος νοικοκυριού	<i>L</i>	<i>Theil</i>	C^2	<i>Gini</i>	$A_{(e=0,5)}$	$A_{(e=1)}$	$A_{(e=2)}$
1	-2,1%	-10,7%	-38,8%	-1,5%	-5,1%	-1,9%	48,3%
2	-8,6%	-15,4%	-37,7%	-3,1%	-10,3%	-7,9%	-11,4%
3	-2,9%	5,0%	14,3%	-0,6%	1,1%	-2,6%	-15,6%
4	-1,5%	11,1%	4,3%	0,1%	4,8%	-1,4%	9,5%
5	1,3%	20,1%	69,8%	0,5%	8,8%	1,2%	-17,6%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες SILC 2018 και 2024

Πίνακας 1.12: Ποσοστιαίες (%) μεταβολές δεικτών ανισότητας ανά μέγεθος νοικοκυριού στην Κρήτη (2017–2023)

Μέγεθος νοικοκυριού	<i>L</i>	<i>Theil</i>	C^2	<i>Gini</i>	$A_{(e=0,5)}$	$A_{(e=1)}$	$A_{(e=2)}$
1	23,1%	15,2%	10,1%	7,9%	18,2%	21,6%	32,7%
2	33,4%	69,5%	138,3%	20,5%	48,8%	30,6%	-8,5%
3	-33,9%	-31,5%	-36,7%	-17,2%	-31,2%	-31,7%	-35,1%
4	-28,9%	-23,1%	-18,4%	-15,7%	-25,2%	-27,5%	-34,7%
5	-36,2%	-35,4%	-37,1%	-19,8%	-35,1%	-35,0%	-37,2%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες SILC 2018 και 2024

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες SILC 2018 και 2024

Σε πλήρη αντίθεση με την Ελλάδα, η Κρήτη παρουσιάζει σημαντικά διαφορετικές τάσεις. Τα μονομελή νοικοκυριά καταγράφουν εντυπωσιακή επιδείνωση της ανισότητας, με τον *L* να αυξάνεται κατά 23,1%, τον *Theil* κατά 15,2% και τον *Gini* κατά 7,9%. Αυτό καταδεικνύει ότι η οικονομική μεγέθυνση της περιόδου ωφέλησε δυσανάλογα τα υψηλότερα εισοδήματα εντός αυτής της ομάδας. Αντίστοιχα, τα νοικοκυριά δύο μελών εμφανίζουν σημαντικές αυξήσεις στους δείκτες ανισότητας, με τον C^2 να φτάνει στο 138,3% και τον *Theil* στο 69,5%. Η αντίθεση με τα εθνικά δεδομένα (όπου οι δείκτες αυτοί παρουσιάζουν σημαντικές μειώσεις) υποδεικνύει ότι

στην Κρήτη η κοινωνική και οικονομική δυναμική λειτούργησε εις βάρος των μικρών νοικοκυριών. Η εικόνα όμως αλλάζει ριζικά από τα τριμελή νοικοκυριά και πάνω. Τα τριμελή νοικοκυριά στην Κρήτη καταγράφουν πολύ μεγάλες μειώσεις ανισότητας (π.χ. Gini -17,2%, $A_{(e=1)}$ -31,7%). Τα νοικοκυριά τεσσάρων ατόμων σημειώνουν αντίστοιχες μειώσεις σε όλους τους δείκτες, όπως ο Theil (-23,1%) και ο C^2 (-18,4%). Η θετική αυτή πορεία κορυφώνεται στα νοικοκυριά πέντε μελών, στα οποία υπολογίζονται εκτεταμένες μειώσεις στους δείκτες ανισότητας (π.χ. $A_{(e=2)}$ -37,2%, Gini -19,8%). Σε όλους αυτούς τους τύπους νοικοκυριών, η Κρήτη υπερτερεί σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, όπου τα μεγάλα νοικοκυριά παρουσιάζουν συχνά επιδείνωση της ανισότητας.

Η συνολική συγκριτική εικόνα αποκαλύπτει ότι οι οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις δεν επηρέασαν ισόρροπα τις περιφέρειες. Σε εθνικό επίπεδο, οι μικρές οικογένειες εμφανίζουν σχετική σταθερότητα ή βελτίωση, ενώ τα μεγάλα νοικοκυριά αντιμετωπίζουν αυξανόμενη πίεση. Αντίθετα, στην Κρήτη η εισοδηματική ανισότητα στα μονομελή και τα διμελή νοικοκυριά επιδεινώνεται σημαντικά, ενώ στα μεγαλύτερα νοικοκυριά (3–5 μέλη) εμφανίζει θεαματική βελτίωση. Η σύγκριση αυτή καταδεικνύει την ανάγκη περιφερειακά στοχευμένων κοινωνικών πολιτικών, οι οποίες να λαμβάνουν υπόψη τις ειδικές δομές απασχόλησης και τις κοινωνικές ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής.

1.6.3. Κατάσταση απασχόλησης των ατόμων

Η διάκριση του πληθυσμού βάσει της κατάστασης απασχόλησης είναι απαραίτητη για την κατανόηση των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων, καθώς διαφορετικές μορφές συμμετοχής στην αγορά εργασίας συνδέονται με ξεχωριστά επίπεδα εισοδήματος, σταθερότητας και άρα, πρόσβασης σε κοινωνική προστασία. Η απασχόληση δεν αποτελεί απλώς μια πηγή οικονομικών πόρων ή εισοδήματος, αλλά καθορίζει τους όρους κοινωνικής ένταξης, την έκθεση σε κινδύνους επισφάλειας ή ανεργίας και τη δυνατότητα αξιοποίησης θεσμικών μηχανισμών στήριξης. Μέσα από μια τέτοια κατηγοριοποίηση αναδεικνύονται οι ομάδες που επωφελούνται ή επιβαρύνονται περισσότερο από τις οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις, επιτρέποντας μια πιο ακριβή αξιολόγηση του συστήματος κοινωνικής προστασίας και των ανισοτήτων που αυτό καλείται να αντιμετωπίσει.

Υπό αυτό το πρίσμα, οι Πίνακες 1.13 και 1.14 παρουσιάζουν τις μεταβολές των δεικτών ανισότητας για την Ελλάδα (Πίνακας 1.13) και την Περιφέρεια Κρήτης (Πίνακας 1.14)

κατά την περίοδο 2017–2023, με βάση την κατάσταση απασχόλησης των ατόμων ηλικίας 16 ετών και άνω. Η ανάλυση των δεδομένων αναδεικνύει σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ επαγγελματικών ομάδων, αλλά και εξίσου σημαντικές αποκλίσεις ανάμεσα στη χώρα συνολικά και την Κρήτη. Τα ευρήματα φανερώνουν όχι μόνο την ανομοιογένεια των εισοδηματικών εξελίξεων, αλλά και τις δομικές ανισοροπίες στις αγορές εργασίας.

Στην Ελλάδα, οι μισθωτοί πλήρους απασχόλησης παρουσιάζουν μια σχετικά ισορροπημένη εικόνα. Στην συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, η ανισότητα υπόκειται σε μέτρια μείωση όπως αυτό αποτυπώνεται στους δείκτες L (-10,7%) και Gini (-5,6%). Ωστόσο, ο C^2 αυξάνεται κατά 25,3%, υποδεικνύοντας ότι τα ανώτερα εισοδηματικά στρώματα της συγκεκριμένης ομάδας απομακρύνονται περισσότερο από τα μεσαία και κατώτερα. Στους μισθωτούς μερικής απασχόλησης η εικόνα που παρουσιάζεται είναι μικτή. Αρκετοί δείκτες ανισότητας επιδεινώνονται (Theil 14,4%, C^2 31,2%), αντανακλώντας την αυξημένη πόλωση των αποδοχών στην ευέλικτη εργασία. Αντίθετα, ο Gini μειώνεται ελαφρά (-3,0%), υποδηλώνοντας ότι η συνολική εικόνα κρύβει έντονη εσωτερική διαφοροποίηση.

Επιπλέον, οι αυτοαπασχολούμενοι πλήρους απασχόλησης καταγράφουν μειώσεις σε ορισμένους δείκτες ανισότητας (π.χ. C^2 -40,7%), αλλά αύξηση σε δείκτες όπως ο Gini (4%). Η ομάδα των αυτοαπασχολούμενων μερικής απασχόλησης παρουσιάζει ισχυρή μείωση της ανισότητας σε όλους τους δείκτες (π.χ. L -31,1%, Theil -42,2%, C^2 -65,8%), που υποδηλώνει σημαντική ομογενοποίηση προς χαμηλότερα επίπεδα εισοδήματος, ένα εύρημα που περισσότερο δείχνει μια γενικευμένη οικονομική συμπίεση παρά βελτίωση. Οι άνεργοι εμφανίζουν οριακές μεταβολές, με μικρή μείωση του Gini (-0,6%) αλλά αύξηση του Theil (4,8%), ενώ οι μαθητές καταγράφουν μειώσεις στους περισσότερους δείκτες, όπως C^2 (-51,3%). Οι συνταξιούχοι, αντίθετα, παρουσιάζουν συνολική επιδείνωση της ανισότητας, με μεγάλες αυξήσεις σε δείκτες όπως ο Theil (17,7%) και ο C^2 (44,2%), υποδηλώνοντας σημαντική εσωτερική διαφοροποίηση στα συνταξιοδοτικά εισοδήματα.

Πίνακας 1.13: Ποσοστιαίες (%) μεταβολές δεικτών ανισότητας ανά κατάσταση απασχόλησης, Ελλάδα, 2017–2023

Κατάσταση Απασχόλησης	L	Theil	C ²	Gini	A _(ε=0,5)	A _(ε=1)	A _(ε=2)
Μισθωτός πλήρους	-10,7%	2,2%	25,3%	-5,6%	-4,8%	-10,1%	46,7%
Μισθωτός μερικής	1,8%	14,4%	31,2%	3,0%	8,0%	1,7%	-17,6%
Αυτοαπασχολούμενος πλήρους	8,1%	-8,6%	-40,7%	4,0%	1,0%	6,8%	12,2%
Αυτοαπασχολούμενος μερικής	-31,1%	-42,2%	-65,8%	-17,3%	-34,4%	-28,4%	-20,3%
Άνεργος	-3,2%	4,8%	26,4%	-0,6%	0,2%	-2,9%	5,0%
Μαθητής	-4,4%	-17,1%	-51,3%	-2,8%	-8,9%	-3,9%	22,4%
Συνταξιούχος	10,4%	17,7%	44,2%	3,7%	12,6%	9,8%	11,5%
Άλλο	-5,8%	5,6%	20,6%	-1,2%	-0,1%	-5,3%	-17,0%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες SILC 2018 και 2024

Πίνακας 1.14: Ποσοστιαίες (%) μεταβολές δεικτών ανισότητας ανά κατάσταση απασχόλησης, περιφέρεια Κρήτης, 2017–2023

Κατάσταση Απασχόλησης	L	Theil	C ²	Gini	A _(ε=0,5)	A _(ε=1)	A _(ε=2)
Μισθωτός πλήρους	-32,9%	-30,5%	-28,2%	-18,9%	-31,3%	-31,8%	-32,3%
Μισθωτός μερικής	-15,7%	-42,3%	-57,1%	-30,6%	-31,2%	-14,8%	37,5%
Αυτοαπασχολούμενος πλήρους	10,6%	-0,4%	-11,9%	2,3%	4,7%	9,3%	11,4%
Αυτοαπασχολούμενος μερικής	-	-	-	-	-	-	-
Άνεργος	11,0%	47,1%	90,4%	21,4%	28,3%	9,8%	-17,3%
Μαθητής	-22,9%	-13,1%	-17,8%	-8,4%	-16,3%	-21,6%	-33,2%
Συνταξιούχος	59,0%	88,4%	173,3%	23,1%	68,3%	54,6%	38,4%
Άλλο	-23,5%	-19,6%	-21,3%	-9,9%	-20,2%	-22,2%	-32,8%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες SILC 2018 και 2024

Η εικόνα στην Κρήτη διαφοροποιείται σημαντικά. Οι μισθωτοί πλήρους απασχόλησης εμφανίζουν πολύ μεγαλύτερη μείωση της ανισότητας σε σχέση με την Ελλάδα, με τον L να μειώνεται κατά -32,9%, τον Theil κατά -30,5% και τον Gini κατά -18,9%. Η εξέλιξη αυτή υποδηλώνει ισχυρή συμπίεση των εισοδημάτων της μισθωτής εργασίας προς τα μεσαία επίπεδα. Αντίστοιχα, οι μισθωτοί μερικής απασχόλησης καταγράφουν μεγάλες μειώσεις σε όλους τους δείκτες ανισότητας (Theil -42,3%, C² -57,1%, A_(ε=2) -31,2%), κάτι που διαφέρει ριζικά από την Ελλάδα, όπου η μερική απασχόληση εμφάνισε ενίσχυση της ανισότητας. Αυτό το εύρημα υποδηλώνει ότι στην Κρήτη η ευέλικτη εργασία πιθανόν κινήθηκε προς μεγαλύτερη ομοιογένεια, πιθανώς λόγω διαρθρωτικών χαρακτηριστικών της τοπικής οικονομίας όπως η εποχικότητα των τουριστικών δραστηριοτήτων.

Οι αυτοαπασχολούμενοι πλήρους απασχόλησης στην Κρήτη καταγράφουν σχετικά μικρές ή αρνητικές μεταβολές στους δείκτες ανισότητας (π.χ. Theil -0,4%, C² -11,9%). Οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η αυτοαπασχόληση ευνοήθηκε στην Κρήτη κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Οι αυτοαπασχολούμενοι μερικής απασχόλησης παρουσιάζουν ακραίες τιμές υποδηλώνοντας πιθανή στατιστική υποεκπροσώπηση στο δείγμα ή πολύ μικρό αριθμό παρατηρήσεων, κάτι που θα πρέπει να εξεταστεί προσεκτικά. Ως εκ τούτου, λαμβάνουμε την πρωτοβουλία να μην δημοσιεύσουμε τα συγκεκριμένα ευρήματα.

Οι άνεργοι εμφανίζουν σημαντική επιδείνωση στην Κρήτη, με αυξήσεις σε όλους τους δείκτες ανισότητας, όπως ο Theil (47,1%) και ο C² (90,4%), ενώ ο Gini αυξάνεται κατά 21,4%. Σε αντίθεση με την Ελλάδα, όπου οι άνεργοι παρουσιάζουν μικτές και κυρίως οριακές μεταβολές, στην Κρήτη η ανεργία φαίνεται να γίνεται πιο άνιση, πιθανώς λόγω υψηλής εποχικότητας και ασταθών εισοδηματικών ροών.

Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση των συνταξιούχων στην Κρήτη, όπου καταγράφονται πολύ μεγάλες αυξήσεις στους δείκτες ανισότητας (π.χ. L 59,0%, Theil 88,4%, C² 173,3%), γεγονός που υποδηλώνει έντονη διαφοροποίηση ανάμεσα σε χαμηλοσυνταξιούχους και υψηλοσυνταξιούχους (ή και σε άλλες πηγές εισοδήματος, εκτός εισοδήματος, στις οποίες έχουν πρόσβαση). Σε αντίθεση, στην Ελλάδα οι αντίστοιχοι δείκτες παρουσιάζουν αύξηση μεν, αλλά σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα, γεγονός που αποκαλύπτει ότι η Κρήτη αντιμετωπίζει μια πολύ πιο έντονη εσωτερική κρίση εισοδηματικής ανισότητας εντός της ομάδας των ηλικιωμένων.

Συνολικά, η συγκριτική εικόνα μεταξύ Ελλάδας και Κρήτης δείχνει έντονη απόκλιση ως προς το πού εντοπίζεται η ανισότητα. Σε εθνικό επίπεδο, η ανισότητα αυξάνεται κυρίως στους συνταξιούχους, στους μερικώς απασχολούμενους και σε ορισμένες κατηγορίες αυτοαπασχολούμενων. Στην Κρήτη, αντίθετα, η ανισότητα μειώνεται δραστικά στους περισσότερους εργαζόμενους (ιδίως στους μισθωτούς), αλλά αυξάνεται έντονα στους άνεργους και στους συνταξιούχους. Αυτό υποδεικνύει ότι η περιφερειακή αγορά εργασίας λειτουργεί με εντελώς διαφορετική δυναμική: η ανάπτυξη της Κρήτης ωφελεί δυσανάλογα τους εργαζόμενους και τους αυτοαπασχολούμενους, ενώ οι οικονομικά ευάλωτες ομάδες – ιδίως οι άνεργοι και οι χαμηλοσυνταξιούχοι – μένουν περισσότερο εκτεθειμένες.

1.6.4. Εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων

Όπως και παραπάνω, οι Πίνακες 1.15 και 1.16 παρουσιάζουν τις ποσοστιαίες μεταβολές επτά δεικτών ανισότητας (L, Theil, C², Gini, Atkinson) για διαφορετικά εκπαιδευτικά επίπεδα, από το 2017 έως το 2023, για την Ελλάδα και την Περιφέρεια Κρήτης. Τα δεδομένα αναφέρονται σε άτομα, μέλη των νοικοκυριών, ηλικίας 16 ετών και άνω. Η σύγκριση των αποτελεσμάτων αναδεικνύει σημαντικές διαφοροποιήσεις τόσο μεταξύ των εκπαιδευτικών ομάδων όσο και μεταξύ των δύο γεωγραφικών επιπέδων.

Πίνακας 1.15: Ποσοστιαίες (%) μεταβολές δεικτών ανισότητας ανά εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού, Ελλάδα, 2017–2023

Επίπεδο εκπαίδευσης	L	Theil	C ²	Gini	A _(ε=0,5)	A _(ε=1)	A _(ε=2)
Πρωτοβάθμια ή κατώτερη	-14,0%	-12,0%	-20,5%	-4,5%	-11,9%	-13,3%	-15,3%
Δευτεροβάθμια	-2,5%	4,7%	-6,5%	-0,7%	1,5%	-2,3%	-7,4%
Μεταλυκειακή εκπαίδευση	-10,4%	-10,6%	-18,0%	-5,8%	-10,3%	-9,6%	75,0%
Τριτοβάθμια	-11,4%	-11,0%	-25,2%	-4,9%	-10,1%	-10,5%	5,0%
Μεταπτυχιακό ή διδακτορικό	2,2%	-9,2%	-36,9%	4,1%	-1,8%	2,0%	2,9%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες SILC 2018 και 2024

Πίνακας 1.16: Ποσοστιαίες (%) μεταβολές δεικτών ανισότητας ανά εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού, Κρήτη, 2017–2023

Επίπεδο εκπαίδευσης	L	Theil	C ²	Gini	A _(ε=0,5)	A _(ε=1)	A _(ε=2)
Πρωτοβάθμια ή κατώτερη	36,4%	75,1%	167,6%	16,9%	51,4%	34,1%	10,6%
Δευτεροβάθμια	-16,4%	-4,1%	9,3%	-5,1%	-9,8%	-15,4%	-28,2%
Μεταλυκειακή εκπαίδευση	4,8%	-4,0%	3,6%	-11,2%	-2,1%	4,5%	34,8%
Τριτοβάθμια	-14,7%	-4,8%	6,7%	-7,2%	-9,0%	-13,8%	-31,6%
Μεταπτυχιακό ή διδακτορικό	-22,3%	-41,9%	-56,6%	-24,6%	-32,7%	-21,5%	8,5%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες SILC 2018 και 2024

Στην Ελλάδα, σχεδόν σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες οι δείκτες ανισότητας μειώνονται. Εξάιρεση ίσως εμφανίζει η ομάδα των ατόμων με μεταπτυχιακό και διδακτορικό όπου ορισμένοι δείκτες (L, Gini, A_(ε=1) και A_(ε=2)) δείχνουν οριακή αύξηση της ανισότητας ενώ οι υπόλοιποι καταδεικνύουν μείωση. Στον αντίποδα, στην Κρήτη οι μεταβολές της ανισότητας είναι πολύ πιο έντονες και συχνά προς την αντίθετη κατεύθυνση.

Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, όλοι οι δείκτες αυξάνονται δραματικά. Ο δείκτης Gini αυξάνεται κατά 16,9%, ο $A_{(e=0,5)}$ κατά 51,4%, ο Theil κατά 75,1%, ενώ ο C^2 εκτοξεύεται κατά 167,6%. Πρόκειται για την πιο ακραία επιδείνωση ανισότητας σε οποιαδήποτε εκπαιδευτική ομάδα της Κρήτης ή της Ελλάδας. Παράλληλα, η δευτεροβάθμια εκπαίδευση η Κρήτη παρουσιάζει μικτές τάσεις (μείωση στους περισσότερους δείκτες ανισότητας, αλλά αύξηση στον C^2 κατά 9,3%), στοιχείο που υποδηλώνει ενίσχυση ανισοτήτων στο άνω τμήμα της κατανομής. Στη μεταλυκειακή εκπαίδευση, η εικόνα της ανισότητας ο δείκτης Gini μειώνεται κατά -11,2%, αλλά ο C^2 αυξάνεται οριακά κατά 3,6% ενώ ο $A_{(e=2)}$ κατά 34,8%, δείχνοντας μεγαλύτερη μείωση της εισοδηματικής διασποράς μεσαία εισοδήματα αλλά αύξηση στα άκρα της κατανομής..

Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η Κρήτη παρουσιάζει μικτή εικόνα: οι περισσότεροι δείκτες μειώνονται (π.χ. Gini -7,2%), όμως ο C^2 αυξάνεται κατά 6,7%, κάτι που υποδηλώνει αύξηση της διασποράς στα υψηλά εισοδήματα. Τέλος, στην ανώτατη εκπαιδευτική βαθμίδα (μεταπτυχιακό ή διδακτορικό), η Κρήτη εμφανίζει σημαντική μείωση ανισότητας (Gini -24,6%, Theil -41,9%).

Συγκριτικά, η γενική τάση είναι ότι:

1. Η Ελλάδα παρουσιάζει συνεπή μείωση ανισότητας σε όλα σχεδόν τα εκπαιδευτικά επίπεδα.
2. Η Κρήτη εμφανίζει πολύ μεγαλύτερη αστάθεια: ορισμένες ομάδες (ιδίως κατώτερη εκπαίδευση) παρουσιάζουν έντονη αύξηση ανισότητας, ενώ άλλες (μεταπτυχιακό) μεγάλη μείωση.
3. Οι μεγαλύτερες αποκλίσεις μεταξύ Κρήτης και Ελλάδας εντοπίζονται στους αποφοίτους πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπου η ανισότητα στην Κρήτη επιδεινώνεται ραγδαία ενώ στο σύνολο της χώρας βελτιώνεται σταθερά, και στη μεταπτυχιακή εκπαίδευση όπου η Κρήτη παρουσιάζει εντονότερες μειώσεις.

Συνολικά, η Κρήτη εμφανίζει πολύ πιο έντονες και αντιφατικές μεταβολές, οι οποίες πιθανότατα αντανakλούν τις διαρθρωτικές ιδιαιτερότητες της τοπικής οικονομίας: έντονη πόλωση στις χαμηλότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες λόγω τουρισμού και εποχικής εργασίας, αλλά ταυτόχρονα βελτίωση της κατανομής σε υψηλά μορφωμένες ομάδες που φαίνεται να ωφελούνται από καλύτερες συνθήκες απορρόφησης στην αγορά.

2. Εισοδηματική ανισότητα στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης

Στην παρούσα ενότητα επικεντρωνόμαστε στην κατανομή του εισοδήματος των νοικοκυριών στις τέσσερις περιφερειακές ενότητες (ΠΕ) της Κρήτης (Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου και Χανίων), με σκοπό την αποτίμηση της εισοδηματικής ανισότητας και, μέσω αυτής, των αποκλίσεων στο επίπεδο διαβίωσης των νοικοκυριών εντός κάθε ΠΕ. Για τον σκοπό αυτό βασιζόμαστε στα δεδομένα της ειδικής έρευνας για τα νοικοκυριά της Περιφέρειας Κρήτης, η οποία διεξήχθη το 2022 και αναφέρεται στα εισοδήματα του 2021.⁸ Πρόκειται για έρευνα που διενεργήθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ για λογαριασμό της Περιφέρειας Κρήτης και του Περιφερειακού Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Ένταξης, αξιοποιώντας το ερωτηματολόγιο και τη μεθοδολογία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC)⁹ και αυξάνοντας κατάλληλα το αντίστοιχο δείγμα στην Περιφέρεια Κρήτης, ώστε να επιτευχθεί αντιπροσωπευτικότητα ανά περιφερειακή ενότητα.

Η ανάλυση εστιάζει στην αποτίμηση και αξιολόγηση τόσο περιγραφικών δεικτών της κατανομής του εισοδήματος όσο και πιο σύνθετων δεικτών ανισότητας, προκειμένου να αποτυπωθεί η έκταση και η ένταση των εισοδηματικών ανισοτήτων στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης. Παράλληλα, για μια πιο πολύπλευρη και ολοκληρωμένη προσέγγιση του φαινομένου, εξετάζεται ο ρόλος των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην άμβλυνση της ανισότητας και εκτιμώνται οι εισοδηματικές αποκλίσεις εντός επιμέρους ομάδων του πληθυσμού, οι οποίες κατηγοριοποιούνται με βάση κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών και των ατόμων. Τέλος, διερευνώνται οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ανισότητας σε κάθε ΠΕ, με στόχο αφενός την καλύτερη κατανόηση των αιτίων της και αφετέρου τη σκιαγράφηση αποτελεσματικών παρεμβάσεων για την άμβλυνση του φαινομένου, προσαρμοσμένων στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε περιφερειακής ενότητας.¹⁰

⁸ Επομένως, κατά την ανάλυση των δεικτών εισοδηματικής ανισότητας αναφερόμαστε στο εισοδηματικό έτος και όχι στο έτος διενέργειας της έρευνας.

⁹ Σχετικά με τη μεθοδολογία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (EU-SILC) βλ., Παράρτημα Α1.

¹⁰ Τυχόν μικρές αποκλίσεις που ενδέχεται να παρουσιάζουν οι δείκτες σε σύγκριση με τα αντίστοιχα αποτελέσματα της έρευνας EU-SILC για την Κρήτη το 2022, αποδίδονται στους διαφορετικούς αναγωγικούς συντελεστές που χρησιμοποιήθηκαν στις δύο έρευνες. Συγκεκριμένα, οι αναγωγικοί πίνακες της EU-SILC στηρίζονται στην απογραφή πληθυσμού της Ελλάδας το 2011, ενώ εκείνοι της ειδικής έρευνας της ΕΛΣΤΑΤ βασίζονται στην πιο πρόσφατη απογραφή του 2021.

2.1. Στοιχεία εισοδήματος ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη

Ο Πίνακας 2.1 παρουσιάζει τα βασικά στοιχεία για το ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα του πληθυσμού στις τέσσερις περιφερειακές ενότητες (ΠΕ) της Κρήτης για το εισοδηματικό έτος 2021 (έρευνα 2022).¹¹ Το μέσο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα στην Κρήτη ανέρχεται σε 11.161 € για το 2021, ενώ η διάμεσος σε 9.433 €, υποδηλώνοντας ότι το 50% του πληθυσμού διαβιεί με εισόδημα χαμηλότερο από αυτό το επίπεδο. Η διαφορά μεταξύ μέσου και διάμεσου εισοδήματος αντανακλά την παρουσία ενός σχετικά μικρού τμήματος του πληθυσμού με πολύ υψηλά εισοδήματα, τα οποία αυξάνουν τον μέσο όρο σε επίπεδα υψηλότερα της διάμεσου.

Η απόκλιση μεταξύ μέσου και διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος είναι εντονότερη στην περίπτωση της ΠΕ Ηρακλείου. Το Ηράκλειο καταγράφει το υψηλότερο μέσο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα (12.172 €) σε σχέση με τις υπόλοιπες ΠΕ, ωστόσο η διάμεσος (9.433 €) υπερβαίνει μόνο εκείνη του Ρεθύμνου, όπου το 50% του πληθυσμού ζει με εισόδημα χαμηλότερο από 8.625 €. Αντίθετα, υψηλό διάμεσο εισόδημα εντοπίζεται στις ΠΕ Λασιθίου (9.949 €) και Χανίων (9.561 €), οι οποίες εμφανίζουν και τη μικρότερη διαφορά μεταξύ μέσου και διάμεσου, υποδηλώνοντας σχετικά ηπιότερη διασπορά εισοδήματος.

¹¹ Στην παρούσα ενότητα (όπως και στο σύνολο της ανάλυσης) υιοθετείται ο ορισμός του ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος που παρουσιάστηκε στην Ενότητα 1 (βλ. Ενότητα 1.1).

Πίνακας 2.1: Στοιχεία διαθέσιμου εισοδήματος ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη (εισοδηματικό έτος 2021)

Διαθέσιμο εισόδημα	Κρήτη	Ηράκλειο	Λασιθί	Ρέθυμνο	Χανιά
Μέσο (€)	11.161,21	12.172,49	10.700,42	9.795,81	10.158,4
Διάμεσο (€)	9.433,33	9.433,33	9.949,58	8.625	9.561,91
p10 (€)	5.682,78	5.640	5.225	5.262,96	6.220
p25 (€)	7.101,6	6.960	7.384	6.300	7.800
p75 (€)	12.580	13.423,81	12.620	12.076,19	12.000
p90 (€)	17.113,33	19.002	18.060	15.678,67	14.725
p75/p25	1,77	1,93	1,71	1,92	1,54
p90/p10	3,01	3,37	3,46	2,98	2,37
Ποσοστό φτώχειας (%)	10,3	10,5	11,3	12,4	8,2
N (νοικοκυριά δείγματος)	3.654	1.241	1.127	553	733

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Σημείωση: Το ποσοστό φτώχειας υπολογίζεται με βάση το όριο που αντιστοιχεί στο 60% του εθνικού διαμέσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος (βλ. Παράρτημα Α3).

Η σχετικά περιορισμένη διασπορά εισοδημάτων στα Χανιά επιβεβαιώνεται και από τα εκατοστημόρια της κατανομής. Τα εισοδηματικά εκατοστημόρια (p10, p25, p75, p90) αποτυπώνουν το ανώτερο επίπεδο ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος κάτω από το οποίο βρίσκεται ένα δεδομένο ποσοστό του πληθυσμού.¹² Τα Χανιά παρουσιάζουν τόσο το χαμηλότερο εισοδηματικό όριο για το 10% του πλουσιότερου πληθυσμού (14.725 €) όσο και το υψηλότερο εισοδηματικό όριο για το 10% του φτωχότερου πληθυσμού (6.220 €) μεταξύ των ΠΕ της Κρήτης, γεγονός που καταδεικνύει μικρότερη απόσταση ανάμεσα στα χαμηλότερα και υψηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια.¹³ Το σχετικά υψηλό εισοδηματικό όριο για το φτωχότερο 10% του πληθυσμού (p10)

¹² Για παράδειγμα, το 10^ο εκατοστημόριο (p10) της εισοδηματικής κατανομής είναι το επίπεδο ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος κάτω από το οποίο βρίσκεται το 10% του πληθυσμού. Αντίστοιχα, το 90^ο εκατοστημόριο (p90) είναι το επίπεδο κάτω από το οποίο βρίσκεται το 90% του πληθυσμού και πάνω από το οποίο βρίσκεται το 10% του πληθυσμού με τα υψηλότερα εισοδήματα. Κατά τον ίδιο τρόπο, το 25^ο (p25) και το 75^ο εκατοστημόριο (p75) αντιστοιχούν στα επίπεδα εισοδήματος κάτω από τα οποία βρίσκεται το 25% και το 75% του πληθυσμού, αντίστοιχα.

¹³ Συγκεκριμένα, το πλουσιότερο 10% του πληθυσμού των Χανίων είχε ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα ίσο ή μεγαλύτερο από 14.725 €, ενώ το 10% του φτωχότερου πληθυσμού είχε διαθέσιμο εισόδημα ίσο ή μικρότερο από 6.220 €.

συμβαδίζει και με το ποσοστό φτώχειας στην ΠΕ Χανίων (8,2%), το οποίο είναι το χαμηλότερο ανάμεσα στις ΠΕ της Κρήτης.¹⁴

Τα Χανιά παρουσιάζουν, επίσης, το υψηλότερο εισοδηματικό όριο για το 25% των ατόμων με τα χαμηλότερα εισοδήματα (7.800 €) και το χαμηλότερο εισοδηματικό όριο πάνω από το οποίο τοποθετείται το 25% των ατόμων με τα υψηλότερα εισοδήματα (12.000 €), στοιχείο που δείχνει ότι και το μεσαίο 50% του πληθυσμού κατανέμεται σε σχετικά στενότερο εύρος εισοδημάτων. Ως εκ τούτου, τα Χανιά εμφανίζουν τους χαμηλότερους λόγους p90/p10 (2,37) και p75/p25 (1,54) μεταξύ των ΠΕ, γεγονός που αναδεικνύει συγκριτικά περιορισμένη διασπορά εισοδήματος σε σχέση με τις λοιπές ΠΕ της Κρήτης.

Σε αντίθεση με τα Χανιά, στο Λασιθί τα εκατοστημόρια της κατανομής εισοδήματος αναδεικνύουν μεγαλύτερη απόσταση μεταξύ των άκρων, παρά τη σχετικά περιορισμένη διασπορά στο μέσο της κατανομής. Το εισοδηματικό όριο κάτω από το οποίο βρίσκεται το 10% του φτωχότερου πληθυσμού (5.225 €) είναι το χαμηλότερο μεταξύ των ΠΕ της Κρήτης, ενώ το εισοδηματικό όριο πάνω από το οποίο τοποθετείται το 10% του πλουσιότερου πληθυσμού (18.060 €) ένα από τα υψηλότερα, με αποτέλεσμα το Λασιθί να παρουσιάζει τον υψηλότερο λόγο p90/p10 (3,46) ανάμεσα στις ΠΕ. Αντίθετα, ο λόγος p75/p25 (1,71), αν και υψηλότερος από εκείνον των Χανίων (1,54), παραμένει χαμηλότερος από τις αντίστοιχες τιμές στο Ηράκλειο (1,93) και στο Ρέθυμνο (1,92), καταδεικνύοντας ότι η διασπορά εισοδημάτων στο μεσαίο 50% του πληθυσμού είναι σχετικά περιορισμένη. Το τελευταίο, σε συνδυασμό με τη μικρή απόκλιση μεταξύ μέσου (10.700 €) και διάμεσου (9.949 €) εισοδήματος, παραπέμπει σε σχετικά ομοιογενή μεσαία εισοδηματικά στρώματα, με τη διασπορά να τροφοδοτείται κυρίως από τη μεγάλη απόσταση ανάμεσα στα χαμηλότερα και υψηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια.

Για το Ηράκλειο, τα στοιχεία παραπέμπουν σε μια κατανομή με σχετικά υψηλά επίπεδα εισοδήματος αλλά και έντονη διασπορά. Το εισοδηματικό όριο για το 10% του φτωχότερου πληθυσμού (5.640 €) βρίσκεται κοντά στον μέσο όρο της Κρήτης (5.682 €) και χαμηλότερα μόνο από τα Χανιά (6.220 €), ωστόσο τα εισοδηματικά όρια πάνω από τα οποία τοποθετούνται το 25% (13.423 €) και το 10% (19.002 €) του πλουσιότερου πληθυσμού καταγράφουν τις υψηλότερες τιμές μεταξύ των ΠΕ. Ο λόγος

¹⁴ Το ποσοστό φτώχειας υπολογίζεται με βάση το όριο που αντιστοιχεί στο 60% του εθνικού διαμέσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος (βλ. Παράρτημα Α3).

p75/p25 (1,93) είναι ο υψηλότερος στην Κρήτη, υποδηλώνοντας μεγάλη διασπορά στο κεντρικό 50% της κατανομής, ενώ και ο λόγος p90/p10 (3,37) υπερβαίνει τη μέση τιμή της περιφέρειας (3,01). Συνολικά, το Ηράκλειο χαρακτηρίζεται από υψηλότερα επίπεδα εισοδήματος αλλά και έντονες διαφοροποιήσεις τόσο στο μέσο όσο και στα άκρα της κατανομής σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ΠΕ.

Τέλος, η ΠΕ Ρεθύμνου καταγράφει το χαμηλότερο μέσο (9.795 €) και διάμεσο (8.625 €) ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα και το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας στην Κρήτη (12,4%), γεγονός που αντανακλάται στα χαμηλά εισοδηματικά όρια για το 10% (5.262 €) και το 25% (6.300 €) του φτωχότερου πληθυσμού. Ο λόγος p75/p25 (1,92) είναι ιδιαίτερα υψηλός, υποδηλώνοντας έντονη διασπορά στο μέσο τμήμα της κατανομής, ενώ ο λόγος p90/p10 (2,98) κυμαίνεται στο μέσο όρο της Κρήτης (3,01). Συνολικά, το Ρέθυμνο συνδυάζει χαμηλότερα επίπεδα εισοδήματος με σημαντική διασπορά ιδίως στο μεσαίο τμήμα της κατανομής.

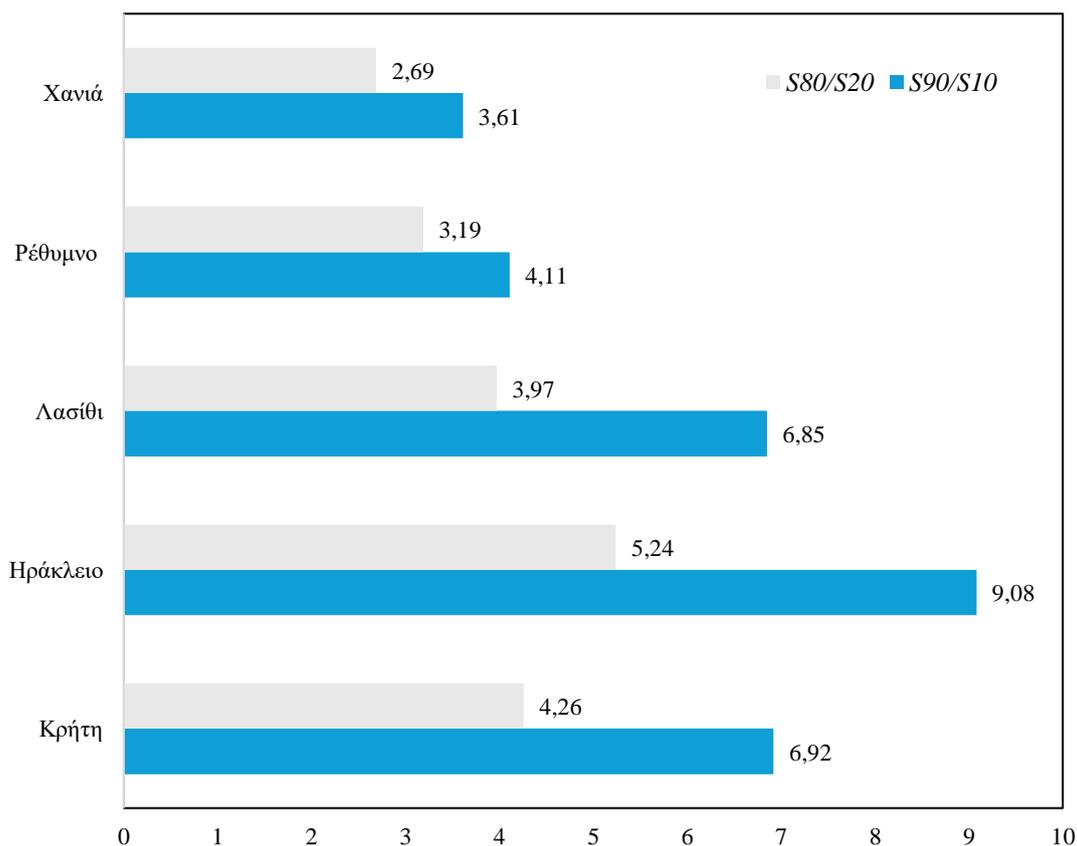
2.2. Δείκτες ανισότητας ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη

Στο Διάγραμμα 2.1 παρουσιάζονται οι δείκτες $S80/S20$ και $S90/S10$ για την Κρήτη και τις τέσσερις περιφερειακές ενότητες (ΠΕ). Και οι δύο δείκτες αποτυπώνουν την απόσταση ανάμεσα στα υψηλότερα και στα χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια. Ο δείκτης $S80/S20$ ορίζεται ως ο λόγος του μεριδίου του διαθέσιμου εισοδήματος που κατέχει το πλουσιότερο 20% του πληθυσμού προς το αντίστοιχο μερίδιο του φτωχότερου 20% της κατανομής, ενώ ο δείκτης $S90/S10$ εκφράζει τον λόγο του μεριδίου εισοδήματος του πλουσιότερου 10% προς το μερίδιο εισοδήματος του φτωχότερου 10% του πληθυσμού. Όσο υψηλότερες είναι οι τιμές των δεικτών, τόσο εντονότερη είναι η εισοδηματική ανισότητα ανάμεσα στα άκρα της κατανομής.

Σύμφωνα με τον δείκτη $S80/S20$, η ΠΕ Ηρακλείου καταγράφει σαφώς την υψηλότερη ανισότητα, καθώς το μερίδιο εισοδήματος του πλουσιότερου 20% είναι περισσότερο από πέντε φορές μεγαλύτερο από εκείνο του φτωχότερου 20% (5,24), τιμή αισθητά υψηλότερη από τον μέσο όρο της Κρήτης (4,26). Στις υπόλοιπες περιφερειακές ενότητες ο δείκτης $S80/S20$ έχει χαμηλότερες τιμές από τον μέσο όρο για το σύνολο της Κρήτης. Την αμέσως υψηλότερη τιμή στο δείκτη αυτό εμφανίζει το Λασιθί, όπου η ανισότητα μεταξύ των άκρων της κατανομής είναι επίσης έντονη (3,97), ενώ το Ρέθυμνο (3,19) και, ιδίως, τα Χανιά (2,69) εμφανίζουν σημαντικά χαμηλότερες τιμές. Ο δείκτης $S90/S10$, ο οποίος εστιάζει ακόμη περισσότερο στα άκρα της κατανομής,

ενισχύει την παραπάνω εικόνα και αναδεικνύει ακόμη πιο έντονα τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των ΠΕ. Στο Ηράκλειο, ο δείκτης είναι εξαιρετικά υψηλός (9,08), καθώς το πλουσιότερο 10% του πληθυσμού διαθέτει εισόδημα περίπου εννέα φορές υψηλότερο από εκείνο του φτωχότερου 10%. Με βάση και αυτό το δείκτη το Ηράκλειο είναι η μόνη ΠΕ που εμφανίζει υψηλότερη διαφορά από το σύνολο της Κρήτης. Στο Λασιθί, ο δείκτης $S90/S10$ (6,85) βρίσκεται πολύ κοντά στον μέσο όρο της Κρήτης (6,92), υποδεικνύοντας ότι η ανισότητα στα άκρα είναι σαφώς εντονότερη σε σχέση με το Ρέθυμνο (4,11) και τα Χανιά (3,61).

Διάγραμμα 2.1: Δείκτες $S80/S20$ και $S90/S10$ ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη (εισοδηματικό έτος 2021)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Η εικόνα των δύο δεικτών επιβεβαιώνει τα ευρήματα της Ενότητας 2.1, καθώς αναδεικνύει υψηλή απόσταση μεταξύ χαμηλών και υψηλών εισοδημάτων στο Ηράκλειο και το Λασιθί, σε αντίθεση με τα Χανιά και, σε μικρότερο βαθμό, το Ρέθυμνο. Ιδίως τα Χανιά, παρουσιάζοντας τις χαμηλότερες τιμές και στους δύο υπό εξέταση δείκτες, επιβεβαιώνουν τη συγκριτικά πιο ομοιογενή εισοδηματική κατανομή

που προέκυψε από την ανάλυση των εκατοστημορίων στην Ενότητα 2.1. Τα παραπάνω ευρήματα, που βασίζονται σε δείκτες σύγκρισης των άκρων της εισοδηματικής κατανομής, συμπληρώνονται από την ανάλυση μιας σειράς πιο σύνθετων δεικτών ανισότητας, οι οποίοι επιτρέπουν μια πιο ολοκληρωμένη αποτίμηση του βαθμού και των χαρακτηριστικών της εισοδηματικής ανισότητας στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης.

Όπως και στην Ενότητα 1, προκειμένου να αποτυπωθεί με ευκρίνεια η ένταση της ανισότητας σε όλο το εύρος της διανομής του εισοδήματος, χρησιμοποιούνται οι δείκτες *Gini*, Μέση Απόκλιση Λογαρίθμων (*L*), *Theil*, Τετράγωνο του Συντελεστή Μεταβλητότητας (C^2) και *Atkinson* ($A_{(\epsilon=0,5)}$ & $A_{(\epsilon=2)}$), οι οποίοι εμφανίζουν διαφορετική ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικά σημεία της κατανομής.¹⁵ Ο Πίνακας 2.2 παρουσιάζει τις τιμές των δεικτών ανισότητας (*Gini*, $A_{(\epsilon=0,5)}$, $A_{(\epsilon=2)}$, *L*, *Theil*, C^2) για την Κρήτη και τις περιφερειακές ενότητες για το εισοδηματικό έτος 2021 (έρευνα 2022). Σύμφωνα σχεδόν με όλους τους δείκτες, το Ηράκλειο εμφανίζει την υψηλότερη εισοδηματική ανισότητα, η οποία, λόγω της πληθυσμιακής βαρύτητας της εν λόγω ΠΕ, επηρεάζει καθοριστικά και το επίπεδο ανισότητας στο σύνολο της Κρήτης. Οι υπόλοιπες ΠΕ καταγράφουν χαμηλότερες τιμές σε σχέση με το συνολικό επίπεδο ανισότητας της περιφέρειας. Τα Χανιά παρουσιάζουν την χαμηλότερη ανισότητα, ενώ το Λασιθί και το Ρέθυμνο εμφανίζουν έναν ενδιάμεσο βαθμό ανισότητας, ο οποίος ωστόσο προσεγγίζει περισσότερο τον μέσο όρο της Κρήτης παρά τα χαμηλά επίπεδα ανισότητας που παρατηρούνται στα Χανιά.

Ο δείκτης *Gini* ανέρχεται σε 0,297 για το σύνολο της Κρήτης, με σημαντικές όμως διαφοροποιήσεις μεταξύ των ΠΕ. Το Ηράκλειο παρουσιάζει την υψηλότερη τιμή (0,349), επιβεβαιώνοντας την έντονη διασπορά εισοδημάτων που αναδείχθηκε από την ανάλυση των εκατοστημορίων του διαθέσιμου εισοδήματος (βλ., Ενότητα 2.1) και τους δείκτες *S80/S20* και *S90/S10*. Ακολουθούν το Λασιθί (0,264) και το Ρέθυμνο (0,256), με σχετικά παρόμοιες τιμές, ενώ τα Χανιά εμφανίζουν την χαμηλότερη εισοδηματική ανισότητα (0,2), εύρημα συμβατό με την προγενέστερη διαπίστωση περί περιορισμένης διασποράς εισοδήματος (βλ., Ενότητα 2.1).

¹⁵ Για την αναλυτική περιγραφή των δεικτών ανισότητας βλ. Παράρτημα Α2.

Πίνακας 2.2: Δείκτες ανισότητας ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη (εισοδηματικό έτος 2021)

Δείκτες ανισότητας	<i>Gini</i>	$A_{(\varepsilon=0,5)}$	$A_{(\varepsilon=2)}$	<i>L</i>	<i>Theil</i>	C^2
Κρήτη	0,297	0,077	0,269	0,152	0,173	0,50
Ηράκλειο	0,349	0,103	0,299	0,201	0,236	0,69
Λασιίθι	0,264	0,061	0,31	0,134	0,121	0,272
Ρέθυμνο	0,256	0,054	0,194	0,109	0,114	0,28
Χανιά	0,2	0,033	0,21	0,07	0,068	0,148

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Παρόμοια εικόνα προκύπτει από τον δείκτη *Atkinson* με παράμετρο «αποστροφής στην ανισότητα» $\varepsilon = 0,5$ ($A_{(\varepsilon=0,5)}$). Το Ηράκλειο εμφανίζει σαφώς το υψηλότερο επίπεδο ανισότητας (0,103), ενώ τα Χανιά καταγράφουν εκ νέου την ευνοϊκότερη εικόνα (0,033), με το Λασιίθι (0,061) και το Ρέθυμνο (0,054) να κυμαίνονται σε ενδιάμεσα επίπεδα. Ο δείκτης *Theil* επιβεβαιώνει την ίδια εικόνα, καταγράφοντας τη μέγιστη ανισότητα στο Ηράκλειο (0,236) και την ελάχιστη στα Χανιά (0,068), με το Λασιίθι (0,121) και το Ρέθυμνο (0,114) να κινούνται σε ενδιάμεσες τιμές. Συνολικά, οι τρεις δείκτες (*Gini*, $A_{(\varepsilon=0,5)}$, *Theil*), οι οποίοι αποτυπώνουν το επίπεδο ανισότητας χωρίς να δίνουν δυσανάλογο βάρος στα άκρα της κατανομής, συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι η εισοδηματική ανισότητα είναι ιδιαίτερα έντονη στο Ηράκλειο και σαφώς περιορισμένη στα Χανιά, με το Λασιίθι και το Ρέθυμνο να παρουσιάζουν ενδιάμεσο, αλλά όχι αμελητέο, βαθμό ανισότητας.

Ο δείκτης *Atkinson*, με παράμετρο «αποστροφής στην ανισότητα» $\varepsilon=2$ ($A_{(\varepsilon=2)}$), αποδίδοντας μεγαλύτερο βάρος στις μεταβιβάσεις που διενεργούνται στα χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια, αναδεικνύει εντονότερα τις διαφοροποιήσεις στο κάτω άκρο της κατανομής και μεταβάλλει ελαφρώς την κατάταξη των ΠΕ. Σύμφωνα με τον εν λόγω δείκτη, το Λασιίθι εμφανίζει πλέον την μεγαλύτερη ανισότητα (0,31), υποδηλώνοντας ότι η διασπορά εισοδήματος στο κάτω τμήμα της κατανομής είναι εντονότερη συγκριτικά με τις υπόλοιπες ΠΕ. Υψηλό επίπεδο ανισότητας, αν και χαμηλότερο από εκείνο του Λασιιθίου, καταγράφει και το Ηράκλειο (0,299). Επιπλέον, παρότι τα Χανιά (0,21) παρουσιάζουν σαφώς χαμηλότερη τιμή $A_{(\varepsilon=0,5)}$ σε σχέση με το Λασιίθι και το Ηράκλειο, δεν εμφανίζουν τη μικρότερη ανισότητα – όπως στους

προηγούμενους δείκτες (*Gini*, $A_{(\varepsilon=0,5)}$, *Theil*) – καθώς το Ρέθυμνο τοποθετείται σε ακόμη χαμηλότερο επίπεδο (0,194). Η χαμηλή τιμή του δείκτη $A_{(\varepsilon=2)}$ στο Ρέθυμνο υποδηλώνει ότι, παρά τα γενικά χαμηλά επίπεδα εισοδήματος και το υψηλό ποσοστό φτώχειας, οι διαφορές εντός των χαμηλών εισοδηματικών στρωμάτων είναι σχετικά περιορισμένες σε σύγκριση με τις λοιπές ΠΕ.

Ο δείκτης L , ο οποίος επίσης παρουσιάζει ιδιαίτερη ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που διενεργούνται στο κάτω άκρο της κατανομής εισοδήματος, διαμορφώνεται για το σύνολο της Κρήτης σε 0,152. Η υψηλότερη τιμή καταγράφεται στο Ηράκλειο (0,201), ακολουθούν το Λασιθί (0,134) και το Ρέθυμνο (0,109), ενώ τα Χανιά εμφανίζουν τη χαμηλότερη τιμή (0,07). Σε συνδυασμό με τις τιμές του δείκτη $A_{(\varepsilon=2)}$, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η διασπορά των εισοδημάτων στα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα είναι ιδιαίτερα έντονη στο Ηράκλειο και στο Λασιθί και σαφώς ηπιότερη στο Ρέθυμνο και στα Χανιά.

Ο δείκτης C^2 , ο οποίος είναι περισσότερο ευαίσθητος σε μεταβιβάσεις που λαμβάνουν χώρα στα υψηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια, ανέρχεται σε 0,5 για το σύνολο της Κρήτης. Στο Ηράκλειο η τιμή του δείκτη είναι η υψηλότερη (0,69), επιβεβαιώνοντας την έντονη ανισότητα στα ανώτερα εισοδηματικά στρώματα, ενώ στα Χανιά καταγράφεται η χαμηλότερη τιμή (0,148), εύρημα συμβατό με την περιορισμένη διασπορά εισοδημάτων που εντόπισαν οι υπόλοιποι δείκτες. Το Λασιθί (0,272) και το Ρέθυμνο (0,28) εμφανίζουν παρόμοια επίπεδα ανισότητας, τα οποία τοποθετούνται μεταξύ των αντίστοιχων τιμών του Ηρακλείου και των Χανίων.

Συνολικά, οι δείκτες ανισότητας συγκλίνουν σε μια σαφή ιεράρχηση των ΠΕ της Κρήτης ως προς την κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματος. Το Ηράκλειο αναδεικνύεται ως η ΠΕ με την εντονότερη εισοδηματική ανισότητα, καθώς καταγράφει τις υψηλότερες τιμές στους περισσότερους δείκτες. Τα Χανιά τοποθετούνται στον αντίποδα, παρουσιάζοντας τις χαμηλότερες τιμές στους περισσότερους δείκτες, στοιχείο που παραπέμπει σε περιορισμένη διασπορά τόσο στο μέσο όσο και στα άκρα της κατανομής. Το Λασιθί και το Ρέθυμνο τοποθετούνται ανάμεσα στις δύο ακραίες περιπτώσεις, παρουσιάζοντας ωστόσο διαφοροποιήσεις ως προς την ένταση της ανισότητας σε διαφορετικά σημεία της κατανομής. Στο Λασιθί εντοπίζεται ιδιαίτερα έντονη ανισότητα στα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα, σε συνδυασμό με σημαντική απόσταση ανάμεσα στα άκρα της κατανομής, ενώ στο Ρέθυμνο η ανισότητα

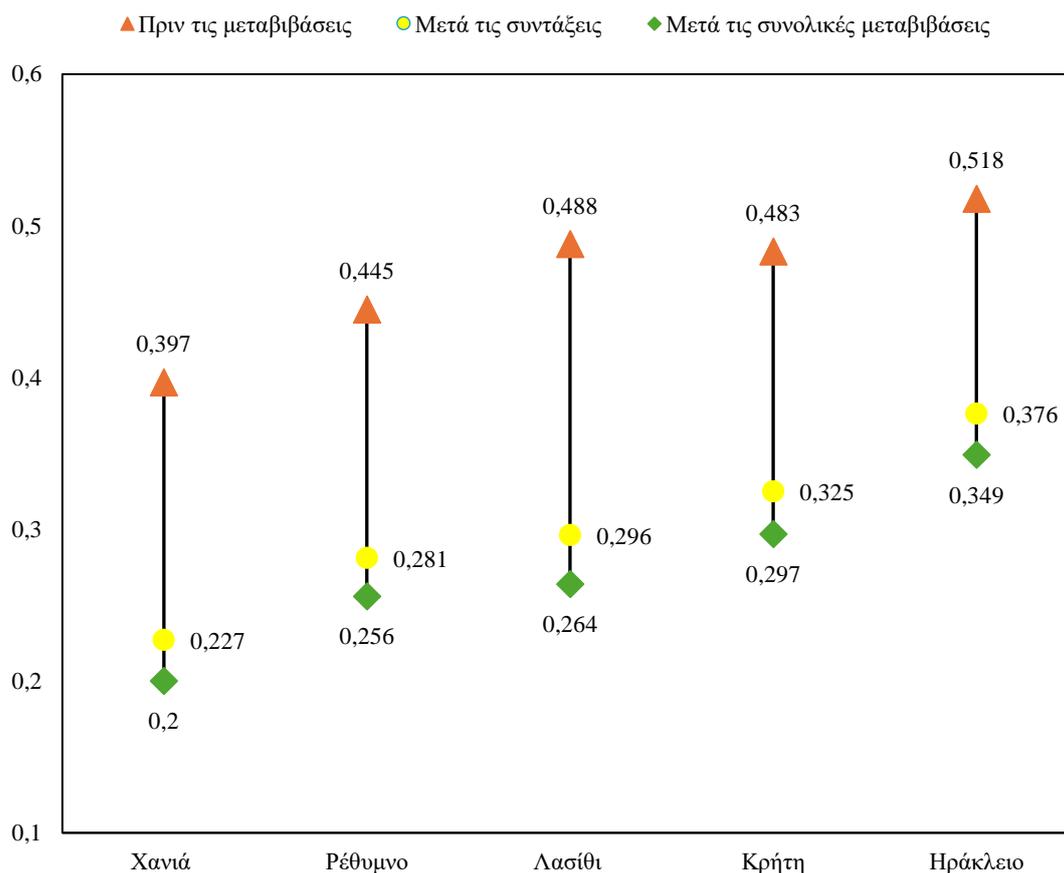
εμφανίζεται ηπιότερη στα πολύ χαμηλά εισοδήματα, με την μεγαλύτερη διασπορά να εντοπίζεται στο μέσο της κατανομής.

2.3. Η συμβολή των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της ανισότητας στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης

Στο Διάγραμμα 2.2 αποτυπώνεται η συμβολή του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην άμβλυνση της εισοδηματικής ανισότητας για το (εισοδηματικό) έτος 2021 στις τέσσερις περιφερειακές ενότητες (ΠΕ) της Κρήτης, όπως επιτυγχάνεται μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα. Ακολουθώντας τη μεθοδολογία προγενέστερων ερευνών (βλ. πχ., Παπαθεοδώρου κ.ά., 2020, 2021, 2022, 2023), διακρίνουμε τις χρηματικές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε δύο κατηγορίες: (i) συντάξεις γήρατος και χηρείας, και (ii) λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (παροχές προς την οικογένεια, τους ανέργους, τους ασθενείς/αναπήρους, κοκ.).

Για να αποτιμήσουμε τη συνεισφορά των χρηματικών κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της ανισότητας, υπολογίζουμε τον δείκτη *Gini* για κάθε ΠΕ για τα εισοδήματα πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, εν συνεχεία μετά την παροχή συντάξεων και τέλος μετά από την καταβολή όλων των χρηματικών κοινωνικών παροχών. Έτσι, στο Διάγραμμα 2.2, σε κάθε περιφερειακή ενότητα το άνω τριγωνικό σημείο απεικονίζει την ανισότητα για τα εισοδήματα των ατόμων πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα, το κυκλικό σημείο, την εισοδηματική ανισότητα μετά τις συντάξεις αλλά χωρίς τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα, και το σημείο ρόμβος δείχνει την ανισότητα για τα συνολικά εισοδήματα έχοντας συμπεριλάβει όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα. Κατά συνέπεια, η απόσταση από το τριγωνικό σημείο στο κυκλικό αποτυπώνει την διανεμητική επίδραση των συντάξεων στην μείωση της ανισότητας και από το κυκλικό σημείο στον ρόμβο την επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων.

Διάγραμμα 2.2: Ανισότητα ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (εισοδηματικό έτος 2021)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Πριν από την καταβολή οποιασδήποτε κοινωνικής μεταβίβασης στα νοικοκυριά, το Ηράκλειο παρουσιάζει την υψηλότερη διασπορά εισοδημάτων (0,518), υπερβαίνοντας, μαζί με το Λασιθί (0,488), το μέσο όρο της περιφέρειας (0,483). Τα Χανιά καταγράφουν τη χαμηλότερη εισοδηματική ανισότητα πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (0,397), ενώ ακολουθεί το Ρέθυμνο (0,445). Η εικόνα του Ηρακλείου, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ΠΕ, δεν βελτιώνεται ουσιαστικά με την συμπερίληψη των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο εισόδημα, καθώς οι μεταβιβάσεις επιδεικνύουν τη μικρότερη αναδιανεμητική επίδραση, μειώνοντας τον δείκτη *Gini* μόλις κατά 0,169. Στον αντίποδα, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις επιτυγχάνουν την μεγαλύτερη αναδιανεμητική επίδραση στο Λασιθί, μειώνοντας τον δείκτη *Gini* κατά 0,224, με αποτέλεσμα η ΠΕ Λασιθίου (0,264) να εμφανίζει πλέον χαμηλότερη ανισότητα από τον μέσο όρο της Κρήτης (0,297).

Το Διάγραμμα 2.2 επιβεβαιώνει, και σε επίπεδο περιφερειακής ενότητας, τα ευρήματα προγενέστερων ερευνών για τον αναδιανεμητικό ρόλο του συστήματος κοινωνικής

προστασίας στην Ελλάδα, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε εθνικό επίπεδο.¹⁶ Συγκεκριμένα, σε όλες τις υπό εξέταση ΠΕ, η μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων επιτυγχάνεται κυρίως μέσω των συντάξεων, ενώ η επίδραση των λοιπών χρηματικών κοινωνικών μεταβιβάσεων είναι περιορισμένη. Οι συντάξεις ευθύνονται για περίπου 84-87% της συνολικής μείωσης της ανισότητας στις τέσσερις ΠΕ, ενώ οι λοιπές χρηματικές μεταβιβάσεις μόλις για το 13-16%. Τη μεγαλύτερη αναδιανεμητική επίδραση εμφανίζουν οι συντάξεις στο Λασιθί, μειώνοντας τον δείκτη *Gini* κατά 0,192, και τη μικρότερη στο Ηράκλειο, όπου η αντίστοιχη μείωση ανέρχεται σε 0,142. Όσον αφορά τις εκτός συντάξεων χρηματικές μεταβιβάσεις, αυτές επιτυγχάνουν τη μεγαλύτερη αναδιανεμητική επίδραση στο Λασιθί και τη μικρότερη στο Ρέθυμνο, μειώνοντας τον δείκτη *Gini* κατά 0,032 και 0,025 αντίστοιχα.

Συμπερασματικά, η υψηλή ανισότητα που παρατηρείται στο Ηράκλειο φαίνεται να οφείλεται σε δύο παράγοντες. Αφενός, συνδέεται με την έντονη ανισοκατανομή του εισοδήματος που προέρχεται από την αγορά και, αφετέρου, με την περιορισμένη ικανότητα του συστήματος κοινωνικής προστασίας, μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα, να μετριάσει ουσιωδώς αυτή την ανισότητα. Ως αποτέλεσμα, η διαφορά που παρουσιάζει το Ηράκλειο με τις υπόλοιπες ΠΕ ως προς την εισοδηματική ανισότητα πριν από την παρέμβαση του συστήματος κοινωνικής προστασίας, διευρύνεται περαιτέρω μετά την καταβολή των χρηματικών κοινωνικών μεταβιβάσεων στα νοικοκυριά. Αντιθέτως, στο Λασιθί, η συμβολή του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην μείωση της ανισότητας κρίνεται σημαντική, καθώς τόσο οι συντάξεις όσο και οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα εμφανίζουν τη μεγαλύτερη αναδιανεμητική επίδραση μεταξύ των ΠΕ. Συνεπώς, παρότι το Λασιθί εμφανίζει εντονότερη ανισοκατανομή εισοδήματος πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε σχέση με το μέσο όρο της Κρήτης, επιτυγχάνει, μετά την παρέμβαση του συστήματος κοινωνικής προστασίας, χαμηλότερα επίπεδα ανισότητας από το σύνολο της περιφέρειας.

Η συμβολή των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα στην άμβλυνση της ανισότητας αποτυπώνεται και στις αντίστοιχες καμπύλες *Lorenz* στα Διαγράμματα 2.3-2.6, οι οποίες αποτελούν γραφική αναπαράσταση της κατανομής του εισοδήματος στις

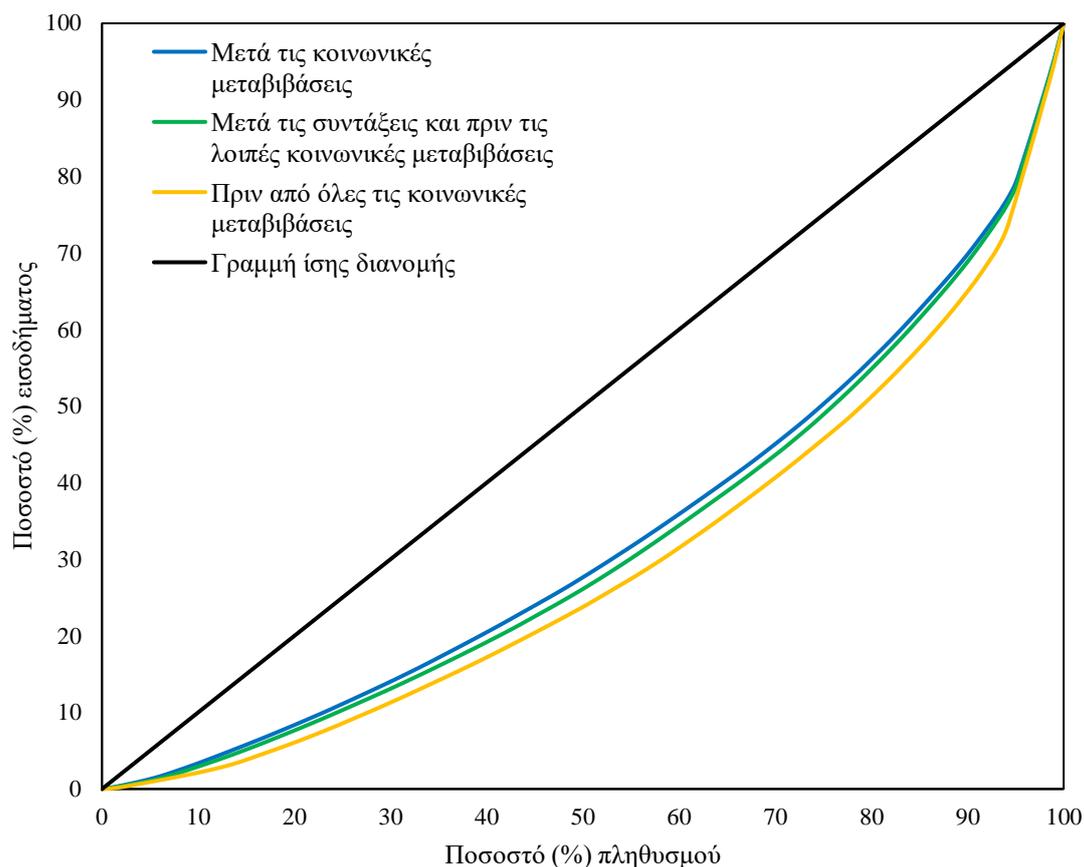
¹⁶ Για μελέτες σχετικές με την αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων βλ. πχ., Δαφέρμος & Παπαθεοδώρου (2012), Μισσός (2021), Παπαθεοδώρου (2018α), Παπαθεοδώρου & Δαφέρμος (2010), Παπαθεοδώρου & Μισσός (2013), Παπαθεοδώρου & Πετμεζίδου (2004, 2005), Παπαθεοδώρου κ.ά. (2020, 2021, 2022, 2023).

τέσσερις ΠΕ. Ο οριζόντιος άξονας απεικονίζει το σωρευτικό ποσοστό του πληθυσμού, ενώ ο κάθετος άξονας το σωρευτικό ποσοστό του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος. Έτσι, σε κάθε σημείο, η καμπύλη *Lorenz* αποτυπώνει το ποσοστό του διαθέσιμου εισοδήματος (κάθετος άξονας) που αντιστοιχεί σε ένα δεδομένο ποσοστό του πληθυσμού (οριζόντιος άξονας). Η διαγώνιος από τα σημεία (0,0) και (100,100) είναι η γραμμή ίσης διανομής και δείχνει ποια θα ήταν η κατανομή αν όλα τα άτομα είχαν ακριβώς το ίδιο εισόδημα. Όσο απομακρύνεται η καμπύλη που αντιπροσωπεύει μια διανομή εισοδήματος (καμπύλη *Lorenz*) από την διαγώνιο τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα.¹⁷ Κάθε ένα από τα Διαγράμματα 2.3-2.6 απεικονίζει τρεις καμπύλες *Lorenz*. Η πρώτη καμπύλη, η οποία βρίσκεται πλησιέστερα στη γραμμή ίσης διανομής, αποτυπώνει την κατανομή του συνολικού διαθέσιμου ισοδύναμου εισοδήματος, δηλαδή του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών μετά την καταβολή του συνόλου των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα. Η δεύτερη καμπύλη απεικονίζει την κατανομή εισοδήματος που προκύπτει μετά την καταβολή των συντάξεων στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, αλλά πριν την καταβολή των λοιπών χρηματικών κοινωνικών μεταβιβάσεων. Τέλος η τρίτη καμπύλη (και πιο απομακρυσμένη από την γραμμή ίσης διανομής) αποτυπώνει την κατανομή που θα ίσχυε εάν απουσίαζαν πλήρως από το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα.

Σύμφωνα με τις καμπύλες *Lorenz* του Διαγράμματος 2.3, το φτωχότερο 50% του πληθυσμού στο Ηράκλειο το 2021 συγκεντρώνει, πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα, λιγότερο από το ένα τέταρτο του συνολικού εισοδήματος (24%), ενώ το πλουσιότερο 10% κατέχει πάνω από το ένα τρίτο (35%). Μετά την καταβολή των συντάξεων και των λοιπών χρηματικών κοινωνικών μεταβιβάσεων, η κατανομή δεν αλλάζει σημαντικά, καθώς το μερίδιο εισοδήματος του φτωχότερου 50% του πληθυσμού ανέρχεται σε περίπου 28%, ενώ το αντίστοιχο του πλουσιότερου 10% σε περίπου 30%. Η κατανομή των εισοδηματικών μεριδίων πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις συνάδει με την υψηλή εισοδηματική ανισότητα και τον σχετικά ασθενή αναδιανεμητικό ρόλο του συστήματος κοινωνικής προστασίας στο Ηράκλειο, που εντοπίστηκε στο προηγούμενο τμήμα της ανάλυσης.

¹⁷ Ο δείκτης *Gini* προκύπτει από την καμπύλη *Lorenz* και είναι ο λόγος του εμβαδού της περιοχής μεταξύ της γραμμής ίσης διανομής και της καμπύλης *Lorenz* προς το εμβαδόν του τριγώνου που σχηματίζεται από την γραμμή ίσης διανομής και τους δύο άξονες.

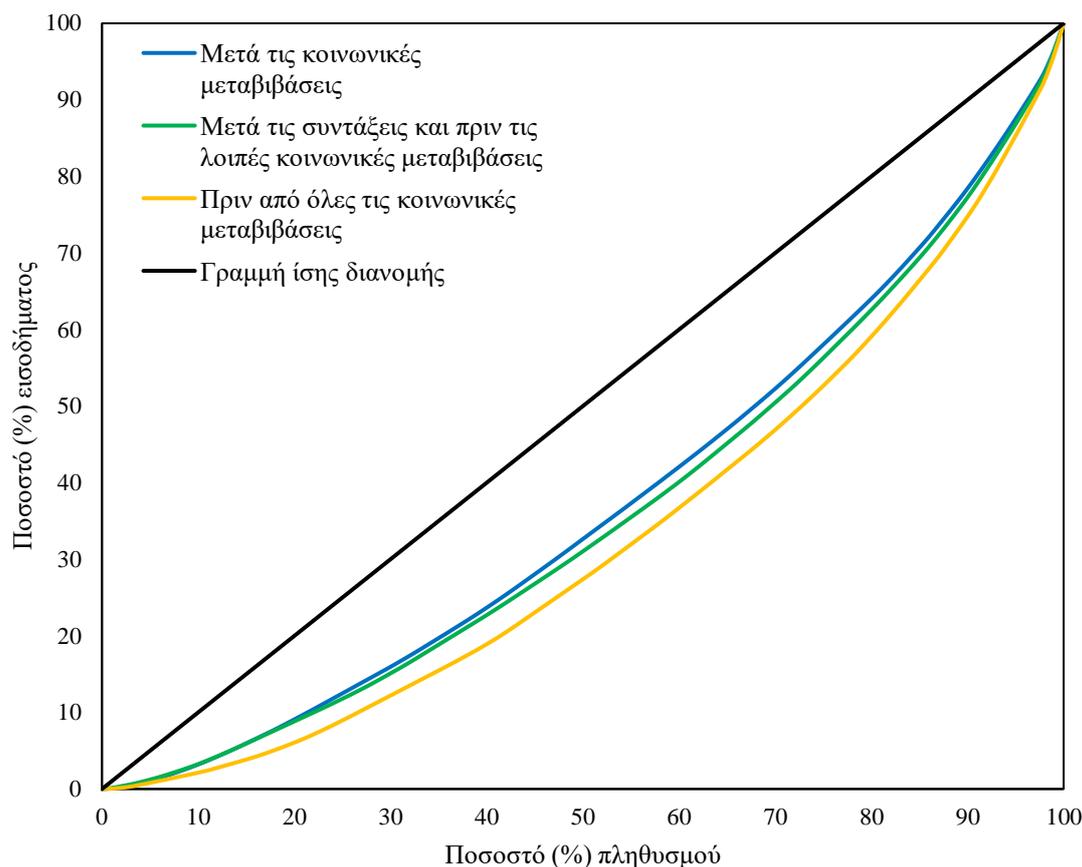
Διάγραμμα 2.3: Καμπύλες Lorenz για την περιφερειακή ενότητα Ηρακλείου πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (εισοδηματικό έτος 2021)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Το Διάγραμμα 2.4 απεικονίζει τις καμπύλες Lorenz για το Λασιθί, επιβεβαιώνοντας τη σημαντικότερη αναδιανεμητική επίδραση τόσο των συντάξεων όσο και των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ΠΕ. Συγκεκριμένα, το μερίδιο του εισοδήματος που αντιστοιχεί στο 50% του φτωχότερου πληθυσμού αυξάνεται μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις περισσότερο από 5 ποσοστιαίες μονάδες, διαμορφούμενο σε 32,6%. Η αύξηση αυτή οφείλεται περίπου κατά 70% στις συντάξεις και κατά 30% στις λοιπές, εκτός συντάξεων, χρηματικές παροχές. Παρά τη σημαντική βελτίωση στο μέσο της κατανομής, το Λασιθί παρουσιάζει το χαμηλότερο μερίδιο εισοδήματος για το φτωχότερο 10% του πληθυσμού (3,2%) και το υψηλότερο, μετά το Ηράκλειο, εισοδηματικό μερίδιο για το πλουσιότερο 10% του πληθυσμού (21,6%). Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει την έντονη εισοδηματική απόσταση ανάμεσα στα δύο άκρα της κατανομής που είχε αναδειχθεί νωρίτερα στην ανάλυση.

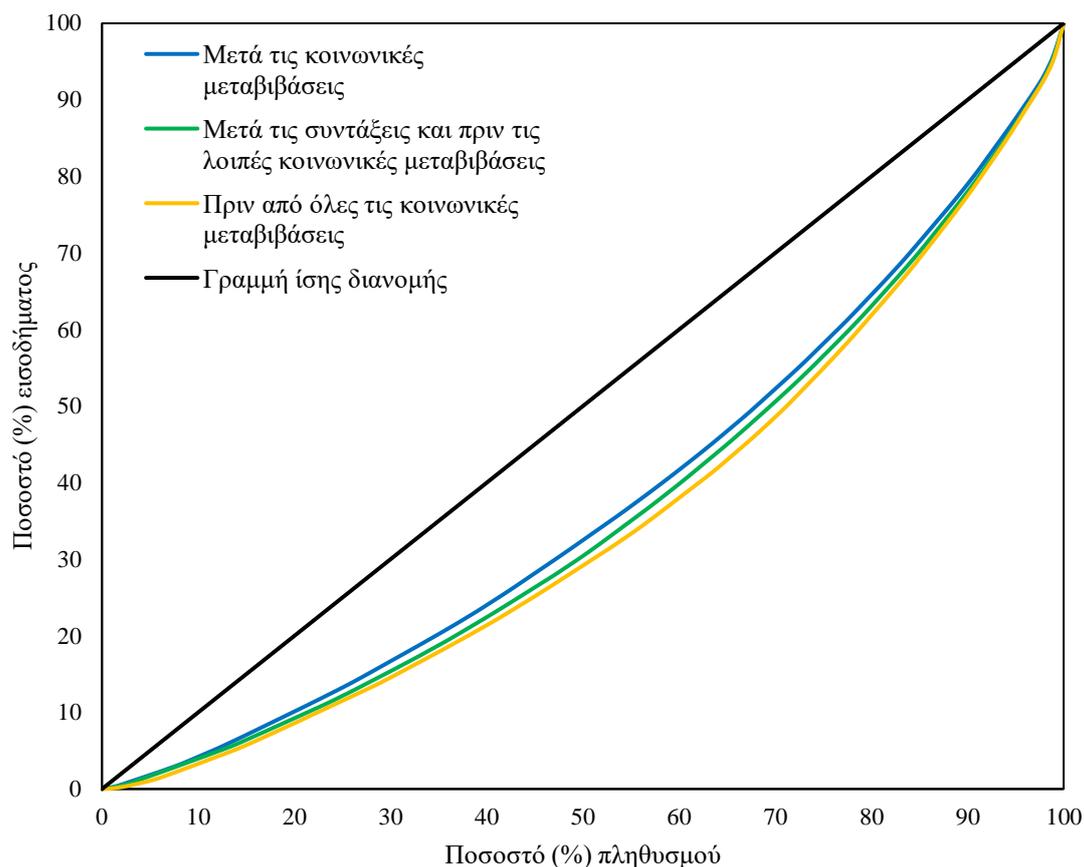
Διάγραμμα 2.2: Καμπύλες Lorenz για την περιφερειακή ενότητα Λασιθίου πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (εισοδηματικό έτος 2021)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Στην περίπτωση του Ρεθύμνου, οι καμπύλες Lorenz (Διάγραμμα 2.5) δείχνουν ότι οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα αυξάνουν το εισοδηματικό μερίδιο του φτωχότερου 50% πληθυσμού κατά 3,3 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ μειώνουν το μερίδιο του πλουσιότερου 10% κατά 1,5 ποσοστιαίες μονάδες, διαμορφώνοντάς τα σε 32,5% και 21% αντίστοιχα. Επιπλέον, η ΠΕ Ρεθύμνου καταγράφει ένα από τα υψηλότερα μερίδια εισοδήματος για το φτωχότερο 10% του πληθυσμού (4,2%) μεταξύ των ΠΕ (υπολείπεται μόνο των Χανίων), αλλά ταυτόχρονα και το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας (βλ., Ενότητα 2.1). Η φαινομενικά αντιφατική αυτή εικόνα αντανακλά το γεγονός ότι, παρότι τα χαμηλότερα στρώματα αποσπούν σχετικά μεγαλύτερο μερίδιο του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος, τα συνολικά επίπεδα εισοδήματος στο Ρέθυμνο παραμένουν χαμηλά, με αποτέλεσμα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού να βρίσκεται κάτω από το όριο φτώχειας.

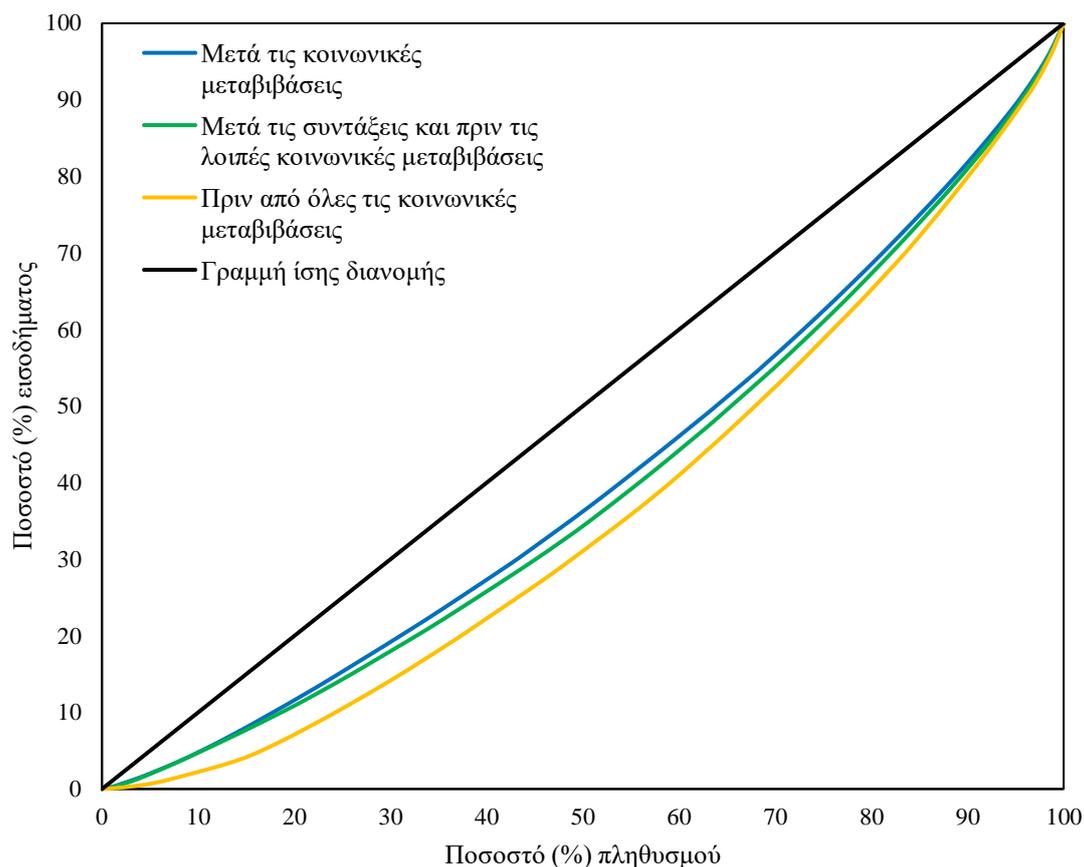
Διάγραμμα 2.3: Καμπύλες Lorenz για την περιφερειακή ενότητα Ρεθύμνου πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (εισοδηματικό έτος 2021)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Τέλος, το Διάγραμμα 2.6 παρουσιάζει τις καμπύλες Lorenz για τα Χανιά. Τα Χανιά παρουσιάζουν το υψηλότερο μερίδιο εισοδήματος για το φτωχότερο 50% του πληθυσμού (36,2%) σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ΠΕ, με τις κοινωνικές μεταβιβάσεις να συμβάλουν σε αυτό κατά περίπου 5,2 ποσοστιαίες μονάδες. Επίσης, καταγράφουν το υψηλότερο μερίδιο εισοδήματος για το 20% του φτωχότερου πληθυσμού (11,6%) και, ταυτόχρονα, το χαμηλότερο μερίδιο για το 10% του πλουσιότερου (18,2%), με τις κοινωνικές μεταβιβάσεις να ενισχύουν και να μειώνουν τα εισοδηματικά μερίδια κατά περίπου 4,5 και 2 ποσοστιαίες μονάδες αντίστοιχα. Η εικόνα αυτή είναι πλήρως συμβατή με τα προηγούμενα ευρήματα περί συγκριτικά ηπιότερης εισοδηματικής ανισότητας στην ΠΕ Χανίων.

Διάγραμμα 2.4: Καμπύλες Lorenz για την περιφερειακή ενότητα Χανίων πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (εισοδηματικό έτος 2021)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

2.4. Εισοδηματική ανισότητα ανά ομάδες πληθυσμού στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης

Στην παρούσα υποενότητα εκτιμάται η εισοδηματική ανισότητα για την Κρήτη και τις περιφερειακές της ενότητες για το (εισοδηματικό) έτος 2021 (έρευνα 2022), κατηγοριοποιώντας τον πληθυσμό σε διακριτές ομάδες βάσει κοινωνικοοικονομικών και δημογραφικών χαρακτηριστικών. Πρόκειται για χαρακτηριστικά του νοικοκυριού που διαβιεί κάθε άτομο, όπως το μέγεθος και η σύνθεση, όσο και ατομικά χαρακτηριστικά όπως το επίπεδο εκπαίδευσης και η εργασιακή κατάσταση. Στόχος της ανάλυσης είναι, αφενός, η διερεύνηση κοινών τάσεων μεταξύ των περιφερειακών ενοτήτων (ΠΕ) και, αφετέρου, ο εντοπισμός των χαρακτηριστικών του πληθυσμού που συνδέονται εντονότερα με την εισοδηματική ανισότητα.

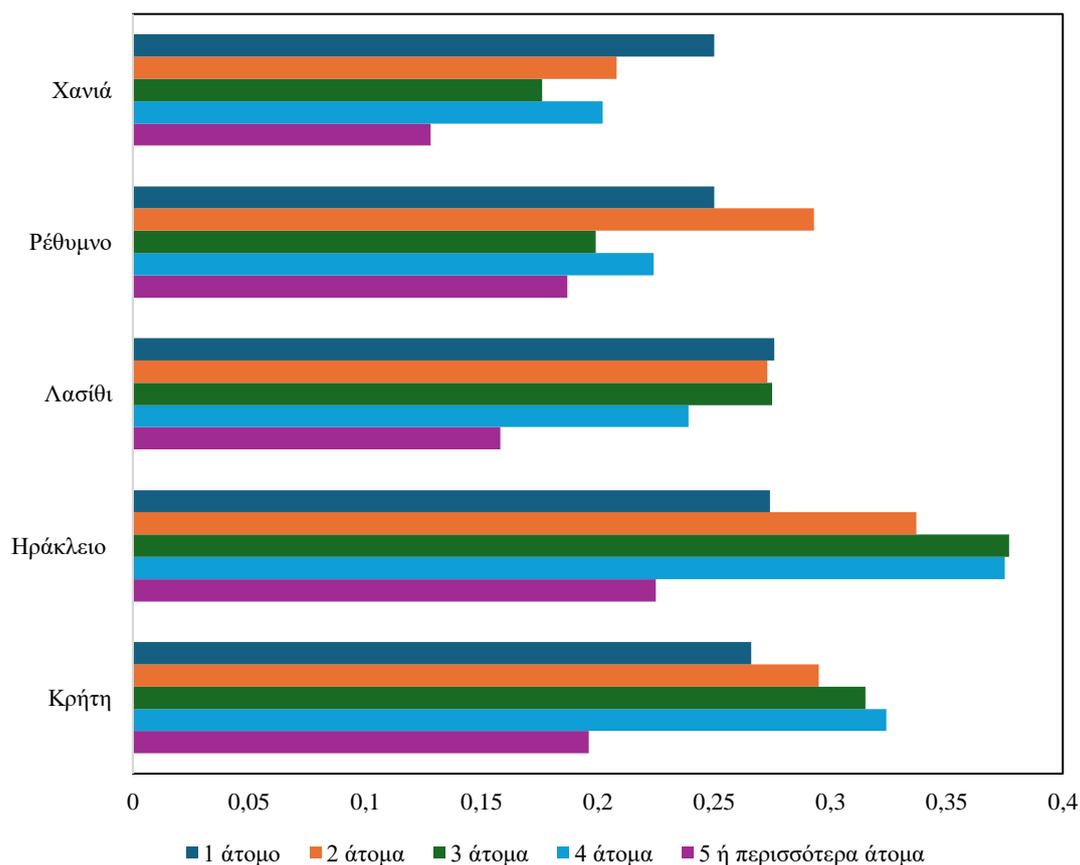
Αρχικά, υπολογίζουμε την ανισότητα για κάθε επιμέρους πληθυσμιακή ομάδα χρησιμοποιώντας τον δείκτη *Gini* και, στη συνέχεια, αξιοποιώντας τις ιδιότητες των

αθροιστικά διαχωρίσιμων (*additive decomposable*) δεικτών ανισότητας (L , $Theil$, C^2),¹⁸ διερευνούμε σε ποιο βαθμό οι διαφορές μεταξύ των νοικοκυριών ως προς το μέγεθος και τη σύνθεση, καθώς και οι διαφορές μεταξύ των ατόμων ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης και την εργασιακή κατάσταση, μπορούν να ερμηνεύσουν την συνολική ανισότητα στην Κρήτη και στις περιφερειακές της ενότητες. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει μία ουσιαστικότερη κατανόηση του φαινομένου της ανισότητας και δύναται να συνεισφέρει στη διαμόρφωση πιο αποδοτικών πολιτικών για την αντιμετώπισή του.

Το Διάγραμμα 2.7 παρουσιάζει τις τιμές του δείκτη *Gini* για τα νοικοκυριά των ΠΕ, τα οποία έχουν κατηγοριοποιηθεί βάσει του μεγέθους τους. Σε επίπεδο Κρήτης, η μεγαλύτερη διασπορά εισοδημάτων παρατηρείται στα νοικοκυριά με τρία (0,315) και τέσσερα μέλη (0,324). Η εικόνα αυτή δεν αντανακλά ένα ενιαίο πρότυπο για όλες τις ΠΕ, καθώς οφείλεται κυρίως στα αντίστοιχα ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα ανισότητας που εμφανίζει το Ηράκλειο σε αυτές τις κατηγορίες νοικοκυριών (0,377 στα τριμελή νοικοκυριά και 0,375 στα τετραμελή νοικοκυριά). Κοινό στοιχείο μεταξύ των περιφερειακών ενοτήτων εντοπίζεται κυρίως στα νοικοκυριά με πέντε ή περισσότερα μέλη, όπου όλες οι ΠΕ – και συνεπώς η Κρήτη συνολικά – παρουσιάζουν τα χαμηλότερα επίπεδα ανισότητας. Πέραν αυτού, δεν διαμορφώνεται ένα σαφές κοινό πρότυπο, καθώς οι ΠΕ διαφοροποιούνται σημαντικά. Ενδεικτικά, στο Ρέθυμνο παρατηρείται ιδιαίτερα υψηλή ανισότητα στα νοικοκυριά με δύο μέλη (0,293), ενώ στο Λασιθί και στα Χανιά τα μονομελή νοικοκυριά καταγράφουν από τα υψηλότερα επίπεδα ανισότητας (0,276 και 0,25 αντίστοιχα).

¹⁸ Για τις ιδιότητες των αθροιστικά διαχωρίσιμων (*additive decomposable*) δεικτών ανισότητας (L , $Theil$, C^2), βλ. Παράρτημα Α2.

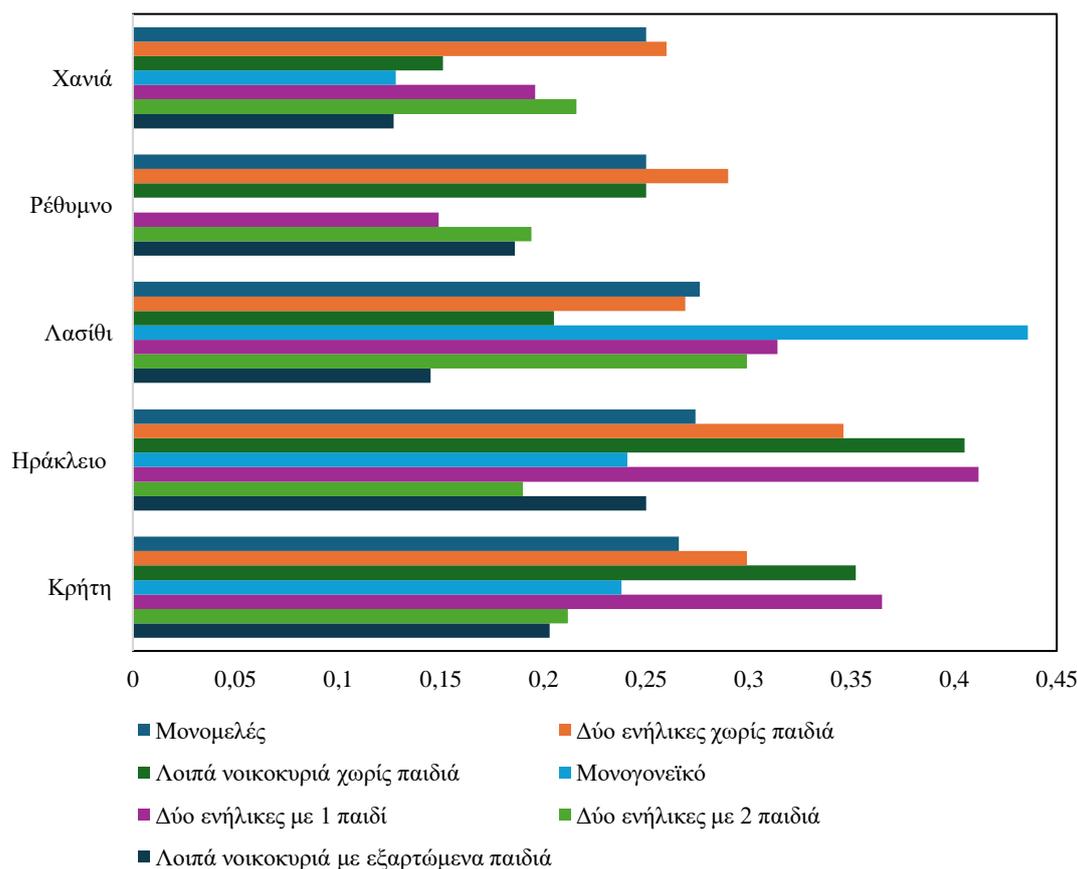
Διάγραμμα 2.5: Εισοδηματική ανισότητα (*Gini*) βάσει του μεγέθους του νοικοκυριού ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη (εισοδηματικό έτος 2021)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Παρόμοια εικόνα προκύπτει, σε γενικές γραμμές, και όταν η ανισότητα εξετάζεται με βάση τη σύνθεση του νοικοκυριού. Σύμφωνα με το Διάγραμμα 2.8, στο Ηράκλειο ιδιαίτερα υψηλή διασπορά εισοδημάτων καταγράφεται στα νοικοκυριά με δύο ενήλικες και ένα παιδί (0,412), καθώς και στα λοιπά νοικοκυριά χωρίς παιδιά (0,405). Οι υψηλές τιμές σε αυτές τις κατηγορίες αντανακλώνται και στο σύνολο της Κρήτης, όπου οι αντίστοιχες ομάδες εμφανίζουν τα υψηλότερα επίπεδα ανισότητας. Στο Λασιθί, η ανισότητα είναι πιο έντονη στα νοικοκυριά με παιδιά. Ιδιαίτερα υψηλές τιμές παρατηρούνται στα μονογονεϊκά νοικοκυριά (0,436), ενώ και τα νοικοκυριά με δύο ενήλικες και ένα (0,314) ή δύο παιδιά (0,299) εμφανίζουν μεγαλύτερη ανισότητα σε σχέση με τις αντίστοιχες κατηγορίες στις υπόλοιπες ΠΕ. Αντίθετα, στο Ρέθυμνο και στα Χανιά οι μεγαλύτερες τιμές του δείκτη *Gini* εντοπίζονται στα νοικοκυριά χωρίς παιδιά. Ειδικότερα, στα νοικοκυριά με δύο ενήλικες χωρίς παιδιά, η ανισότητα ανέρχεται περίπου σε 0,29 στο Ρέθυμνο και 0,26 στα Χανιά.

Διάγραμμα 2.6: Εισοδηματική ανισότητα (*Gini*) βάσει της σύνθεσης του νοικοκυριού ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη (εισοδηματικό έτος 2021)

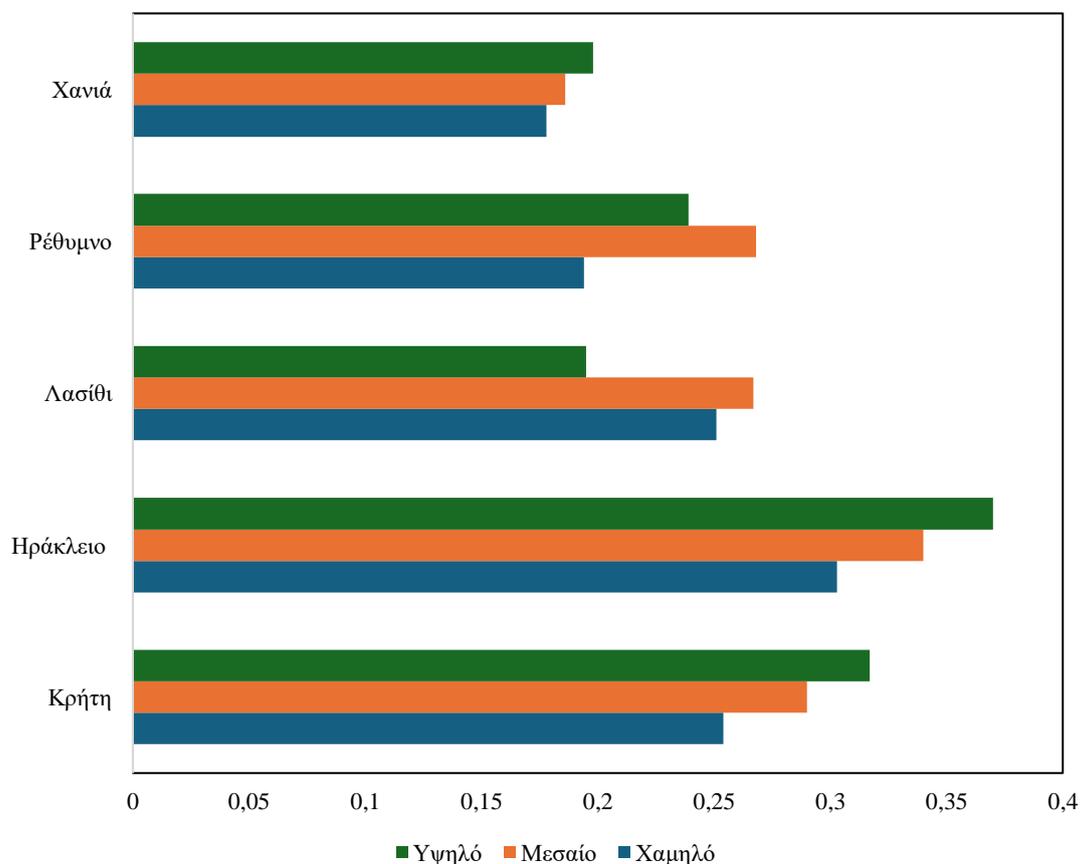
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Στο Διάγραμμα 2.9 αποτυπώνεται ο δείκτης *Gini* ανά επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού ηλικίας 16 ετών και άνω για την Κρήτη και τις περιφερειακές της ενότητες.¹⁹ Σε επίπεδο περιφέρειας, η ανισότητα εντείνεται όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο, τάση που καταγράφεται ακόμη εντονότερα στο Ηράκλειο, όπου οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εμφανίζουν πολύ υψηλή ανισότητα (0,37). Αντιθέτως, στο Λασιθί, η ανισότητα είναι εντονότερη στο χαμηλότερο (0,251) και, κυρίως, στο μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο (0,267), ενώ μειώνεται σημαντικά στους αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (0,195). Το Ρέθυμνο παρουσιάζει επίσης υψηλή ανισότητα για τα άτομα με μεσαίο επίπεδο εκπαίδευσης (0,268), ενώ τα Χανιά

¹⁹ Η κατηγοριοποίηση του πληθυσμού ανά εκπαιδευτικό επίπεδο ακολουθεί την ταξινόμηση International Standard Classification of Education (ISCED 2011), όπως αυτή εφαρμόζεται από τη Eurostat στις έρευνες νοικοκυριών. Συγκεκριμένα, το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο αφορά τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει το πολύ το πρώτο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το μεσαίο επίπεδο περιλαμβάνει τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει το ανώτερο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή/και μεταδευτεροβάθμια, μη τριτοβάθμια εκπαίδευση και το υψηλό επίπεδο αφορά τα άτομα με τριτοβάθμια εκπαίδευση.

εμφανίζουν συνολικά χαμηλότερη ανισότητα σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες και περιορισμένες αποκλίσεις μεταξύ τους.

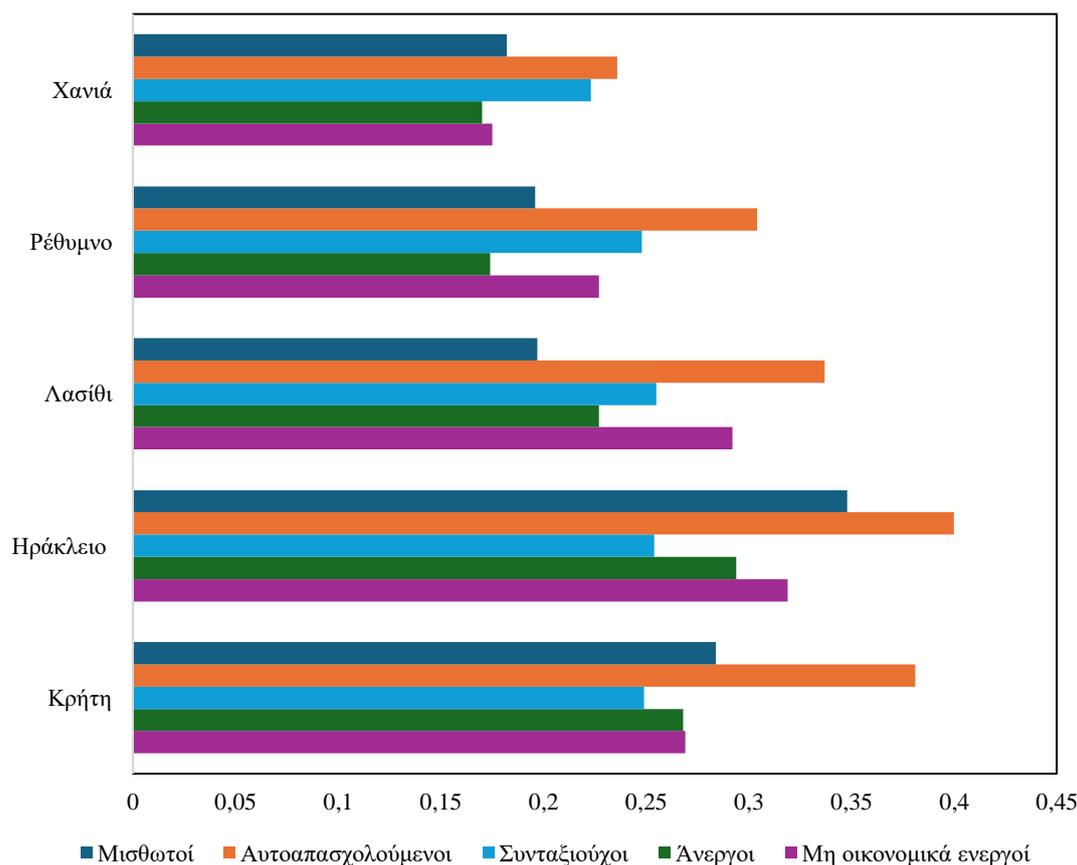
Διάγραμμα 2.7: Εισοδηματική ανισότητα (*Gini*) βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου των ατόμων ηλικίας 16 ετών και άνω ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη (εισοδηματικό έτος 2021)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Στο Διάγραμμα 2.10 παρουσιάζεται ο δείκτης *Gini* βάσει της εργασιακής κατάστασης του πληθυσμού ηλικίας 16 ετών και άνω. Για το σύνολο της Κρήτης, η ομάδα των αυτοαπασχολούμενων εμφανίζει τη μεγαλύτερη ανισότητα (0,381), ακολουθούμενη από τους μισθωτούς (0,284), ενώ οι μη οικονομικά ενεργοί (0,269), οι άνεργοι (0,268) και οι συνταξιούχοι (0,249) εμφανίζουν σχετικά ηπιότερη, αλλά όχι αμελητέα, ανισότητα. Η εικόνα για τους αυτοαπασχολούμενους – υψηλότερη ανισότητα σε σχέση με τις λοιπές ομάδες – διατηρείται σε όλες τις ΠΕ, με ιδιαίτερα υψηλές τιμές στο Ηράκλειο (0,400) και στο Λασιθί (0,337). Στα Χανιά και στο Ρέθυμνο, οι μισθωτοί και οι άνεργοι παρουσιάζουν τις χαμηλότερες τιμές ανισότητας μεταξύ των κατηγοριών, ενώ οι συνταξιούχοι κινούνται σε σχετικά παρόμοια επίπεδα σε όλες τις περιφερειακές ενότητες.

Διάγραμμα 2.8: Εισοδηματική ανισότητα (Gini) βάσει της εργασιακής κατάστασης των ατόμων ηλικίας 16 ετών και άνω ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη (εισοδηματικό έτος 2021)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Στον Πίνακα 2.3 αποτυπώνεται το ποσοστό της συνολικής ανισότητας που ερμηνεύεται από τις εισοδηματικές διαφορές που παρουσιάζουν τα νοικοκυριά λόγω του μεγέθους και της σύνθεσής τους. Όπως έχει αναδειχθεί σε προγενέστερες σχετικές μελέτες για την Κρήτη και το σύνολο της ελληνικής επικράτειας (βλ., Paratheodorou, 2000· Παπαθεοδώρου & Δαφέρμος, 2010· Παπαθεοδώρου & Μισσός, 2013· Παπαθεοδώρου & Πετμεζίδου, 2005· Παπαθεοδώρου κ.ά., 2008, 2020, 2021, 2022, 2023), έτσι και σε επίπεδο περιφερειακής ενότητας, τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού – μέγεθος και σύνθεση – εξηγούν μόνο ένα σχετικά περιορισμένο μέρος της συνολικής εισοδηματικής ανισότητας. Η σύνθεση του νοικοκυριού φαίνεται να συνδέεται στενότερα με την ανισότητα, καθώς ερμηνεύει περίπου 7–11% της συνολικής ανισότητας, σε αντίθεση με το μέγεθος, του οποίου η συμβολή κυμαίνεται περίπου στο 3–6%. Εξάιρεση αποτελεί το Ρέθυμνο, όπου το μέγεθος των νοικοκυριών φαίνεται να έχει (οριακά) σημαντικότερη συμβολή στην συνολική ανισότητα σε σχέση με τη

σύνθεση, καθώς εξηγεί περίπου το 10–13% της συνολικής ανισότητας, ποσοστό υπερδιπλάσιο σε σύγκριση με τον μέσο όρο της Κρήτης.

Πίνακας 2.3: Ποσοστό (%) ερμηνείας της συνολικής ανισότητας βάσει του μεγέθους και της σύνθεσης νοικοκυριού ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη (εισοδηματικό έτος 2021)

Χαρακτηριστικό νοικοκυριού	Μέγεθος			Σύνθεση		
	<i>L</i>	<i>Theil</i>	<i>C²</i>	<i>L</i>	<i>Theil</i>	<i>C²</i>
Κρήτη	5,3	4,6	2,8	10,9	9,6	6,8
Ηράκλειο	6,4	5,1	3,5	17,3	15,3	11,0
Λασιίθι	4,5	4,9	4,4	11,9	11,5	8,8
Ρέθυμνο	12,5	12,4	10,6	12,2	12,0	10,0
Χανιά	7,2	7,5	6,8	10,0	10,4	10,8

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Αντίθετα, στο Ηράκλειο, το μέγεθος του νοικοκυριού έχει μικρότερη βαρύτητα (3–7%), ενώ η σύνθεση συνδέεται σχετικά έντονα με την ανισότητα (έως και 17%). Στο Λασιίθι και στα Χανιά, η συμβολή τόσο του μεγέθους (περίπου 4-8%) όσο και της σύνθεσης (περίπου 10-12%) των νοικοκυριών στη συνολική ανισότητα κυμαίνεται σε ενδιάμεσα επίπεδα. Συνολικά, τα ευρήματα δείχνουν ότι, παρότι η σύνθεση και, σε μικρότερο βαθμό, το μέγεθος των νοικοκυριών συμβάλλουν στην ανισότητα, η συντριπτική πλειονότητα της εισοδηματικής διασποράς παράγεται εντός των πληθυσμιακών ομάδων, γεγονός που υποδεικνύει ότι οι δημογραφικές διαφοροποιήσεις δεν επαρκούν από μόνες τους για να ερμηνεύσουν σημαντικό ποσοστό της συνολικής ανισότητας στην Κρήτη.

Ο Πίνακας 2.4 παρουσιάζει το ποσοστό της συνολικής ανισότητας που ερμηνεύεται από τις διαφορές ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης και την εργασιακή κατάσταση του πληθυσμού ηλικίας 16 ετών και άνω. Στο σύνολο της Κρήτης, τα δύο χαρακτηριστικά έχουν παρόμοια βαρύτητα, καθώς τόσο η εκπαίδευση όσο και η επαγγελματική κατάσταση ερμηνεύουν περίπου 7–12% της συνολικής ανισότητας. Στο Ηράκλειο, η εργασιακή κατάσταση διαδραματίζει σαφώς σημαντικότερο ρόλο (περίπου 10-17%) από την εκπαίδευση (περίπου 7-12%), ενώ στα Χανιά η εκπαίδευση ερμηνεύει σημαντικά μεγαλύτερο μέρος της ανισότητας (περίπου 12-14%) από την εργασιακή κατάσταση (περίπου 8-9%). Παρόμοια εικόνα με τα Χανιά παρουσιάζει το Ρέθυμνο,

καθώς το εκπαιδευτικό επίπεδο (περίπου 13-18%) ερμηνεύει (οριακά) μεγαλύτερο μέρος της ανισότητας σε σχέση με την εργασιακή κατάσταση (περίπου 12-17%), ενώ στο Λασιθί, η συμβολή και των δύο χαρακτηριστικών είναι περιορισμένη (περίπου 6–8%). Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η εκπαίδευση και η εργασιακή κατάσταση αποτελούν σημαντικές, αλλά όχι κυρίαρχες, πηγές διαφοροποίησης της κατανομής εισοδήματος, με τη σχετική τους βαρύτητα να διαφέρει αισθητά μεταξύ των περιφερειακών ενότητων.

Πίνακας 2.4: Ποσοστό (%) ερμηνείας της συνολικής ανισότητας βάσει εκπαιδευτικού επιπέδου και εργασιακής κατάστασης ανά περιφερειακή ενότητα στην Κρήτη (εισοδηματικό έτος 2021)

Χαρακτηριστικό πληθυσμού	Επίπεδο εκπαίδευσης			Εργασιακή κατάσταση		
	<i>L</i>	<i>Theil</i>	<i>C²</i>	<i>L</i>	<i>Theil</i>	<i>C²</i>
Κρήτη	12,1	10,7	7,9	12,0	10,6	7,4
Ηράκλειο	11,8	10,3	7,5	17,1	14,9	10,3
Λασιθί	7,0	7,6	6,8	7,6	7,5	6,7
Ρέθυμνο	17,4	16,8	13,7	16,2	14,9	12,0
Χανιά	12,7	13,4	13,7	8,3	8,7	8,0

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων ΕΛΣΤΑΤ

Σημείωση: Το ποσοστό ερμηνείας της ανισότητας βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου και της εργασιακής κατάστασης του πληθυσμού αφορά τα άτομα ηλικίας 16 ετών και άνω.

Συνοψίζοντας, η εργασιακή κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης – δύο στενά αλληλένδετα χαρακτηριστικά – ερμηνεύουν μεγαλύτερο τμήμα της συνολικής ανισότητας σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού στην περιφέρεια Κρήτης. Ακολουθεί η σύνθεση του νοικοκυριού, ενώ το μέγεθος εμφανίζεται ως ο λιγότερο σημαντικός από τους υπό εξέταση παράγοντες. Η παραπάνω τάση αποτυπώνει την γενική εικόνα για την περιφέρεια, καθώς η σχετική βαρύτητα κάθε χαρακτηριστικού διαφοροποιείται αισθητά μεταξύ των ΠΕ. Στο Ηράκλειο και στο Λασιθί, η σύνθεση του νοικοκυριού φαίνεται να συνδέεται στενότερα με τη διασπορά των εισοδημάτων σε σύγκριση με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά, ενώ και στα Χανιά, η σύνθεση αναδεικνύεται ως ο δεύτερος – μετά το επίπεδο εκπαίδευσης – σημαντικότερος προσδιοριστικός παράγοντας της ανισότητας. Το Ρέθυμνο αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση, καθώς σχεδόν όλα τα υπό εξέταση χαρακτηριστικά – συμπεριλαμβανομένου και του μεγέθους του νοικοκυριού – εμφανίζουν αυξημένη

συμβολή στην ανισότητα σε σχέση με τις υπόλοιπες ΠΕ, ενώ στον αντίποδα το Λασιθί καταγράφει τις χαμηλότερες τιμές.

Η ανάλυση, αναδεικνύοντας – πέρα από την γενικότερη τάση για το σύνολο της περιφέρειας – διαφορετικούς προσδιοριστικούς παράγοντες της ανισότητας μεταξύ των ΠΕ, προσφέρει τη δυνατότητα σκιαγράφησης πιο στοχευμένων παρεμβάσεων για την άμβλυνση του φαινομένου, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε ΠΕ. Ωστόσο, η ανάλυση αναδεικνύει ταυτόχρονα ένα εύρημα εξίσου, αν όχι περισσότερο, κρίσιμο για την διαμόρφωση αποτελεσματικών πολιτικών μείωσης της ανισότητας. Παρότι τα υπό εξέταση χαρακτηριστικά (μέγεθος και σύνθεση νοικοκυριού, εκπαιδευτικό επίπεδο και εργασιακή κατάσταση ατόμου) συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ανισότητας, κανένα δεν ερμηνεύει από μόνο του περισσότερο από 12–18% της συνολικής ανισότητας, γεγονός που υποδηλώνει ότι το μεγαλύτερο μέρος της εισοδηματικής ανισότητας οφείλεται κυρίως στη διασπορά των εισοδημάτων εντός της κάθε πληθυσμιακής ομάδας και όχι στις εισοδηματικές διαφορές μεταξύ αυτών. Επομένως, πολιτικές που προσβλέπουν στη μείωση της συνολικής ανισότητας αποκλειστικά μέσω της άμβλυνσης των διαφορών μεταξύ συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού αναμένεται να έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα. Στο πλαίσιο αυτό, οι στοχευμένες παρεμβάσεις που απορρέουν από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε ΠΕ πρέπει να συμπληρώνονται από την ενίσχυση των χαμηλών εισοδημάτων μέσω παροχών και παρεμβάσεων καθολικής εμβέλειας, σε συνδυασμό με ευρύτερες πολιτικές αναδιανομής και ενίσχυσης των εισοδημάτων εργασίας, προκειμένου να επιτευχθεί ουσιαστική αποκλιμάκωση της ανισότητας στην Κρήτη και στις περιφερειακές της ενότητες.

3. Διαγενεακή κινητικότητα και αναπαραγωγή των ανισοτήτων στην περιφέρεια Κρήτης

Στην ενότητα αυτή διερευνάται η διαγενεακή κοινωνική κινητικότητα στην περιφέρεια Κρήτης, μέσω συγκριτικής ανάλυσης με το σύνολο της χώρας και τις υπόλοιπες περιφέρειες. Στόχος είναι να εξεταστεί αν, και σε ποιο βαθμό, η οικογένεια προέλευσης επηρεάζει τα μελλοντικά εκπαιδευτικά, επαγγελματικά και οικονομικά επιτεύγματα των παιδιών όταν αυτά ενηλικιωθούν. Η διαγενεακή κινητικότητα αποτυπώνει τον βαθμό συσχέτισης ανάμεσα στην οικονομική ή/και την κοινωνική θέση των γονέων με εκείνη των παιδιών τους στην ενήλικη ζωή. Δείχνει, δηλαδή, σε ποιο βαθμό τα παιδιά μετακινούνται προς τα πάνω ή προς τα κάτω στην κοινωνική κλίμακα σε σχέση με τους γονείς τους και σε ποιο βαθμό τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα ως προς το εισόδημα, το επάγγελμα ή την εκπαίδευση τείνουν να αναπαράγονται από γενιά σε γενιά. Όταν η συσχέτιση αυτή είναι ισχυρή, η οικονομική και κοινωνική θέση των ατόμων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την οικογένεια προέλευσης, ενώ αντιθέτως, όταν η συσχέτιση είναι ασθενής, η κοινωνική και οικονομική θέση των ατόμων καθορίζεται σε μικρότερο βαθμό από την οικογένεια προέλευσης, επιτρέποντας ευρύτερα περιθώρια κοινωνικής ανόδου ή καθόδου.²⁰

Για την εμπειρική διερεύνηση αξιοποιούνται τα μικροδεδομένα της θεματικής διαγενεακής ενότητας της έρευνας EU-SILC του έτους 2023 (“*Intergenerational transmission of disadvantages*”),²¹ τα οποία περιλαμβάνουν αναδρομικές πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά της οικογένειας προέλευσης των ατόμων όταν ήταν περίπου 14 ετών (εκπαίδευση και επάγγελμα γονέων, οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού κ.ά.). Ακολουθώντας την μεθοδολογία της Eurostat στην κατασκευή των δεικτών διαγενεακής μεταβίβασης, η ανάλυση επικεντρώνεται στον πληθυσμό ηλικίας 25–59 ετών και στα χαρακτηριστικά του ίδιου του ατόμου (εκπαίδευση, επάγγελμα, εισόδημα), στις πληροφορίες για το επίπεδο εκπαίδευσης και την επαγγελματική

²⁰ Για μελέτες σχετικά με την διαγενεακή κινητικότητα στην Ελλάδα και τις χώρες της ΕΕ, βλ. Παπαθεοδώρου & Παπαναστασίου (2010, 2016, 2023), Papanastasiou & Papatheodorou (2017, 2019, 2022), Papanastasiou et al. (2016), Papatheodorou (1997), Papatheodorou & Piachaud (1998).

²¹ Η ανάλυση βασίζεται κυρίως στα δεδομένα της διαγενεακής θεματικής ενότητας της EU-SILC 2023, τα οποία παρέχουν την πιο πρόσφατη διαθέσιμη αποτύπωση της διαγενεακής κινητικότητας. Ωστόσο, όπου κρίνεται αναγκαίο, για λόγους διαχρονικής σύγκρισης και ελέγχου της σταθερότητας των ευρημάτων, γίνεται συμπληρωματική αξιοποίηση και αναφορά στα ευρήματα της αντίστοιχης ενότητας της EU-SILC 2019.

δραστηριότητα των γονέων, καθώς και στην εν γένει οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού στο οποίο διαβιούσε το άτομο όταν ήταν ανήλικο.²²

Το εκπαιδευτικό επίπεδο, τόσο των γονέων όσο και των απογόνων, ταξινομείται σε τρεις κατηγορίες, βάσει της Διεθνούς Τυποποιημένης Ταξινόμησης της Εκπαίδευσης (International Standard Classification of Education – ISCED 2011): χαμηλό (άτομα που έχουν ολοκληρώσει το πολύ το πρώτο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης), μεσαίο (άτομα που έχουν ολοκληρώσει το ανώτερο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή/και μεταδευτεροβάθμια, μη τριτοβάθμια εκπαίδευση) και υψηλό (άτομα με τριτοβάθμια εκπαίδευση). Η επαγγελματική δραστηριότητα, τόσο των γονέων όσο και των απογόνων, ταξινομείται επίσης σε τρεις κατηγορίες, βάσει της Διεθνούς Τυποποιημένης Ταξινόμησης των Επαγγελμάτων (International Standard Classification of Occupations – ISCO-08): χειρωνακτική (π.χ., ανειδίκευτοι εργάτες, τεχνίτες, χειριστές μηχανημάτων, γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς), χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική (π.χ., υπάλληλοι γραφείου, απασχολούμενοι σε υπηρεσίες και πωλήσεις) και υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική (π.χ. διευθυντικά στελέχη, επιστήμονες, επαγγελματίες υψηλής ειδίκευσης). Κατά τον προσδιορισμό του εκπαιδευτικού επιπέδου και της επαγγελματικής δραστηριότητας των γονέων επιλέγεται η υψηλότερη βαθμίδα ανάμεσα στους δύο γονείς.

Αρχικά εξετάζεται η διαγενεακή κινητικότητα στην εκπαίδευση και στο επάγγελμα στην Ελλάδα και την Κρήτη, διερευνώντας σε ποιο βαθμό το εκπαιδευτικό επίπεδο και η επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων συνδέονται με τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά των απογόνων. Στη συνέχεια, αναλύεται η εισοδηματική θέση των απογόνων – υπολογίζοντας τον κίνδυνο φτώχειας και την πιθανότητα ένταξης στο ανώτερο πεμπτημόριο (20%) της εθνικής κατανομής εισοδήματος – ανά εκπαιδευτικό επίπεδο και επαγγελματική κατηγορία των γονέων για όλες τις περιφέρειες της χώρας. Τέλος, εκτιμάται υπόδειγμα λογιστικής παλινδρόμησης (logit model), προκειμένου να

²² Η διαγενεακή ενότητα της EU-SILC δεν περιλαμβάνει πληροφορίες για το εισόδημα της οικογένειας προέλευσης, γεγονός που δεν επιτρέπει την απευθείας εκτίμηση της επίδρασης του γονεϊκού εισοδήματος στα μελλοντικά επιτεύγματα των παιδιών. Ωστόσο, οι πληροφορίες για το εκπαιδευτικό επίπεδο και την επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων μπορούν να λειτουργήσουν ως ικανοποιητικοί δείκτες του εισοδήματός τους (Solon, 2002· Παπαθεοδώρου & Παπαναστασίου, 2010· Papanastasiou & Paratheodorou, 2017, 2019, 2022). Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, οι μεταβλητές αυτές αξιοποιούνται ακριβώς με αυτόν τον τρόπο, ως προσεγγιστικά μέτρα της μακροχρόνιας οικονομικής θέσης της οικογένειας προέλευσης.

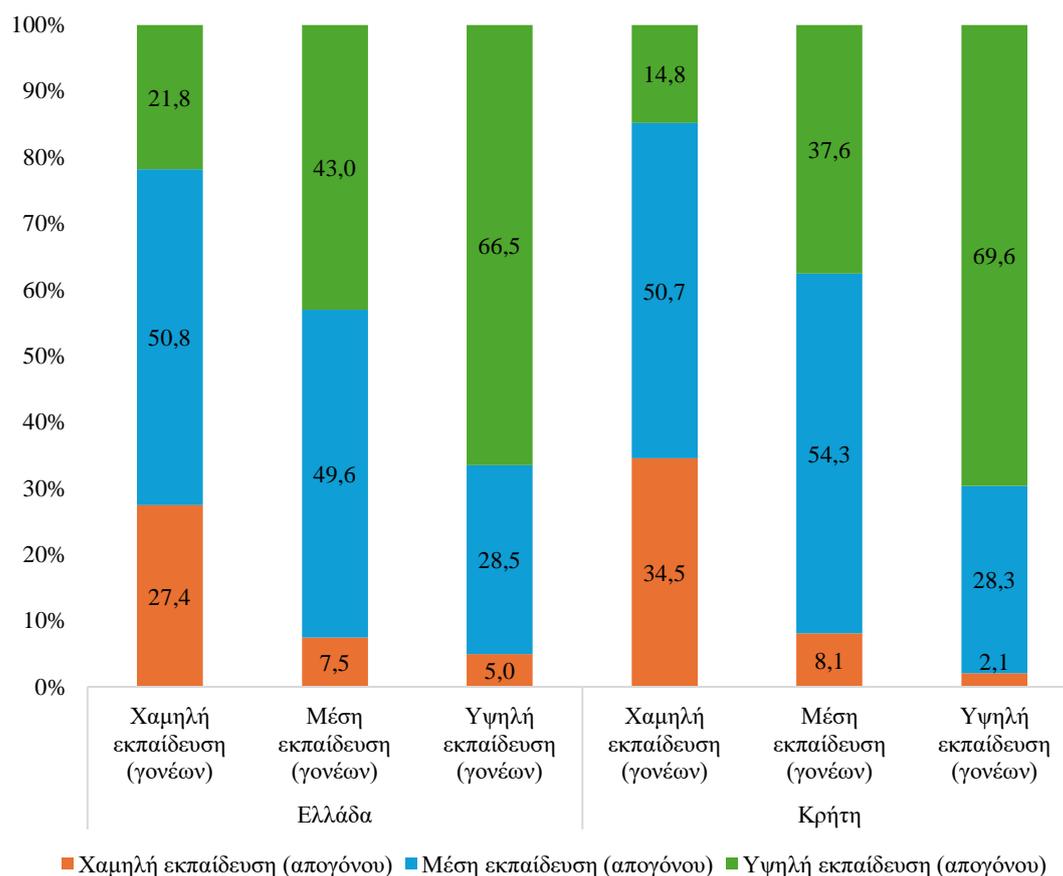
εξεταστεί κατά πόσο τα χαρακτηριστικά της οικογένειας προέλευσης επηρεάζουν τον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων.

3.1. Διαγενεακή κινητικότητα στην εκπαίδευση και στο επάγγελμα στην Ελλάδα και την Κρήτη

Το Διάγραμμα 3.1 παρουσιάζει τη διαγενεακή κινητικότητα στην εκπαίδευση στην Ελλάδα και την Κρήτη, σύμφωνα με τα δεδομένα της EU-SILC 2023, αποτυπώνοντας τη σχέση ανάμεσα στο εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων και εκείνο των απογόνων ηλικίας 25–59 ετών. Στο σύνολο της χώρας, μεταξύ των ατόμων που προέρχονται από οικογένειες με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, περίπου το 27% παραμένει στο ίδιο επίπεδο, το 51% φτάνει σε μεσαίο επίπεδο και μόλις το 22% σε υψηλό. Η εικόνα αυτή δείχνει ότι η άνοδος προς τη μέση βαθμίδα εκπαίδευσης είναι σχετικά συχνή, ενώ η μετάβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση παραμένει περιορισμένη. Για τα παιδιά γονέων μεσαίου εκπαιδευτικού επιπέδου, περίπου το 50% διατηρεί το ίδιο επίπεδο, το 43% ολοκληρώνει την υψηλή βαθμίδα εκπαίδευσης, ενώ η κινητικότητα προς χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης είναι σπάνια (7,5%). Τέλος, στα άτομα με γονείς υψηλής εκπαίδευσης, τα δύο τρίτα (66,5%) ολοκληρώνουν επίσης υψηλή εκπαίδευση – στοιχείο που υποδηλώνει έντονη αναπαραγωγή του υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου – ενώ ένα σημαντικό ποσοστό κινείται καθοδικά, ολοκληρώνοντας τη μέση εκπαιδευτική βαθμίδα (28,5%).

Σχετικά με την Κρήτη, αν και η εικόνα προσομοιάζει εκείνη του συνόλου της χώρας, καθώς το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων σχετίζεται έντονα με την εκπαίδευση των απογόνων, παρατηρούνται ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις. Συγκεκριμένα, στην Κρήτη, τα άτομα που προέρχονται από οικογένειες χαμηλής εκπαίδευσης παραμένουν κατά μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με το εθνικό μέσο όρο στο ίδιο επίπεδο (34,5%), ενώ φτάνουν σπανιότερα σε υψηλή εκπαίδευση (14,8%). Επίσης, για τους απογόνους γονέων μέσης εκπαίδευσης, η άνοδος προς την τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι πιο περιορισμένη (37,6%), ενώ αντίθετα, για τα παιδιά γονέων υψηλής εκπαίδευσης, η αναπαραγωγή του υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου είναι περισσότερο έντονη (69.6%) σε σχέση με το σύνολο της Ελλάδας.

Διάγραμμα 3.1: Διαγενεακή κινητικότητα στην εκπαίδευση στην Ελλάδα και την Κρήτη (έρευνα 2023)

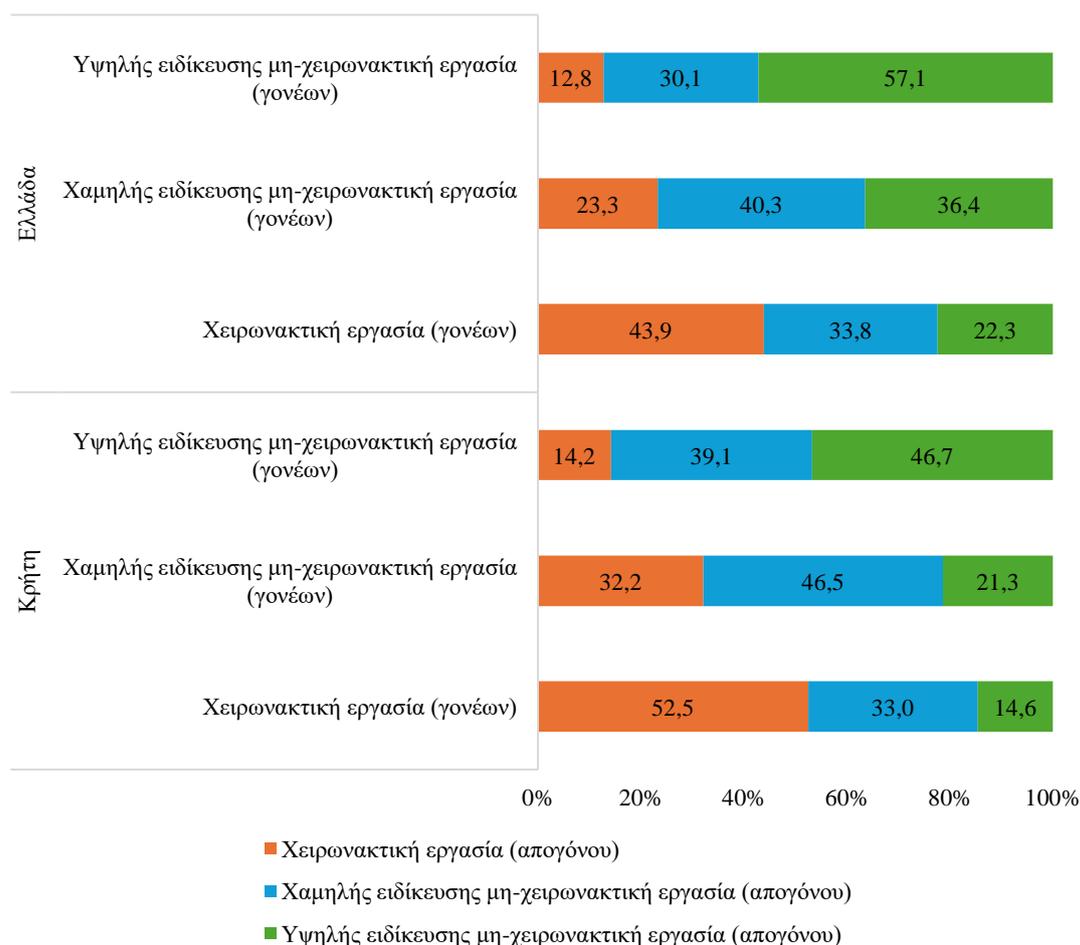
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

Τα ευρήματα δείχνουν ότι η εκπαίδευση των γονέων παραμένει καθοριστικός παράγοντας για το μορφωτικό επίπεδο των παιδιών στην Ελλάδα. Παρά την ύπαρξη ανοδικής κινητικότητας από τη χαμηλή προς (κυρίως) τη μέση και, σε μικρότερο βαθμό, την υψηλή εκπαίδευση, οι πιθανότητες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι αισθητά μεγαλύτερες για τα παιδιά γονέων με μέση και, ιδίως, με υψηλή εκπαίδευση. Η Κρήτη ακολουθεί το ίδιο πρότυπο, αλλά με ασθενέστερη ανοδική κινητικότητα και μεγαλύτερη διαγενεακή σταθερότητα, με αποτέλεσμα το εκπαιδευτικό επίπεδο των απογόνων να ευθυγραμμίζεται ακόμη περισσότερο με εκείνο των γονέων, τόσο στα χαμηλά και μεσαία όσο και στα υψηλά εκπαιδευτικά στρώματα.

Το Διάγραμμα 3.2 αποτυπώνει τη διαγενεακή κινητικότητα ως προς την επαγγελματική δραστηριότητα στην Ελλάδα και την Κρήτη, σύμφωνα με τα δεδομένα της EU-SILC 2023, συνδέοντας το επάγγελμα των γονέων με εκείνο των απογόνων ηλικίας 25–59 ετών. Στην Ελλάδα, για τα άτομα με γονείς σε επαγγέλματα χειρωνακτικής εργασίας, περίπου το 44% παραμένει επίσης σε χειρωνακτικά επαγγέλματα, το 34% μετακινείται

σε χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικές θέσεις και μόλις το 22% καταλαμβάνει θέσεις υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικής εργασίας. Αντίστοιχα, για τους απογόνους γονέων σε χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία, περίπου το 23% καταλαμβάνει επαγγέλματα χειρωνακτικής εργασίας, το 40% παραμένει στην ίδια κατηγορία και το 36% μετακινείται σε θέσεις υψηλής ειδίκευσης. Η ισχυρότερη διαγενεακή αναπαραγωγή παρατηρείται στα επαγγέλματα υψηλής ειδίκευσης, καθώς σχεδόν το 57% των ατόμων με γονείς σε υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία καταλαμβάνει επίσης θέσεις υψηλής ειδίκευσης.

Διάγραμμα 3.2: Διαγενεακή κινητικότητα στην επαγγελματική δραστηριότητα στην Ελλάδα και την Κρήτη (έρευνα 2023)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

Στην Κρήτη, η διαγενεακή κινητικότητα στην επαγγελματική δραστηριότητα εμφανίζεται πιο περιορισμένη σε σχέση με το σύνολο της χώρας, με εντονότερα στοιχεία τόσο διαγενεακής σταθερότητας όσο και καθοδικής κινητικότητας. Τα παιδιά γονέων με χειρωνακτική επαγγελματική δραστηριότητα στην Κρήτη παραμένουν

συχνότερα σε χειρωνακτικά επαγγέλματα (52,5%) και φτάνουν σπανιότερα σε θέσεις υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικής εργασίας (14,6%) σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο. Παρομοίως, για τα παιδιά γονέων με χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία, η μετάβαση σε θέσεις υψηλής ειδίκευσης είναι σαφώς πιο περιορισμένη (21,3%), ενώ η μετακίνηση προς χειρωνακτικά επαγγέλματα είναι συχνότερη (32,2%). Ακόμη και για τους απογόνους γονέων σε υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία, το ποσοστό που παραμένει στην ίδια κατηγορία είναι μικρότερο στην Κρήτη (46,7%) και η μετακίνηση προς χαμηλότερες κατηγορίες συχνότερη, υποδηλώνοντας πιο έντονη καθοδική επαγγελματική κινητικότητα σε σχέση με το σύνολο της Ελλάδας. Συνολικά, τα ευρήματα για την Ελλάδα δείχνουν σημαντική διαγενεακή σταθερότητα στην επαγγελματική δραστηριότητα, καθώς όλες οι επαγγελματικές κατηγορίες των γονέων τείνουν σε μεγάλο βαθμό να αναπαράγονται στις επόμενες γενιές. Στην Κρήτη, οι επαγγελματικές κατηγορίες εμφανίζουν ακόμη πιο έντονη διαγενεακή σταθερότητα, με λιγότερες μετακινήσεις προς επαγγέλματα υψηλής ειδίκευσης και συχνότερη καθοδική κινητικότητα σε σχέση με το σύνολο της χώρας. Σε συνδυασμό με τα ευρήματα για τη διαγενεακή κινητικότητα στην εκπαίδευση, διαμορφώνεται μια συνεκτική εικόνα, σύμφωνα με την οποία η οικογένεια προέλευσης επηρεάζει τόσο την επαγγελματική θέση όσο και, σε μικρότερο βαθμό, το εκπαιδευτικό επίπεδο των απογόνων.

Από τη μία πλευρά, παρατηρείται σχετικά εντονότερη ανοδική κινητικότητα στην εκπαίδευση σε σχέση με την επαγγελματική δραστηριότητα, καθώς αρκετά παιδιά γονέων με χαμηλή εκπαίδευση κατατάσσονται στο μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο. Από την άλλη πλευρά, η επαγγελματική διάρθρωση εμφανίζεται πιο άκαμπτη, με τις επαγγελματικές κατηγορίες να αναπαράγονται εντονότερα διαγενεακά. Αυτό υποδηλώνει ότι, ακόμη και όταν επιτυγχάνεται κάποια ανοδική εκπαιδευτική κινητικότητα, αυτή δεν μεταφράζεται πάντα σε αντίστοιχη βελτίωση της επαγγελματικής θέσης. Τέλος, όσον αφορά την περιφέρεια Κρήτης, η περιορισμένη ανοδική κινητικότητα, τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην επαγγελματική δραστηριότητα, καταδεικνύει ότι οι ευκαιρίες μετακίνησης κατά μήκος της κοινωνικοοικονομικής ιεραρχίας είναι συνολικά λιγότερες σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο.

3.2. Φτώχεια και εισοδηματική ανισότητα απογόνων ανά εκπαιδευτικό επίπεδο και επαγγελματική δραστηριότητα γονέων στην Κρήτη και τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ελλάδας

Το Διάγραμμα 3.3 παρουσιάζει τον κίνδυνο φτώχειας των ατόμων 25-59 ετών ανά εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων και ανά περιφέρεια της χώρας για το εισοδηματικό έτος 2022 (έρευνα 2023).²³ Συγκεκριμένα, απεικονίζεται το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά με διαθέσιμο εισόδημα χαμηλότερο από το όριο φτώχειας, αποτυπώνοντας έτσι τον βαθμό στον οποίο το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων σχετίζεται με την πιθανότητα οι απόγονοι να είναι φτωχοί. Το όριο φτώχειας τοποθετείται στο 60% του εθνικού διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος, με ένα νοικοκυριό (ή άτομο) να θεωρείται «φτωχό» όταν το διαθέσιμο ισοδύναμο εισόδημά του κατατάσσεται χαμηλότερα από το εν λόγω «κατώφλι».²⁴ Ο όρος «ισοδύναμο εισόδημα» παραπέμπει στη χρήση κλίμακας ισοδυναμίας, ώστε τα εισοδήματα νοικοκυριών (ή ατόμων που διαβιούν σε αυτά) διαφορετικού μεγέθους και σύνθεσης να καθίστανται συγκρίσιμα (βλ. Παράρτημα Α3).

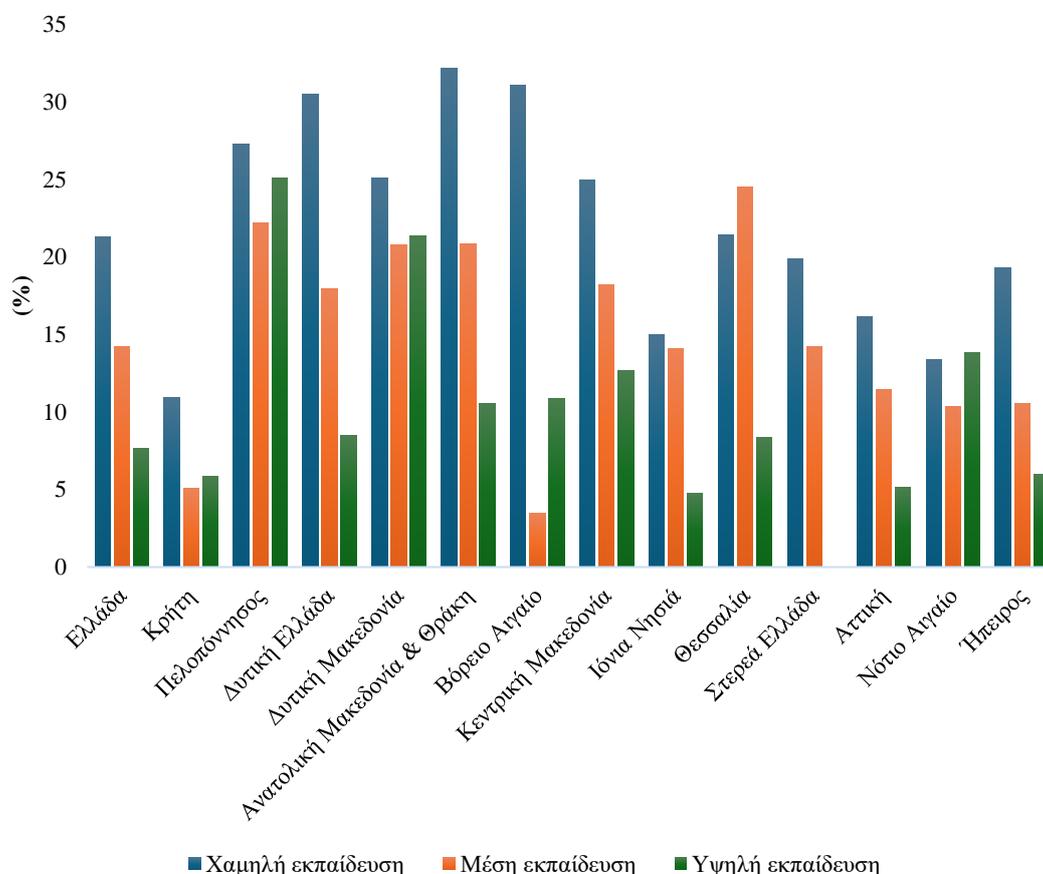
Σε εθνικό επίπεδο, τα στοιχεία αναδεικνύουν μια σαφή σχέση ανάμεσα στο εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων και τον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων, καθώς το ποσοστό φτώχειας των ατόμων 25–59 ετών μειώνεται όσο αυξάνεται η εκπαιδευτική βαθμίδα των γονέων. Στο σύνολο της χώρας, ο κίνδυνος φτώχειας ανέρχεται σε περίπου 21% για άτομα με γονείς χαμηλής εκπαίδευσης, υποχωρεί γύρω στο 14% για άτομα με γονείς μέσης εκπαίδευσης και περιορίζεται σε λιγότερο από 8% όταν οι γονείς έχουν υψηλή εκπαίδευση. Η σύνδεση του χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου των γονέων με υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας για τους απογόνους εμφανίζεται ιδιαίτερα ισχυρή, καθώς επιβεβαιώνεται σε όλες σχεδόν τις περιφέρειες της χώρας, με μοναδική εξαίρεση τη Θεσσαλία. Παράλληλα, στις περισσότερες περιφέρειες, το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων συνδέεται με τον χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας, ενώ σε ορισμένες

²³ Τα στοιχεία για το εισόδημα αναφέρονται στο προηγούμενο έτος από αυτό που πραγματοποιείται η έρευνα. Επομένως, κατά την ανάλυση των δεικτών φτώχειας αναφερόμαστε στο εισοδηματικό έτος (2022) και όχι στο έτος διενέργειας της έρευνας (2023).

²⁴ Ο δείκτης σχετικής φτώχειας, αν και δεν απορρέει από κάποια ισχυρή θεωρητική ή εμπειρική τεκμηρίωση, χρησιμοποιείται ευρέως σε σχετικές μελέτες (βλ. πχ., Ανδριοπούλου κ.ά., 2013· Δαφέρμος κ.ά., 2008· Ιωαννίδης κ.ά., 2012· Παπαθεοδώρου & Δαφέρμος, 2010· Παπαθεοδώρου & Μισσός, 2013· Παπαθεοδώρου κ.ά., 2008, 2020, 2021, 2022, 2023· Μισσός, 2019) καθώς είναι ιδιαίτερα λειτουργικός και κατανοητός, ενώ προσφέρει μια σχετικά εύκολα υπολογίσιμη εκτίμηση του μεριδίου των ατόμων με χαμηλό εισόδημα σε σύγκριση με τους κατοίκους της ίδιας χώρας ή περιφέρειας. Για μία κριτική επισκόπηση του ορισμού του δείκτη σχετικής φτώχειας, βλ. Παπαθεοδώρου (2006, 2008, 2018α, 2018β, 2020).

περιπτώσεις, ο κίνδυνος φτώχειας για τα παιδιά γονέων μέσης εκπαίδευσης προσεγγίζει ή ακόμη και υπολείπεται εκείνου των παιδιών γονέων υψηλής εκπαίδευσης (Κρήτη, Πελοπόννησος, Δυτική Μακεδονία, Βόρειο Αιγαίο, Νότιο Αιγαίο).

Διάγραμμα 3.3: Κίνδυνος φτώχειας απογόνων με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων για τις περιφέρειες της Ελλάδας (εισοδηματικό έτος 2022)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

Αν και το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων σχετίζεται με τον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων, παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις στα ποσοστά φτώχειας ανάμεσα στις περιφέρειες, ακόμα και εντός των ίδιων εκπαιδευτικών κατηγοριών. Σε ορισμένες περιφέρειες του ηπειρωτικού χώρου, όπως η Πελοπόννησος, η Δυτική Μακεδονία και η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, τα ποσοστά φτώχειας των απογόνων παραμένουν ιδιαίτερα υψηλά ακόμα και για τις υψηλότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες γονέων. Αντιθέτως, στην Κρήτη, στην Αττική και στα Ιόνια Νησιά καταγράφονται χαμηλά ποσοστά φτώχειας σε όλες τις εκπαιδευτικές κατηγορίες, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι περιφερειακές οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες δύνανται να μετριάσουν ή να εντείνουν τον διαγενεακό ρόλο της εκπαίδευσης.

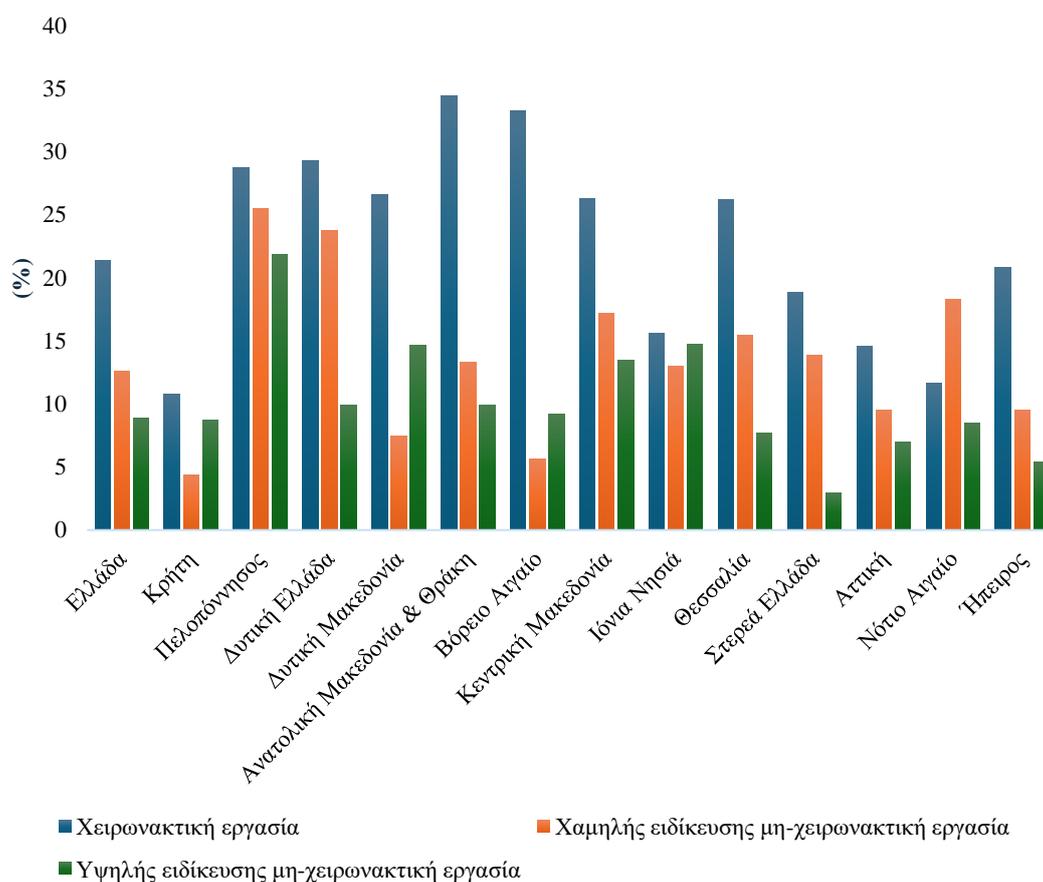
Η Κρήτη διαφοροποιείται θετικά από τον εθνικό μέσο όρο, καθώς εμφανίζει χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας σε όλες τις εκπαιδευτικές κατηγορίες των γονέων. Για τα άτομα με γονείς χαμηλής εκπαίδευσης, ο κίνδυνος φτώχειας είναι περίπου ο μισός (10,9%) σε σχέση με το σύνολο της χώρας, ενώ για τις κατηγορίες μέσης (5,1%) και υψηλής (5,9%) εκπαίδευσης τα ποσοστά διαμορφώνονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα και συγκλίνουν μεταξύ τους. Συμπερασματικά, παρότι η εκπαίδευση των γονέων επηρεάζει τον κίνδυνο φτώχειας, οι έντονες περιφερειακές αποκλίσεις στα ποσοστά φτώχειας υπογραμμίζουν τον καθοριστικό ρόλο των τοπικών οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων στη διαγενεακή μεταβίβαση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Το Διάγραμμα 3.4 παρουσιάζει τον κίνδυνο φτώχειας των ατόμων 25–59 ετών ανά επαγγελματική κατηγορία των γονέων και ανά περιφέρεια, αποτυπώνοντας το ποσοστό των απογόνων που ζουν σε νοικοκυριά με διαθέσιμο εισόδημα κάτω από το όριο φτώχειας, δεδομένης της επαγγελματικής δραστηριότητας των γονέων τους. Στο σύνολο της χώρας, ο κίνδυνος φτώχειας των απογόνων είναι υψηλότερος όταν οι γονείς απασχολούνται σε χειρωνακτικά επαγγέλματα (21,4%), χαμηλότερος όταν εργάζονται σε χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα (12,6%) και ακόμη χαμηλότερος όταν βρίσκονται σε υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικές θέσεις (8,9%). Όπως και στην περίπτωση της εκπαίδευσης, η επαγγελματική θέση των γονέων συνδέεται συστηματικά με τον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων.

Αν και οι περισσότερες περιφέρειες ακολουθούν το εθνικό πρότυπο, εμφανίζονται ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους. Η Κρήτη παρουσιάζει τον χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας μεταξύ των περιφερειών για τους απογόνους με γονείς τόσο σε χειρωνακτικά (10,8%) όσο και σε χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα (4,3%), ενώ και ο κίνδυνος φτώχειας για απογόνους με γονείς σε υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα (8,8%) διαμορφώνεται (οριακά) χαμηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο. Σε αρκετές περιφέρειες της ηπειρωτικής χώρας (Πελοπόννησος, Δυτική Ελλάδα, Κεντρική Μακεδονία), τα ποσοστά φτώχειας παραμένουν υψηλά και στις τρεις επαγγελματικές κατηγορίες, υποδηλώνοντας ότι οι περιφερειακές οικονομικές συνθήκες αποδυναμώνουν τον ρόλο της *υψηλότερης* επαγγελματικής θέσης στη μείωση του κινδύνου φτώχειας. Επίσης, σε ορισμένες – ιδίως νησιωτικές – περιφέρειες (πχ., Κρήτη, Ιόνια Νησιά, Βόρειο Αιγαίο) παρατηρείται ότι τα χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα (των γονέων) εμφανίζουν χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας για τους απογόνους από τα υψηλής ειδίκευσης

επαγγέλματα. Πιθανή ερμηνεία είναι ότι, σε αρκετές νησιωτικές περιφέρειες, η κατηγορία «χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία» περιλαμβάνει μεγάλο μέρος των εργαζομένων σε τουριστικές και συναφείς υπηρεσίες (εστίαση, καταλύματα, λιανική πώληση σε τουριστικές περιοχές κ.λπ.), οι οποίοι ενδέχεται να απολαμβάνουν σχετικά υψηλότερα εισοδήματα από ορισμένα επαγγέλματα υψηλής ειδίκευσης στις αντίστοιχες τοπικές αγορές εργασίας.

Διάγραμμα 3.4: Κίνδυνος φτώχειας απογόνων με βάση την επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων για τις περιφέρειες της Ελλάδας (εισοδηματικό έτος 2022)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

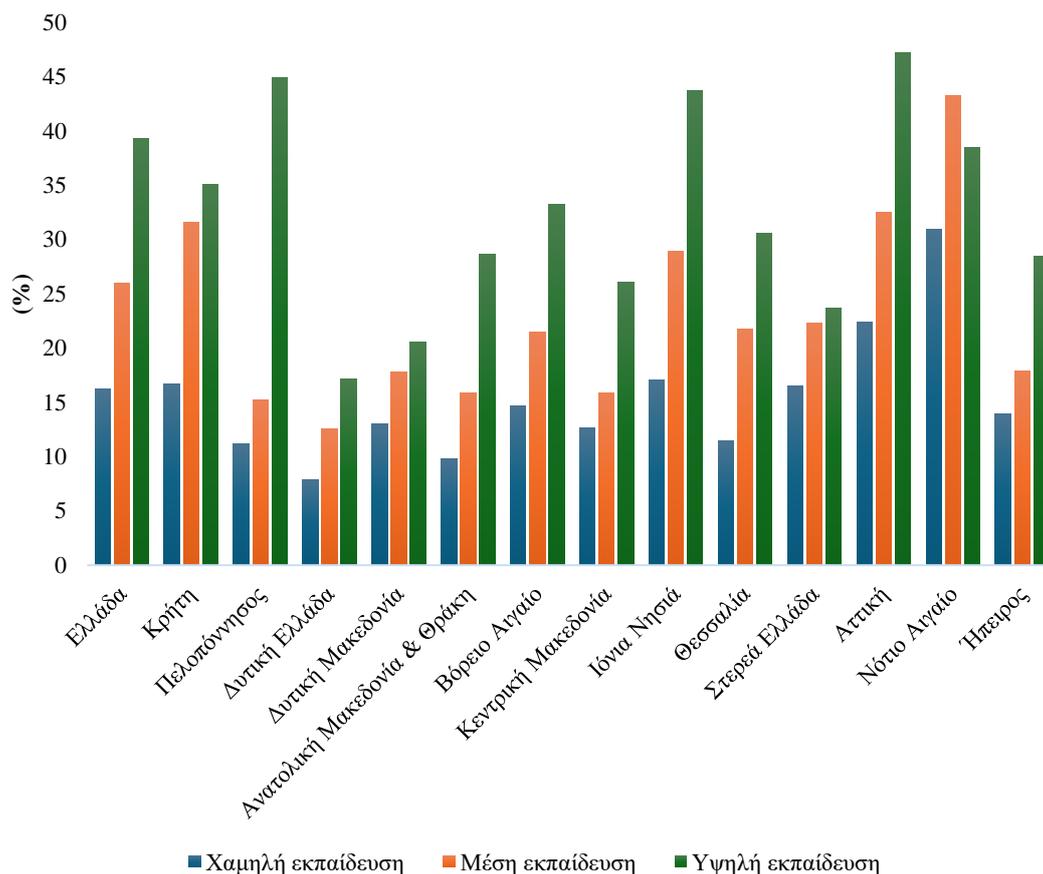
Κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων θα πρέπει επίσης να λαμβάνεται υπόψη ο περιορισμένος αριθμός παρατηρήσεων σε επιμέρους κατηγορίες (πχ., γονείς σε υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα) σε ορισμένες περιφέρειες. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ακόμη και ένας σχετικά μικρός αριθμός νοικοκυριών (ή ατόμων) με εισόδημα χαμηλότερο από το όριο φτώχειας μπορεί να μεταβάλλει σημαντικά τα εκτιμώμενα ποσοστά. Για το λόγο αυτό, στο Παράρτημα Β1 παρατίθενται τα αντίστοιχα ευρήματα για τον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων βάσει του εκπαιδευτικού

επιπέδου και της επαγγελματικής δραστηριότητας των γονέων ανά περιφέρεια στην Ελλάδα, όπως προκύπτουν από τα δεδομένα της έρευνας EU-SILC 2019 (εισοδήματα 2018). Η εν λόγω έρευνα, όπως και η EU-SILC 2023 που αξιοποιείται στην παρούσα ενότητα, περιλαμβάνει ειδική διαγενεακή ενότητα, διαθέτοντας ωστόσο μεγαλύτερο δείγμα ανά περιφέρεια σε σχέση με την EU-SILC 2023. Όπως προκύπτει από την EU-SILC 2019 (βλ. Παράρτημα Β1), η φθίνουσα πορεία του κινδύνου φτώχειας των απογόνων όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο και η επαγγελματική κατηγορία των γονέων όχι μόνο διατηρείται, αλλά αποτυπώνεται με μεγαλύτερη σαφήνεια, καθώς – λόγω του μεγαλύτερου αριθμού παρατηρήσεων – οι περιφέρειες που αποκλίνουν από το εν λόγω πρότυπο είναι ελάχιστες.

Το Διάγραμμα 3.5 παρουσιάζει, ανά περιφέρεια, την πιθανότητα ένταξης των απογόνων ηλικίας 25-59 ετών στο ανώτερο πεμπτημόριο (20%) της εθνικής κατανομής εισοδήματος, ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων τους. Σε επίπεδο χώρας, οι πιθανότητες αυξάνονται έντονα όσο ανεβαίνει το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων. Συγκεκριμένα, περίπου το 16% των ατόμων με γονείς χαμηλής εκπαίδευσης τοποθετείται στο ανώτερο 20% της εθνικής κατανομής εισοδήματος, οι πιθανότητες ανέρχονται σε 26% για άτομα με γονείς μέσης εκπαίδευσης και προσεγγίζουν το 40% για απογόνους γονέων υψηλής εκπαίδευσης. Αυτό συνεπάγεται ότι η υψηλή εκπαίδευση των γονέων δεν μειώνει μόνο τον κίνδυνο φτώχειας (βλ., Διάγραμμα 3.3), αλλά αυξάνει σημαντικά και τις πιθανότητες οι απόγονοι να τοποθετηθούν στα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια.

Το εθνικό πρότυπο επιβεβαιώνεται σχεδόν σε όλες τις περιφέρειες – με εξαίρεση το Νότιο Αιγαίο – αλλά με διαφορετική ένταση. Στην Αττική, στα Ιόνια Νησιά και στην Πελοπόννησο, η πιθανότητα ένταξης στο ανώτερο 20% για τα παιδιά γονέων υψηλής εκπαίδευσης είναι ιδιαίτερα μεγάλη σε σύγκριση με τα παιδιά γονέων χαμηλής εκπαίδευσης, γεγονός που υποδηλώνει ισχυρή διαγενεακή αναπαραγωγή των ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων. Αντίθετα, σε περιφέρειες όπως η Δυτική Ελλάδα, η Δυτική Μακεδονία και η Στερεά Ελλάδα, οι πιθανότητες ένταξης στο ανώτερο 20% της εθνικής κατανομής εισοδήματος είναι χαμηλές σε όλες τις εκπαιδευτικές κατηγορίες και οι διαφορές μεταξύ χαμηλού, μέσου και υψηλού επιπέδου είναι σαφώς πιο περιορισμένες, στοιχείο που παραπέμπει σε λιγότερες ευκαιρίες πρόσβασης στα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια ακόμη και για τους απογόνους γονέων υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου.

Διάγραμμα 3.5: Πιθανότητα ένταξης απογόνων στο ανώτερο πεμπτημόριο (20%) της εθνικής κατανομής εισοδήματος με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων για τις περιφέρειες της Ελλάδας (εισοδηματικό έτος 2022)

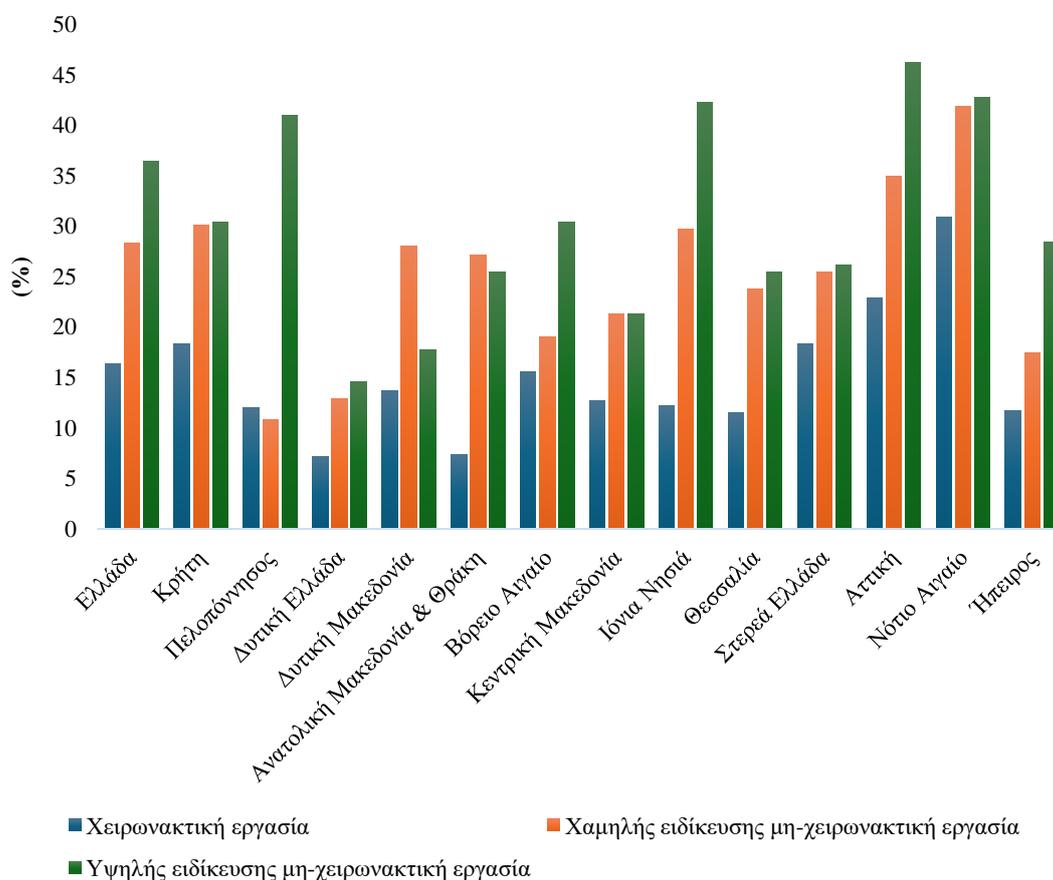
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

Η Κρήτη εμφανίζει ένα ενδιάμεσο πρότυπο. Η πιθανότητα ένταξης στο ανώτερο εισοδηματικό πεμπτημόριο της εθνικής κατανομής είναι σχετικά υψηλή για τα παιδιά γονέων χαμηλής εκπαίδευσης (16,7%), αυξάνεται αισθητά για απογόνους γονέων μέσης εκπαίδευσης (31,6%) και παραμένει σε εφάμιλλα υψηλά επίπεδα για παιδιά με γονείς υψηλής εκπαίδευσης (35,1%). Αυτό δείχνει ότι η πρόσβαση στα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια δεν αποτελεί αποκλειστικό χαρακτηριστικό των υψηλότερων μορφωτικών στρωμάτων, αλλά είναι εφικτή – έστω και άνισα – για απογόνους γονέων χαμηλής και, ιδίως, μέσης εκπαίδευσης, γεγονός που παραπέμπει σε σχετικά μεγαλύτερα περιθώρια διαγενεακής εισοδηματικής κινητικότητας σε σχέση με άλλες περιφέρειες.

Το Διάγραμμα 3.6 παρουσιάζει, ανά περιφέρεια, την πιθανότητα ένταξης των απογόνων ηλικίας 25-59 ετών στο ανώτερο πεμπτημόριο (20%) της εθνικής κατανομής εισοδήματος με βάση την επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων τους. Στο σύνολο

της χώρας, οι πιθανότητες αυξάνονται όσο βελτιώνεται η επαγγελματική θέση των γονέων, εικόνα που συναντάται σχεδόν σε όλες τις περιφέρειες. Συγκεκριμένα, περίπου το 16% των παιδιών γονέων σε χειρωνακτικά επαγγέλματα βρίσκονται στο ανώτερο 20% της εθνικής κατανομής εισοδήματος, το ποσοστό αυτό φτάνει το 28% για γονείς σε χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα και υπερβαίνει το 36% για άτομα με γονείς σε υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικές θέσεις. Όπως και στην περίπτωση του εκπαιδευτικού επιπέδου, η ανώτερη επαγγελματική κατηγορία των γονέων συνδέεται με σαφώς αυξημένες πιθανότητες ένταξης των απογόνων στα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια.

Διάγραμμα 3.6: Πιθανότητα ένταξης απογόνων στο ανώτερο πεμπτημόριο (20%) της εθνικής κατανομής εισοδήματος με βάση την επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων για τις περιφέρειες της Ελλάδας (εισοδηματικό έτος 2022)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

Όπως παρατηρήθηκε και στην περίπτωση του εκπαιδευτικού επιπέδου των γονέων, το οποίο σε μεγάλο βαθμό αντανάκλα και την επαγγελματική τους δραστηριότητα, στην Αττική, στα Ιόνια Νησιά και στην Πελοπόννησο, η πιθανότητα ένταξης στο ανώτερο

εισοδηματικό πεμπτημόριο της εθνικής κατανομής για τα παιδιά γονέων σε υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα είναι ιδιαίτερα υψηλή (άνω του 40%), υπερβαίνοντας κατά περισσότερο από 11 ποσοστιαίες μονάδες τα αντίστοιχα ποσοστά των απογόνων γονέων σε χειρωνακτική ή χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία. Το εύρημα αυτό ενισχύει σημαντικά την εικόνα ισχυρής διαγενεακής αναπαραγωγής των ανώτερων εισοδηματικών στρωμάτων. Από την άλλη πλευρά, σε περιφέρειες όπως η Δυτική Ελλάδα και η Κεντρική Μακεδονία, οι πιθανότητες ένταξης των απογόνων στο ανώτερο 20% της εθνικής κατανομής εισοδήματος κυμαίνονται χαμηλά για όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες, με τις αποκλίσεις μεταξύ τους να είναι σχετικά περιορισμένες, γεγονός που παραπέμπει σε περιορισμένες δυνατότητες πρόσβασης στα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια ακόμη και για τους απογόνους γονέων που βρίσκονται σε *ευνοϊκότερη* επαγγελματική θέση.

Τέλος, στην Κρήτη παρατηρείται παρόμοια εικόνα με εκείνη της εισοδηματικής διαστρωμάτωσης των απογόνων βάσει του εκπαιδευτικού επιπέδου των γονέων. Συγκεκριμένα, η πιθανότητα των απογόνων να βρεθούν στο ανώτερο πεμπτημόριο της εθνικής κατανομής εισοδήματος διαμορφώνεται περίπου δύο ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερα από τον εθνικό μέσο όρο για απογόνους γονέων σε χειρωνακτικά (18,3%) και χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα (30,1%), ενώ στην περίπτωση ατόμων με γονείς σε υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία (30,4%) υπολείπεται κατά έξι ποσοστιαίες μονάδες του αντίστοιχου εθνικού ποσοστού. Οι διαφορές μεταξύ των επαγγελματικών κατηγοριών στην Κρήτη παραμένουν σχετικά περιορισμένες, με τις πιθανότητες ένταξης στο ανώτερο 20% της εθνικής εισοδηματικής κατανομής να είναι ουσιαστικά ίδιες για τα παιδιά γονέων σε χαμηλής και υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα. Συμπερασματικά, τα στοιχεία για την Κρήτη συνηγορούν υπέρ της ύπαρξης σχετικά υψηλότερης διαγενεακής εισοδηματικής κινητικότητας σε σύγκριση με την πλειονότητα των υπολοίπων περιφερειών.

3.3. Διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας στην Ελλάδα και την περιφέρεια Κρήτης

Σε αυτή την υποενότητα εξετάζουμε κατά πόσο τα χαρακτηριστικά της οικογένειας προέλευσης – το εκπαιδευτικό επίπεδο και η επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων – επηρεάζουν την πιθανότητα οι απόγονοι (25–59 ετών) να διαβιούν σε

συνθήκες φτώχειας. Λόγω της δυαδικής φύσης της εξαρτημένης μεταβλητής (κίνδυνος φτώχειας), χρησιμοποιούμε υπόδειγμα λογιστικής παλινδρόμησης (logit model), το οποίο εκτιμά τη μεταβολή της πιθανότητας ένα άτομο ηλικίας 25–59 ετών να αντιμετωπίζει κίνδυνο φτώχειας όταν μεταβάλλεται το εκπαιδευτικό ή το επαγγελματικό επίπεδο τόσο των γονέων όσο και του ίδιου του ατόμου, κρατώντας σταθερούς τους υπόλοιπους παράγοντες.

Μεθοδολογικά, εκτιμούμε αρχικά ένα υπόδειγμα στο οποίο ο κίνδυνος φτώχειας των απογόνων ερμηνεύεται αποκλειστικά από τα χαρακτηριστικά των γονέων, ώστε να αποτυπωθεί η διαγενεακή συσχέτιση. Στη συνέχεια, επεκτείνουμε το υπόδειγμα ενσωματώνοντας τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά των απογόνων, διερευνώντας αν, και σε ποιον βαθμό, τα χαρακτηριστικά της οικογένειας προέλευσης συνεχίζουν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του κινδύνου φτώχειας των απογόνων. Η ανάλυση πραγματοποιείται αρχικά για το σύνολο της χώρας και κατόπιν επαναλαμβάνεται για την περιφέρεια Κρήτης, επιτρέποντας τη σύγκριση των μηχανισμών διαγενεακής μεταβίβασης της φτώχειας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Ο Πίνακας 3.1 παρουσιάζει τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης για την Ελλάδα. Στο υπόδειγμα όπου ο κίνδυνος φτώχειας των απογόνων ερμηνεύεται μόνο από τα χαρακτηριστικά των γονέων, προκύπτει ότι τόσο το εκπαιδευτικό επίπεδο όσο και η επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων επηρεάζουν σημαντικά τον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων. Σε σχέση με τους απογόνους γονέων χαμηλής εκπαίδευσης (κατηγορία αναφοράς), τα άτομα με γονείς μέσης εκπαίδευσης εμφανίζουν περίπου 25% χαμηλότερες πιθανότητες φτώχειας, ενώ για όσους προέρχονται από γονείς υψηλής εκπαίδευσης ο κίνδυνος φτώχειας μειώνεται σχεδόν στο μισό (48%). Επιπλέον, σε σύγκριση με απογόνους γονέων σε χειρωνακτική εργασία (κατηγορία αναφοράς), τα παιδιά γονέων σε χαμηλής και υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα εμφανίζουν αντίστοιχα περίπου 43% και 48% χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας. Οι τέσσερις συντελεστές είναι στατιστικά σημαντικοί, υποδηλώνοντας ισχυρή διαγενεακή συσχέτιση μεταξύ κοινωνικοοικονομικής θέσης των γονέων και του κινδύνου φτώχειας των απογόνων. Συγκεκριμένα, όσο βελτιώνεται το εκπαιδευτικό και επαγγελματικό επίπεδο των γονέων, τόσο μειώνεται ο κίνδυνος φτώχειας των απογόνων τους.

Πίνακας 3.1: Επίδραση της οικογενειακής προέλευσης στον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων στην Ελλάδα (έρευνα 2023) (κατηγορία αναφοράς: χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο & χειρωνακτική εργασία)

Κίνδυνος φτώχειας	Λόγος πιθανοτήτων	Τυπικό σφάλμα	P > t
Πριν τον έλεγχο της εκπαίδευσης και του επαγγέλματος των απογόνων			
Μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	0,750	0,071	0,002
Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	0,522	0,096	0,000
Χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	0,571	0,071	0,000
Υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	0,524	0,096	0,000
Μετά τον έλεγχο της εκπαίδευσης και του επαγγέλματος των απογόνων			
Μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	1,026	0,101	0,796
Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	0,833	0,159	0,341
Χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	0,677	0,076	0,000
Υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	0,681	0,110	0,018
Μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο απογόνων	0,528	0,050	0,000
Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο απογόνων	0,284	0,041	0,000
Χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία απογόνων	0,782	0,070	0,006
Υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία απογόνων	0,478	0,067	0,000
N = 7.135			

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

Στο πλήρες υπόδειγμα για την Ελλάδα, όπου συνυπολογίζονται ταυτόχρονα τα χαρακτηριστικά γονέων και απογόνων, η εκπαίδευση των γονέων παύει να εμφανίζει στατιστικά σημαντική επίδραση στον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων, γεγονός που υποδηλώνει ότι ο ρόλος της ασκείται κυρίως έμμεσα, μέσω της εκπαιδευτικής και επαγγελματικής πορείας των παιδιών. Αντιθέτως, η επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων διατηρεί στατιστικά σημαντική και αρνητική συσχέτιση με τον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων, δείχνοντας ότι η κοινωνικοεπαγγελματική θέση της οικογένειας προέλευσης εξακολουθεί να επηρεάζει ουσιαστικά τις πιθανότητες

φτώχειας των παιδιών κατά την ενήλικη ζωή τους.²⁵ Συγκεκριμένα, η προβλεπόμενη πιθανότητα φτώχειας για άτομα με γονείς σε χειρωνακτική εργασία ανέρχεται σχεδόν σε 16%, ενώ μειώνεται σε περίπου 11% για απογόνους με γονείς σε χαμηλής και υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα. Ωστόσο, τόσο το εκπαιδευτικό επίπεδο όσο και η επαγγελματική δραστηριότητα των ίδιων των απογόνων αναδεικνύονται, όπως αναμενόταν, στους κατεξοχήν προσδιοριστικούς παράγοντες του κινδύνου φτώχειας. Συμπερασματικά, η φτώχεια των απογόνων εξαρτάται πρωτίστως από τη δική τους κοινωνικοοικονομική θέση, με την επίδραση της οικογένειας προέλευσης – κυρίως μέσω της επαγγελματικής θέσης των γονέων – να παραμένει σαφώς διακριτή.

Για την περιφέρεια Κρήτης, η εκτίμηση του αντίστοιχου υποδείγματος επιβεβαιώνει, σε γενικές γραμμές, την κατεύθυνση που παρατηρείται στο σύνολο της χώρας, αλλά με σαφώς ασθενέστερη στατιστική τεκμηρίωση, λόγω του περιορισμένου αριθμού διαγενεακών παρατηρήσεων σε επίπεδο περιφέρειας. Χαρακτηριστικά, στο υπόδειγμα όπου ο κίνδυνος φτώχειας των απογόνων ερμηνεύεται μόνο από τα χαρακτηριστικά των γονέων, τα άτομα με γονείς σε χαμηλής και υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα εμφανίζουν χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας σε σχέση με εκείνα που προέρχονται από γονείς σε χειρωνακτικά επαγγέλματα. Παρόμοια τάση καταγράφεται και ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων, καθώς οι απόγονοι γονέων μέσης και υψηλής εκπαίδευσης καταγράφουν χαμηλότερη πιθανότητα κινδύνου φτώχειας από τους απογόνους γονέων χαμηλής εκπαίδευσης. Ωστόσο, οι εκτιμήσεις αυτές δεν είναι στατιστικά σημαντικές και συνοδεύονται από ιδιαίτερα ευρεία διαστήματα εμπιστοσύνης λόγω του περιορισμένου μεγέθους του διαγενεακού δείγματος της Κρήτης.

Στο πλήρες υπόδειγμα, όπου συνυπολογίζονται και τα χαρακτηριστικά των απογόνων, η εκπαίδευση των απογόνων αποτελεί σημαντικό αρνητικό προσδιοριστικό παράγοντα του κινδύνου φτώχειας, αλλά οι εκτιμήσεις για τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά είναι λιγότερο σταθερές και δεν επιτρέπουν σαφή συμπεράσματα. Συνεπώς, τα ευρήματα για την Κρήτη υποδεικνύουν ότι οι ίδιοι μηχανισμοί διαγενεακής μεταβίβασης που καταγράφονται σε εθνικό επίπεδο φαίνεται να λειτουργούν και σε περιφερειακό

²⁵ Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν τα ευρήματα προγενέστερων ερευνών για την επίδραση της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάστασης των γονέων στον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων στην Ελλάδα (βλ. Papatheodorou, 1997· Παπαθεοδώρου & Παπαναστασίου 2010).

επίπεδο, αλλά η αυξημένη αβεβαιότητα των εκτιμήσεων δεν επιτρέπει εξίσου ισχυρά συμπεράσματα.²⁶

²⁶ Η ίδια παλινδρόμηση εκτιμήθηκε και για το διαγενεακό δείγμα της περιφέρειας Κρήτης της έρευνας EU-SILC 2019, το οποίο παρέχει μεγαλύτερο αριθμό παρατηρήσεων σε σχέση με την έρευνα του 2023. Ωστόσο, και σε αυτό το δείγμα τα εκτιμώμενα αποτελέσματα παραμένουν μη στατιστικά σημαντικά και συνοδεύονται από υψηλή αβεβαιότητα, γεγονός που δεν επιτρέπει τη διατύπωση ασφαλών συμπερασμάτων σε επίπεδο περιφέρειας. Τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης για την Κρήτη (έρευνες 2019 & 2023) παρατίθενται στο Παράρτημα Β2.

Συμπεράσματα

Η ανάλυση καταδεικνύει ότι η Κρήτη παρουσιάζει διαχρονικά χαμηλότερα επίπεδα εισοδηματικής ανισότητας σε σύγκριση με την Ελλάδα, ανεξάρτητα από τον δείκτη που χρησιμοποιείται. Κατά την περίοδο 2017–2023, ο μέσος συντελεστής Gini διαμορφώνεται στο 0,265 για την Κρήτη έναντι 0,312 για την Ελλάδα, ενώ και ο λόγος p_{90}/p_{10} κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα (3,28 έναντι 4,02). Αντίστοιχες υπεροχές εμφανίζονται στους δείκτες L, Theil, C^2 και Atkinson, στοιχείο που υποδηλώνει πιο ομοιογενή εισοδηματική διάρθρωση στην περιφέρεια σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο.

Παρά τη γενική τάση μείωσης της ανισότητας στην επταετία, η δυναμική αυτή ανεκόπη μετά το 2019–2020. Στην Ελλάδα, η ανισότητα αυξήθηκε από το 2018 και μετά, κυρίως λόγω διεύρυνσης των ανισοτήτων στο κάτω άκρο της κατανομής, όπως αποτυπώνεται στη μεγαλύτερη άνοδο του δείκτη L σε σχέση με τον Theil, αλλά και στον $A_{(\varepsilon=2)}$. Στην Κρήτη, η εικόνα επιδεινώνεται απότομα το 2020, αντανακλώντας την ιδιαίτερη ευαλωτότητα μιας οικονομίας που βασίζεται σε εποχικούς κλάδους, με το χαμηλότερο εισοδηματικό τμήμα να πλήττεται δυσανάλογα.

Σημαντική είναι η συμβολή των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της ανισότητας, με τις συντάξεις να αποτελούν τον κυρίαρχο μηχανισμό αναδιανομής. Στην Κρήτη, οι συντάξεις μειώνουν τον Gini κατά περίπου 0,043 μονάδες (περίπου 13% της αρχικής ανισότητας), ενώ στην Ελλάδα η αντίστοιχη μείωση είναι ακόμη μεγαλύτερη (0,059 μονάδες ή 15%). Οι λοιπές κοινωνικές παροχές επιφέρουν πρόσθετη μείωση κατά 0,018 μονάδες τόσο στην Κρήτη όσο και στην Ελλάδα. Συνολικά, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις περιορίζουν την ανισότητα κατά 18–20% στις δύο περιοχές. Περίπου το 70–80% αυτού του αποτελέσματος προέρχεται από τις συντάξεις, γεγονός που αναδεικνύει τον έντονα συνταξιοκεντρικό χαρακτήρα του ελληνικού συστήματος κοινωνικής προστασίας, ο οποίος αντανακλάται και στην Κρήτη.

Οι καμπύλες Lorenz επιβεβαιώνουν τη δομική εξάρτηση της αναδιανομής από το συνταξιοδοτικό σύστημα. Και στις δύο περιοχές, η ουσιαστική μετατόπιση της καμπύλης της κατανομής από το πρωτογενές προς το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα (μετά δηλαδή τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα) παρατηρείται μόνο μετά την ενσωμάτωση των συντάξεων, με τις λοιπές παροχές να έχουν σαφώς μικρότερη επίδραση. Παράλληλα, η ανισότητα διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ κατηγοριών πληθυσμού. Στην Κρήτη, τα μονομελή νοικοκυριά εμφανίζουν υψηλότερη ανισότητα

σε σύγκριση με την Ελλάδα, ενώ νοικοκυριά με παιδιά ή ηλικιωμένα άτομα τείνουν να εμφανίζουν μικρότερες αποκλίσεις. Η περιφερειακή ανισότητα, επομένως, δεν είναι ομοιογενής ως προς τον τύπο νοικοκυριού.

Η ανάλυση ανά δεκατημόριο δείχνει ότι τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα στηρίζονται ολοένα και περισσότερο από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Στην Ελλάδα, η συμμετοχή των μεταβιβάσεων στο εισόδημα του 1^{ου} δεκατημορίου αυξήθηκε από 19,7% το 2017 σε 24,1% το 2023, ενώ στην Κρήτη από 19,1% σε 24,0%. Αντίθετα, τα μεσαία δεκατημόρια παρουσιάζουν μείωση στη σχετική συμμετοχή μεταβιβάσεων, κυρίως λόγω της αύξησης του αγοραίου εισοδήματος από διαφορετικές πηγές. Στο σημείο αυτό, είναι αναγκαίο να επισημανθεί ένας ουσιώδης μεθοδολογικός περιορισμός της παρούσας μελέτης, ο οποίος αφορά στο ότι οι δείκτες ανισότητας και οι συγκρίσεις που προηγήθηκαν βασίζονται αποκλειστικά στην επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι κοινωνικές παροχές σε είδος. Η επιλογή αυτή, παρότι ευθυγραμμίζεται με την καθιερωμένη πρακτική στις αναλύσεις εισοδηματικής ανισότητας που στηρίζονται στο διαθέσιμο εισόδημα, συνεπάγεται ότι ένα σημαντικό τμήμα της πραγματικής κοινωνικής στήριξης των νοικοκυριών δεν αποτυπώνεται πλήρως. Οι παροχές σε είδος – όπως οι υπηρεσίες υγείας, η φροντίδα παιδιών και ηλικιωμένων, η εκπαίδευση και άλλες κοινωνικές παροχές – καλύπτουν βασικές ανάγκες των ατόμων και των νοικοκυριών, περιορίζουν την ανάγκη προσφυγής στην αγορά για την κάλυψη αυτών των αγαθών και αυξάνουν έμμεσα το διαθέσιμο εισόδημα των ατόμων και των νοικοκυριών για την προμήθεια άλλων αγαθών και υπηρεσιών. Επιπλέον, η έκταση και η ποιότητα των παροχών σε είδος διαφοροποιούνται συχνά μεταξύ περιφερειών, επηρεάζοντας ουσιαστικά το επίπεδο ευημερίας. Κατά συνέπεια, η μη ενσωμάτωση των παροχών σε είδος ενδέχεται να οδηγεί σε υποεκτίμηση της συνολικής αναδιανεμητικής επίδρασης του κράτους και να αποκρύπτει περιφερειακές διαφοροποιήσεις στην πραγματική ευημερία.

Περαιτέρω, η Κρήτη φαίνεται να επηρεάζεται εντονότερα από διακυμάνσεις στην οικονομική δραστηριότητα. Η μεγαλύτερη διασπορά των δεικτών ανισότητας μεταξύ των ετών καταδεικνύει την επίδραση της εποχικότητας και τον αυξημένο αντίκτυπο εξωγενών διαταραχών, όπως η πανδημία. Το γεγονός αυτό δημιουργεί την ανάγκη για περισσότερο προσαρμοστικές και στοχευμένες πολιτικές κοινωνικής προστασίας σε περιφερειακό επίπεδο.

Αξιοποιώντας τα δεδομένα της ειδικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό της Περιφέρειας Κρήτης από την ΕΛΣΤΑΤ το 2022, η οποία παρέχει αυξημένο δείγμα νοικοκυριών για την Κρήτη, εμβαθύνουμε στην ανάλυση της εισοδηματικής ανισότητας στις τέσσερις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης (Ηράκλειο, Λασιθί, Ρέθυμνο, Χανιά). Συνδυάζοντας περιγραφικά στοιχεία για το διαθέσιμο εισόδημα με σύνθετους δείκτες εισοδηματικής ανισότητας (*Gini*, $A_{(e=0,5)}$, $A_{(e=2)}$, *L*, *Theil*, C^2) – οι οποίοι παρουσιάζουν διαφορετική ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που διενεργούνται σε διαφορετικά τμήματα της κατανομής – διερευνήσαμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε περιφερειακής ενότητας ως προς την κατανομή του εισοδήματος, εξετάσαμε την ένταση της ανισότητας σε διαφορετικά σημεία της εισοδηματικής κατανομής, αξιολογήσαμε την συμβολή του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην άμβλυνση της ανισότητας και σκιαγραφήσαμε τους προσδιοριστικούς παράγοντες της εισοδηματικής διασποράς σε κάθε περιφερειακή ενότητα της Κρήτης.

Η ανάλυση ανέδειξε σαφή ιεράρχηση των περιφερειακών ενοτήτων ως προς την έκταση της εισοδηματικής ανισότητας, αλλά και διακριτά πρότυπα κατανομής του εισοδήματος σε καθεμία. Το Ηράκλειο παρουσιάζει την υψηλότερη εισοδηματική ανισότητα (0,349),²⁷ διαφέροντας σημαντικά από τις υπόλοιπες περιφερειακές ενότητες. Αν και χαρακτηρίζεται από γενικά υψηλότερα εισοδήματα σε όλο το εύρος της κατανομής σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφερειακές ενότητες, εμφανίζει ταυτόχρονα και τις μεγαλύτερες αποκλίσεις μεταξύ αυτών, τόσο στο μέσο όσο και στα άκρα της κατανομής. Η ένταση της ανισότητας, σε συνδυασμό με την πληθυσμιακή βαρύτητα του Ηρακλείου, συμπαρασύρει προς τα πάνω και το συνολικό επίπεδο ανισότητας στην Κρήτη (0,297), το οποίο υπερβαίνει αισθητά εκείνο των λοιπών περιφερειακών ενοτήτων.

Στον αντίποδα, τα Χανιά καταγράφουν σαφώς τη χαμηλότερη εισοδηματική ανισότητα (0,2), εμφανίζοντας τις χαμηλότερες τιμές (σχεδόν) σε όλους τους δείκτες, γεγονός που παραπέμπει σε περιορισμένη διασπορά τόσο στο μέσο όσο και στα άκρα της κατανομής. Το Λασιθί (0,264) και το Ρέθυμνο (0,256) τοποθετούνται ανάμεσα στις δύο ακραίες περιπτώσεις, παρουσιάζοντας ωστόσο διαφοροποιήσεις ως προς την ένταση της ανισότητας σε διαφορετικά σημεία της κατανομής. Στο Λασιθί, οι εισοδηματικές αποκλίσεις στο μέσο της κατανομής είναι σχετικά ασθενείς, με την ανισότητα να

²⁷ Οι τιμές που παρατίθενται σε παρένθεση αφορούν τον δείκτη Gini (βλ., Ενότητα 2.2).

οφείλεται κυρίως στη μεγάλη απόσταση μεταξύ των χαμηλότερων και των υψηλότερων εισοδηματικών κλιμακίων. Αντιθέτως, στο Ρέθυμνο, παρότι τα συνολικά επίπεδα εισοδήματος είναι χαμηλότερα σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφερειακές ενότητες, η ανισότητα στα πολύ χαμηλά εισοδήματα είναι ηπιότερη, με τη μεγαλύτερη διασπορά να εντοπίζεται στο μέσο της κατανομής.

Αξιολογώντας την συνεισφορά του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην άμβλυνση της ανισότητας, αναδείχθηκε ότι σε όλες τις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης, η μείωση της εισοδηματικής ανισότητας επιτυγχάνεται κυρίως μέσω των συντάξεων, ενώ ο ρόλος των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα παραμένει, σε μεγάλο βαθμό, περιορισμένος. Συγκεκριμένα, οι συντάξεις ευθύνονται για περίπου το 84-87% της συνολικής μείωσης της ανισότητας που επιτυγχάνει το σύστημα κοινωνικής προστασίας στις περιφερειακές ενότητες της Κρήτης, ενώ οι λοιπές χρηματικές κοινωνικές μεταβιβάσεις μόλις για το 13-16%. Η περιορισμένη επίδραση των λοιπών χρηματικών παροχών και ο κομβικός ρόλος των συντάξεων στην άμβλυνση της ανισότητας αποτελούν διαχρονικά χαρακτηριστικά του συστήματος κοινωνικής προστασίας σε εθνικό επίπεδο, αντανακλώντας τόσο τις ιδιαιτερότητες όσο και τις δομικές αδυναμίες του.

Στο Ηράκλειο, όπου η διανομή του εισοδήματος που προέρχεται από την αγορά είναι ιδιαίτερα άνιση, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα παρουσιάζουν την ασθενέστερη αναδιανεμητική επίδραση, με αποτέλεσμα την διεύρυνση του χάσματος σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφερειακές ενότητες ως προς την εισοδηματική ανισότητα. Αντιθέτως, στο Λασιθί, η συμβολή του συστήματος κοινωνικής προστασίας στη μείωση της ανισότητας κρίνεται σημαντική, καθώς τόσο οι συντάξεις όσο και οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εμφανίζουν τη μεγαλύτερη αναδιανεμητική επίδραση μεταξύ των περιφερειακών ενοτήτων. Συνεπώς, παρότι το Λασιθί εμφανίζει εντονότερη ανισοκατανομή εισοδήματος πριν τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε σχέση με το μέσο όρο της Κρήτης, επιτυγχάνει, μέσω των χρηματικών μεταβιβάσεων του συστήματος κοινωνικής προστασίας, χαμηλότερα επίπεδα ανισότητας από το σύνολο της περιφέρειας. Στο Ρέθυμνο, αν και οι κοινωνικές μεταβιβάσεις βελτιώνουν την θέση των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων, δεν δύνανται να αναιρέσουν το, συγκριτικά με τις υπόλοιπες ΠΕ, υψηλό ποσοστό φτώχειας. Τέλος, στα Χανιά, η ήδη ηπιότερη ανισότητα περιορίζεται περαιτέρω, με τις κοινωνικές μεταβιβάσεις να συμβάλλουν στη μείωση του χάσματος μεταξύ υψηλών και χαμηλών εισοδηματικών κλιμακίων.

Αξιοποιώντας τους αθροιστικά διαχωρίσιμους δείκτες ανισότητας (L , $Theil$, C^2), αναδείχθηκαν σημαντικά ευρήματα για τους προσδιοριστικούς παράγοντες της εισοδηματικής διανομής. Η ανάλυση διερεύνησε σε ποιο βαθμό οι διαφορές μεταξύ των νοικοκυριών ως προς το μέγεθος και τη σύνθεση, καθώς και οι διαφορές μεταξύ των ατόμων ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης και την εργασιακή κατάσταση, συμβάλλουν στην έκταση της συνολικής ανισότητας. Σε επίπεδο περιφέρειας, η εργασιακή κατάσταση (7-12%) και το επίπεδο εκπαίδευσης (8-12%) ερμηνεύουν μεγαλύτερο τμήμα της ανισότητας, ακολουθεί η σύνθεση του νοικοκυριού (7-11%), ενώ το μέγεθος εμφανίζεται ως ο λιγότερο σημαντικός παράγοντας (3-5%). Πέρα από αυτό το γενικό πρότυπο, εντοπίζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των περιφερειακών ενοτήτων. Στο Ηράκλειο και στο Λασίθι η σύνθεση του νοικοκυριού συνδέεται στενότερα με την ανισότητα σε σύγκριση με τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά, στα Χανιά το επίπεδο εκπαίδευσης έχει μεγαλύτερη βαρύτητα, ενώ στο Ρέθυμνο όλα τα υπό εξέταση χαρακτηριστικά εμφανίζουν αυξημένη συμβολή.

Παρά τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των περιφερειακών ενοτήτων, τα αποτελέσματα της ανάλυσης συγκλίνουν σε ένα κοινό εύρημα: τα υπό εξέταση χαρακτηριστικά εξηγούν μόνο ένα σχετικά περιορισμένο μέρος της συνολικής εισοδηματικής ανισότητας στην Κρήτη. Συγκεκριμένα, κανένας από τους παράγοντες (μέγεθος και σύνθεση νοικοκυριού, εκπαίδευση και εργασιακή κατάσταση ατόμου) δεν ερμηνεύει από μόνος του πάνω από 12–18% της συνολικής ανισότητας, γεγονός που υποδηλώνει ότι το μεγαλύτερο μέρος της ανισότητας οφείλεται κυρίως στη διασπορά των εισοδημάτων εντός της κάθε πληθυσμιακής ομάδας και όχι στις εισοδηματικές διαφορές μεταξύ αυτών. Επομένως, πολιτικές που προσβλέπουν στη μείωση της συνολικής ανισότητας αποκλειστικά μέσω της άμβλυνσης των διαφορών μεταξύ συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού αναμένεται να έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα. Αντιθέτως, πολιτικές που δομούνται βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε περιφερειακής ενότητας και, παράλληλα, ενισχύουν τα χαμηλά εισοδήματα μέσω παροχών και αναδιανεμητικών παρεμβάσεων ευρείας εμβέλειας, δύνανται να συμβάλουν αποτελεσματικότερα στην αποκλιμάκωση της ανισότητας στην Κρήτη και στις περιφερειακές της ενότητες.

Για τη διερεύνηση της διαγενεακής κινητικότητας στην περιφέρεια Κρήτης, αξιοποιήθηκαν τα δεδομένα της *διαγενεακής* ενότητας της έρευνας EU-SILC του έτους 2023, τα οποία περιλαμβάνουν αναδρομικές πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά της

οικογένειας προέλευσης των ατόμων όταν ήταν περίπου 14 ετών. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάστηκε σε ποιο βαθμό η οικογένεια προέλευσης επηρεάζει τα μελλοντικά εκπαιδευτικά, επαγγελματικά και εισοδηματικά επιτεύγματα των παιδιών, διενεργώντας, όπου κρίθηκε σκόπιμο, συγκρίσεις με τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ελλάδας, ώστε να αναδειχθούν οι ιδιαιτερότητες της Κρήτης. Αρχικά, διερευνήθηκε η σχέση ανάμεσα στο εκπαιδευτικό επίπεδο και την επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων με τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά των απογόνων, στη συνέχεια, αξιολογήθηκε η σύνδεση των κοινωνικοεπαγγελματικών χαρακτηριστικών της οικογένειας προέλευσης με την εισοδηματική θέση των απογόνων και, τέλος, εκτιμήθηκε σε ποιον βαθμό τα χαρακτηριστικά αυτά επηρεάζουν τον κίνδυνο φτώχειας στην ενήλικη ζωή των απογόνων.

Τα ευρήματα για τη διαγενεακή κινητικότητα στην εκπαίδευση και την επαγγελματική δραστηριότητα συγκλίνουν στο γεγονός ότι η οικογένεια προέλευσης ασκεί ισχυρή επίδραση στη μελλοντική κοινωνικοεπαγγελματική εξέλιξη των παιδιών, επηρεάζοντας τόσο την επαγγελματική θέση όσο και, σε μικρότερο βαθμό, το εκπαιδευτικό επίπεδο των απογόνων. Στην Ελλάδα, παρά την ύπαρξη ανοδικής κινητικότητας στην εκπαίδευση, κυρίως από τη χαμηλή προς τη μέση εκπαίδευση, οι πιθανότητες πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση παραμένουν σαφώς ευνοϊκότερες για τα παιδιά γονέων με μεσαίο και, ιδίως, με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο. Η Κρήτη ακολουθεί το ίδιο πρότυπο, αλλά με ασθενέστερη ανοδική κινητικότητα και ισχυρότερη διαγενεακή σταθερότητα στα ανώτερα εκπαιδευτικά στρώματα. Συγκεκριμένα, τα παιδιά γονέων χαμηλής εκπαίδευσης παραμένουν συχνότερα σε χαμηλά εκπαιδευτικά επίπεδα (34,5% στην Κρήτη έναντι 27,4% στην Ελλάδα) και φτάνουν δυσκολότερα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (14,8% στην Κρήτη έναντι 21,8% στην Ελλάδα), ενώ για τους απογόνους γονέων υψηλής εκπαίδευσης η αναπαραγωγή του υψηλού επιπέδου (69,6%) είναι εντονότερη σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο (66,5%).

Ως προς την επαγγελματική δραστηριότητα, τα ευρήματα κατέδειξαν ακόμη πιο *άκαμπτη* διαγενεακή δομή. Στο σύνολο της χώρας, οι επαγγελματικές κατηγορίες των γονέων τείνουν σε μεγάλο βαθμό να αναπαράγονται στις επόμενες γενιές, με περιορισμένες μετακινήσεις προς επαγγέλματα υψηλής ειδίκευσης για τους απογόνους γονέων σε χειρωνακτικές (22,3%) ή χαμηλής ειδίκευσης θέσεις (36,4%). Σε συνδυασμό με τα ευρήματα για την εκπαίδευση, το παραπάνω υποδηλώνει ότι, ακόμη και όταν

επιτυγχάνεται κάποια ανοδική εκπαιδευτική κινητικότητα, αυτή δεν μεταφράζεται πάντοτε σε αντίστοιχη βελτίωση της επαγγελματικής θέσης. Στην Κρήτη, η επαγγελματική κινητικότητα εμφανίζεται ακόμη πιο περιορισμένη, με υψηλότερα ποσοστά παραμονής σε χειρωνακτικά επαγγέλματα (52,5%) και εντονότερη καθοδική κινητικότητα από τις υψηλότερες κατηγορίες, αναδεικνύοντας ότι οι ευκαιρίες μετακίνησης κατά μήκος της κοινωνικοοικονομικής ιεραρχίας είναι λιγότερες σε σύγκριση με τον εθνικό μέσο όρο.

Όταν εξετάζεται η διαγενεακή μεταβίβαση της εισοδηματικής θέσης, τα αποτελέσματα για την Κρήτη γίνονται πιο σύνθετα, με τον ρόλο των περιφερειακών ιδιαιτεροτήτων να αναδεικνύεται ιδιαίτερα κρίσιμος. Σε εθνικό επίπεδο, ο κίνδυνος φτώχειας των απογόνων μειώνεται συστηματικά όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο και βελτιώνεται η επαγγελματική θέση των γονέων, ενώ οι πιθανότητες ένταξης στο ανώτερο 20% της εθνικής κατανομής εισοδήματος αυξάνονται σημαντικά για παιδιά γονέων με υψηλή εκπαίδευση (39,3%) και γονέων σε υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα (36,4%).

Στην Κρήτη, παρά τη χαμηλότερη ανοδική κινητικότητα στην εκπαίδευση και την εντονότερη διαγενεακή σταθερότητα στην επαγγελματική δραστηριότητα, τα ποσοστά φτώχειας για τους απογόνους είναι χαμηλότερα, σε σύγκριση με τον εθνικό μέσο όρο, σε όλες τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές κατηγορίες γονέων, ενώ οι πιθανότητες ένταξης στο ανώτερο εισοδηματικό πεμπτημόριο παραμένουν συγκριτικά υψηλές ακόμη και για παιδιά γονέων με χαμηλή εκπαίδευση (16,7%) και γονέων σε χειρωνακτικά επαγγέλματα (18,3%). Επιπλέον, οι μικρές αποκλίσεις στον κίνδυνο φτώχειας και στην πιθανότητα ένταξης στο ανώτερο εισοδηματικό πεμπτημόριο μεταξύ απογόνων με γονείς μέσης και υψηλής εκπαίδευσης, καθώς και μεταξύ απογόνων με γονείς σε χαμηλής και υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα, παραπέμπουν σε ηπιότερη διαγενεακή μεταβίβαση των εισοδηματικών ανισοτήτων. Τα στοιχεία αυτά υποδηλώνουν ότι, παρότι η διαγενεακή αναπαραγωγή εκπαιδευτικών και επαγγελματικών ανισοτήτων στην Κρήτη είναι ισχυρή, η εισοδηματική θέση των απογόνων επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τις ιδιαιτερότητες της τοπικής αγοράς εργασίας και το ευρύτερο περιφερειακό πλαίσιο.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της λογιστικής παλινδρόμησης για τη διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας στην Ελλάδα, το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων δεν αναδεικνύεται ως άμεσος προσδιοριστικός παράγοντας του κινδύνου φτώχειας των

απογόνων, καθώς ο τελευταίος καθορίζεται πρωτίστως από τα δικά τους εκπαιδευτικά και επαγγελματικά επιτεύγματα. Ωστόσο, μπορεί να θεωρηθεί ότι επηρεάζει έμμεσα τον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων μέσω της επίδρασης που ασκεί στο επίπεδο εκπαίδευσης και στο επάγγελμά τους. Σε αντίθεση με το εκπαιδευτικό επίπεδο, η επαγγελματική δραστηριότητα των γονέων εξακολουθεί να επηρεάζει άμεσα τις πιθανότητες φτώχειας, με τους απογόνους γονέων σε χειρωνακτικά επαγγέλματα να εμφανίζουν σαφώς υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας σε σχέση με τους απογόνους γονέων σε χαμηλής ή υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτικά επαγγέλματα.

Η αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στην επαγγελματική θέση των γονέων και τον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων δείχνει ότι η κοινωνικοοικονομική θέση της οικογένειας προέλευσης εξακολουθεί να ασκεί διακριτή και ουσιαστική επίδραση στη διαμόρφωση της εισοδηματικής θέσης του απογόνου κατά την ενήλικη ζωή του. Τα ευρήματα για την Κρήτη συνηγορούν υπέρ της ύπαρξης παρόμοιων μηχανισμών διαγενεακής μεταβίβασης της φτώχειας με εκείνους που παρατηρούνται σε εθνικό επίπεδο, αλλά η αυξημένη αβεβαιότητα των εκτιμήσεων – λόγω του περιορισμένου δείγματος διαγενεακών παρατηρήσεων – δεν επιτρέπει την εξαγωγή εξίσου ισχυρών συμπερασμάτων σε περιφερειακό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

- Cowell, F. A. (1980). On the structure of additive inequality measures, *Review of Economics and Statistics*, 47, pp. 521-531.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Oxford: Policy Press. [ελλ. έκδ.: Esping-Andersen, G. (2014). *Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας*, μτφ. Α. Γολέμη (μτφρ.), επιμ: Μ. Πετμεζίδου (επιμ.), Αθήνα: Τοπος].
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*, Oxford: Oxford University Press.
- Ferrera, M. (1996). The ‘Southern model’ of welfare in social Europe, *Journal of European Social Policy*, 6, pp. 17-37.
- Katrougalos, G. & Lazaridis, G. (2008). The South European welfare states at the dawn of the new millennium: identity and problems, *Social Cohesion and Development* 3 (1), 5-25, doi:10.12681/scad.8897.
- Leibfried, S. (1992). “Towards a European welfare state? On integrating poverty regimes into the European Community”, in Z. Ferge, Z. and J. E. Kolberg, J.E. (eds), *Social Policy in a Changing Europe*, Frankfurt am Main: European Centre for Social Welfare Policy and Research.
- Missos, V. (2021). Introducing a safety net: The effects of neoliberal policy on welfare, poverty and the net social wage during the Greek crisis, *Review of Radical Political Economics*, 53(1), 58-76.
- Moreno, L. (2006). The model of social protection in Southern Europe: Enduring characteristics? *Revue française des affaires sociales*, 1, 73-95, doi:10.3917/rfas.en605.0073.
- Papanastasiou, S. & Papatheodorou, C., (2017), “Causal pathways of intergenerational poverty transmission in selected EU countries”, *Social Cohesion and Development*, Vol. 12(1), pp. 5-19.
- Papanastasiou, S. & Papatheodorou, C. (2019). “Causal dynamics of poverty reproduction in EU countries”. *International Journal of Social Welfare*, 28(2), 117-127.
- Papanastasiou, S. & Papatheodorou, C. (2022). “The parental social status as a determinant of children’s future attainments in Greece”. In D. Hristu-Vrsakelis & M. Pempetzoglou (eds): *Essays in Economic Theory and Policy in honor of Professor Stella Karagianni*. Athens: Gutenberg
- Papanastasiou, S., Papatheodorou, C. & Petmesidou, M. (2016). “Child poverty and intergenerational transmission in the EU: What is the impact of social protection policies and institutions?”. In Petmesidou, M., Delamonica, E., Papatheodorou, C. & Aldrie, H-L. (eds): *Child poverty. youth (un) employment and social inclusion*. CROP International poverty studies, Stuttgart: CROP/Ibidem.
- Papatheodorou, C. (1997). *Poverty and Family Background in Greece: The role of Father’s Occupation and Education*. Welfare State Programme No. WSP/133, LSE-STICERD, London: London School of Economics and Political Science.
- Papatheodorou, C. (2000). *Decomposing Inequality by Population Subgroups in Greece: Results and Policy Implications*, *Distributional Analysis Research Programme No. DARP 49*, LSE-STICERD, London: London School of Economics and Political Science.
- Papatheodorou, C. & Piachaud, D. (1998) “Family Background, Education and Poverty in Greece”. In K. Korayem and M. Petmesidou (eds.) *Poverty and Social Exclusion in the Mediterranean Area*, Bergen: CROP, 1998.

- Petmesidou, M. (1996). Social protection in Southern Europe: Trends and prospects, *Journal of Area Studies*, 9, 95-125.
- Piachaud, D. (1993). "The definition and measurement of poverty and inequality", in Barr, N. and Whynes, D. (eds), *Current Issues in the Economics of Welfare*, London: Macmillan.
- Shorrocks, A. F. (1980). "The class of additively decomposable inequality measures", *Econometrica*, 48, pp. 613-625.
- Solon, G. (2002). "Cross-country differences in intergenerational income mobility", *Journal of Economic Perspectives*, 16, pp. 59-66.
- Ανδριοπούλου, Ε., Παπαδόπουλος, Φ., & Τσακλόγλου, Π. (2013). *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα. Επικάλυψη και διαφοροποιήσεις*, Μελέτη 25, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Δαφέρμος, Γ., Θεοφιλάκου, Α., Μαυροδημητράκης, Χ., & Τσακλόγλου, Π. (2008). *Η φτώχεια στην Ελλάδα. Ομοιότητες και διαφορές χρησιμοποιώντας εναλλακτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις*, Μελέτη 1, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Δαφέρμος, Γ., & Παπαθεοδώρου, Χ. (2011). *Το παράδοξο της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα: Γιατί η αύξηση των δαπανών για κοινωνική προστασία δεν μείωσε τη φτώχεια*, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Δαφέρμος, Γ., & Παπαθεοδώρου, Χ. (2012). *Η συμβολή του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην οικονομική μεγέθυνση*, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Ιωαννίδης, Α., Παπαθεοδώρου, Χ., & Σουφτάς, Δ. (2012). *Εργαζόμενοι και όμως φτωχοί. Διαστάσεις της φτώχειας των εργαζομένων στην Ελλάδα*, Επιστημονικές Εκθέσεις/6, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Ματσαγγάνης, Μ. (επιμ.) (1999). *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μισσός, Β. (2021). *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και την ΕΕ*, Έκθεση 82. Αθήνα: ΚΕΠΕ.
- Παπαθεοδώρου, Χ. (2004). «Εννοιολογικά και μεθοδολογικά ζητήματα στη μέτρηση της οικονομικής ανισότητας: τι επίδραση έχουν οι εναλλακτικές παραδοχές και ερμηνείες;», στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.
- Παπαθεοδώρου, Χ. (2006). *Φτώχεια και κοινωνική προστασία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση την αυγή του 21ου αιώνα: Συγκρίσεις και διαπιστώσεις*. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου "Η κοινωνική πολιτική σ' ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον: Προκλήσεις και προοπτικές". Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Παπαθεοδώρου, Χ. (2008). *Ο δημόσιος διάλογος για τη φτώχεια στην Ελλάδα και η νομιμοποίηση των κυρίαρχων εθνικών και υπερεθνικών πολιτικών*. Στο Μ. Αγγελίδης, Δ. Σακκάς, & Δ. Γράβαρης (επιμ.), *Κοινωνική Θεωρία και Πολιτική Ευθύνη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαθεοδώρου, Χ. (2018α). *Φτώχεια και λιτότητα στην Ελλάδα της κρίσης: Η ενδυνάμωση του νεοφιλελευθερισμού και η συρρίκνωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας*. Στο Κ. Δημουλάς, & Γ. Κουζής (επιμ.), *Κρίση και κοινωνική πολιτική: Αδιέξοδα και λύσεις*. Αθήνα: Τόπος.

- Παπαθεοδώρου, Χ. (2018β). *Μετρώντας την οικονομική ανισότητα και φτώχεια*. Στο Χ. Οικονόμου, Χ. Σκαμνάκης, & Μ. Αγγελάκη (επιμ.), Κοινωνική Πολιτική (σσ. 99-130). Αθήνα: Διόνικος.
- Παπαθεοδώρου, Χ. (2020). *Οικονομική Ανισότητα και Φτώχεια*. Στο Χ. Παπαθεοδώρου & Θ. Σακελλαρόπουλος (επιμ.), Τα Οικονομικά της Κοινωνικής Πολιτικής. Αθήνα: Διόνικος
- Παπαθεοδώρου, Χ., & Δαφέρμος, Γ. (2010). *Δομή και Τάσεις της Οικονομικής Ανισότητας και της Φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ*, Επιστημονική Έκθεση 2, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Παπαθεοδώρου, Χ., Δαφέρμος, Γ., Danchev, S., & Μαρσέλλου, Α. (2008). *Οικονομική ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα. Συγκριτική ανάλυση και διαχρονικές τάσεις*, Επιστημονική Έκθεση 1, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Παπαθεοδώρου, Χ., Ζαϊμάκης, Ι., Κατσιμίγας, Ζ., & Μισσός, Β. (2025). *Αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης: αποστέρηση και κοινωνική προστασία, 7/2025*, Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Κρήτης.
- Παπαθεοδώρου, Χ., Ζαϊμάκης, Ι., Μισσός, Β., & Παπαναστασίου, Σ. (2021). *Έκθεση αποτύπωσης υφιστάμενης κατάστασης - ιεράρχηση προτεραιοτήτων - σχεδιασμός έρευνας, 2/2021*, Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Κρήτης.
- Παπαθεοδώρου, Χ., Ζαϊμάκης, Ι., Μισσός, Β., & Παπαναστασίου, Σ. (2021). *Εισόδημα και συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών στην Κρήτη - 1η ετήσια έρευνα αποτελεσμάτων, 10/2021*, Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Κρήτης.
- Παπαθεοδώρου, Χ., Ζαϊμάκης, Ι., Μισσός, Β., & Παπαναστασίου, Σ. (2022). *Εισόδημα και συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών στην Κρήτη - 2η ετήσια έρευνα αποτελεσμάτων, 10/2022*, Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Κρήτης .
- Παπαθεοδώρου, Χ., Ζαϊμάκης, Ι., Μισσός, Β., & Παπαναστασίου, Σ. (2023). *Εισόδημα και συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών στην Κρήτη - 1η ετήσια έρευνα αποτελεσμάτων, 8/2023*, Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Κρήτης.
- Παπαθεοδώρου, Χ. & Μισσός, Β. (2013). *Ανισότητα, φτώχεια και οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την ΕΕ*, Επιστημονικές Εκθέσεις 9, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Παπαθεοδώρου, Χ., Μισσός, Β., & Παπαναστασίου, Σ. (2020). *Κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης και των πολιτικών λιτότητας στην Ελλάδα*, Έκθεση 13, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ.
- Παπαθεοδώρου, Χ., & Παπαναστασίου, Σ., (2010), *Διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ: Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικές αναλύσεις*, Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.
- Παπαθεοδώρου, Χ., & Παπαναστασίου, Σ., (2016), «Οικογένεια πρόελευσης και φτώχεια στις χώρες της ΕΕ: Ο ρόλος των συστημάτων κοινωνικής προστασίας», Στο Μ. Πετμεζίδου & Θ. Καλλινικάκη (επιμ.): *Διαδρομές κοινωνικής έρευνας*, 8 Αθήνα: Μοτίβο, σελ. 250-269.
- Παπαθεοδώρου Χ., & Παπαναστασίου Σ. (2023). Γονεϊκό υπόβαθρο και εισόδημα των ατόμων σε πρότυπα κοινωνικού κράτους στην Ευρώπη. *Κοινωνική Πολιτική*, 17, 5–14.
- Παπαθεοδώρου, Χ. & Πετμεζίδου, Μ. (2004). «Ανισότητα, φτώχεια και αναδιανομή μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων: Η Ελλάδα σε συγκριτική προοπτική», στο Μ.

- Πετμεζίδου & Χ. Παπαθεοδώρου (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.
- Παπαθεοδώρου, Χ. & Πετμεζίδου, Μ. (2005). «Ανισότητα, αναδιανομή και καθεστώς ευημερίας: Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της ΕΕ», στο Γ. Αργείτης (επιμ.), *Οικονομικές Αλλαγές και Κοινωνικές Αντιθέσεις στην Ελλάδα: Οι Προκλήσεις στις Αρχές του 21ου Αιώνα*, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

Παράρτημα Α

Α1. Πηγές δεδομένων

Η παρούσα έρευνα υιοθετεί μια εξειδικευμένη μεθοδολογική προσέγγιση, βασιζόμενη σε αντίστοιχες αναλύσεις που έχουν εφαρμοστεί κατά τα πρόσφατα έτη για την αποτύπωση και διερεύνηση των φαινομένων της ανισότητας, της φτώχειας και της αποστέρησης στην Ελλάδα και τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η έρευνα διενεργείται αξιοποιώντας τα στατιστικά δεδομένα που συλλέγονται και παρέχονται κυρίως από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) και την Eurostat, όπως αυτά των Ερευνών για το Εισόδημα και τις Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC), των Οικογενειακών Προϋπολογισμών, της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού και του Ευρωπαϊκού Συστήματος Ολοκληρωμένων Στατιστικών Κοινωνικής Προστασίας (ESSPROS). Οι ίδιες βάσεις δεδομένων, μέσω της εφαρμογής συγκεκριμένων εννοιολογικών και στατιστικών προσαρμογών, επιτρέπουν την αντίστοιχη επεξεργασία και συγκριτική ανάλυση σε επίπεδο διοικητικής περιφέρειας. Επομένως, η εν λόγω προσέγγιση δύναται να προσαρμοστεί προκειμένου να αναδείξει τα ζητήματα φτώχειας και εισοδηματικής ανισότητας, καθώς και τον βαθμό επίδρασης του κράτους πρόνοιας στα νοικοκυριά των περιφερειών, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην περιφέρεια Κρήτης. Για την πληρέστερη κατανόηση της κατάστασης στις περιφέρειες, είναι σημαντική η επισκόπηση του ευρύτερου ευρωπαϊκού και εθνικού πλαισίου αναφορικά με τα κύρια χαρακτηριστικά του συστήματος κοινωνικής προστασίας κάθε κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας ασκεί καθοριστική επίδραση στην κατανομή των πόρων σε κάθε κοινωνία και, κατ' επέκταση, στη διαμόρφωση της ανισότητας, της φτώχειας και της αποστέρησης. Σε κάθε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι *δαπάνες κοινωνικής προστασίας* (ΔΚΠ) αντιπροσωπεύουν το τμήμα των εξόδων του κρατικού προϋπολογισμού που διατίθεται στην καταβολή των διαφόρων κοινωνικών παροχών (σε είδος και χρήμα) και κατανέμονται σε οκτώ βασικές λειτουργίες: ασθένεια, αναπηρία, γήρας, επιζώντες/χρηρεία, οικογένεια/τέκνα, ανεργία, στέγαση και κοινωνικός αποκλεισμός. Σε αυτές περιλαμβάνονται κοινωνικές μεταβιβάσεις εν γένει όπως, παροχές ασθενοείας, υγειονομικής περίθαλψης, στήριξης ατόμων με αναπηρία, συντάξεις γήρατος και χηρείας, οικογενειακά επιδόματα και επιδόματα τέκνων. Επιπροσθέτως, περιλαμβάνονται και ορισμένα επικουρικά επιδόματα που αποδίδονται ατομικά σε ανέργους, σε νοικοκυριά που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην αποπληρωμή του ενοικίου της κατοικίας τους και σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού για την άμβλυνση των παραγόντων πρόκλησης φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού.

Η πλέον αξιόπιστη βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για τη μελέτη των διαχρονικών διακυμάνσεων των δαπανών κοινωνικής προστασίας των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρεται ως ESSPROS²⁸ και αποτελεί ένα κοινό και μεθοδολογικά συνεπές πλαίσιο συλλογής και ταξινόμησης των δαπανών που περιλαμβάνονται στους εθνικούς λογαριασμούς και αφορούν το κράτος πρόνοιας. Η βάση δεδομένων ESSPROS συντονίζεται υπό την εποπτεία της Eurostat, ενώ η εφαρμογή της πραγματοποιείται αυτοτελώς από τις αντίστοιχες εθνικές στατιστικές αρχές, παρέχοντας δυνατότητες ομοιογενούς επεξεργασίας για την εξαγωγή πληροφοριών και τη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας των διαφόρων συστημάτων κοινωνικής προστασίας.

Η εξειδικευμένη επεξεργασία των δεδομένων της ESSPROS δύναται να αναδείξει σημαντικές πτυχές και διαφοροποιήσεις μεταξύ των διακριτών προτύπων κοινωνικής προστασίας των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το σχετικό μέγεθος των ΔΚΠ αποτελεί κρίσιμο στοιχείο και αποτέλεσμα διαμόρφωσης των στρατηγικών επιλογών κατά την άσκηση ολοκληρωμένης κοινωνικής πολιτικής. Επιπλέον, η έμφαση οφείλει να δίδεται και στον χαρακτήρα της κατανομής με την οποία εφαρμόζεται η επιδοματική πολιτική ή ακόμα και στη συγκυρία κατά την οποία λαμβάνονται οι αποφάσεις στήριξης των διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων (π.χ. κατανομή και στήριξη του εισοδήματος των περιφερειών, ανάλογα με το είδος των κριτηρίων πολιτικής που ακολουθούνται). Σε κάθε περίπτωση, στην επικρατούσα βιβλιογραφία, η συζήτηση αναφορικά με τη φυσιγνωμία των συστημάτων κοινωνικής προστασίας φαίνεται να έχει συμβάλλει καθοριστικά στη δημιουργία ενός

²⁸ European System of Integrated Social Protection Statistics.

θεωρητικού πλαισίου συναίνεσης, το οποίο προτείνει την κατηγοριοποίηση των διαφόρων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ευρύτερες ομάδες. Το τελευταίο δίνει την δυνατότητα σύγκρισης και αξιολόγησης των διανεμητικών επιδόσεων των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, καθώς και των επιδόσεων τους αναφορικά με την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων όπως η φτώχεια και η αποστέρηση. Υπό αυτό το πρίσμα, στην παρούσα μελέτη διερευνάται η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στο εισόδημα των διοικητικών περιφερειών, σκιαγραφώντας το προφίλ φτώχειας και εισοδηματικής ανισότητας των κατοίκων τους, δίνοντας έμφαση στην περίπτωση της περιφέρειας Κρήτης.

Μια εκδοχή της ακολουθούμενης ταξινόμησης των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των συστημάτων κοινωνικής προστασίας τους προτείνεται στις προσεγγίσεις των Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005), οι οποίες αντλούν από το εμβληματικό έργο του Espring-Andersen (1990, 1999) για τη θεωρία των τριών καθεστώτων κοινωνικής ευημερίας (σοσιαλδημοκρατικό, συντηρητικό/κορπορατιστικό και φιλελεύθερο). Η συγκεκριμένη μεθοδολογική προσέγγιση εμπλουτίζεται περαιτέρω από τη συζήτηση που ακολούθησε σχετικά με το σύστημα κοινωνικής προστασίας των χωρών της Νοτίου Ευρώπης (βλ. Leibfried, 1992, Ferrera, 1996, Petmesidou, 1996, Ματσαγγάνης, 1999), στο οποίο υπάγεται και η περίπτωση της Ελλάδας. Αντίστοιχη ταξινόμηση και μεθοδολογία έχει χρησιμοποιηθεί και στις αναλύσεις των Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Παπαθεοδώρου & Δαφέρμος (2010), καθώς και Παπαθεοδώρου & Μισσός (2013). Πολλοί συγγραφείς (Moreno, 2006, Katrougalos & Lazaridis, 2008) είναι κριτικοί απέναντι σε πολλές όψεις ενός αυτοτελούς Νοτιο-Ευρωπαϊκού προτύπου, ωστόσο καταλήγουν να αποδέχονται ορισμένους βασικούς διαχωρισμούς.

Υπό το πρίσμα της παραπάνω διάκρισης των διαφόρων συστημάτων κοινωνικής προστασίας, η έρευνα προβαίνει στην εξέταση μιας σειράς από ζητήματα που πηγάζουν από τους υποκείμενους λογαριασμούς του κοινωνικού τους προϋπολογισμού εστιάζοντας, όπου αυτό είναι εφικτό, σε επίπεδο περιφερειών. Για τα κράτη μέλη, καθώς και για τις περιφέρειες, το σύνολο των μεταβιβαστικών πληρωμών υποδιαιρείται σε πολλαπλές κατηγορίες ανάλογα με το ρόλο και τη στόχευση της εκάστοτε κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζεται. Επιπλέον, η ανάλυση των δεδομένων παρέχει τη δυνατότητα προσέγγισης ενός ακόμα διαχωρισμού των δαπανών, μεταξύ εκείνων που λαμβάνονται από τους δικαιούχους σε είδος (*in kind*) και αυτών που λαμβάνονται σε χρήμα (*cash transfers*). Αναφορικά με τις τελευταίες, ο τρόπος επεξεργασίας και μελέτης προτρέπει την περαιτέρω αξιοποίηση των πληροφοριών που μπορούμε να αντλήσουμε από την ανάλυση των βάσεων δεδομένων, ομαδοποιώντας μεταξύ *συντάξεων και λοιπών χρηματικών κοινωνικών μεταβιβάσεων*.²⁹

Οι συντάξεις (κύριες και επικουρικές) αφορούν τις χρηματικές παροχές που καταβάλλονται στους δικαιούχους λόγω γήρατος, χηρείας και αναπηρίας ενώ ως «λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις» αναφέρονται κυρίως τα επιδόματα όπως, το οικογενειακό, το στεγαστικό, της ανεργίας και της αναπηρίας. Με αυτό τον τρόπο, παρέχεται η δυνατότητα εξέτασης των επιδράσεων όχι μόνο των συνολικών, αλλά και των επί μέρους κατηγοριών των μεταβιβαστικών πληρωμών στην προσωπική διανομή εισοδήματος και, κατ' επέκταση, στην φτώχεια και την ανισότητα. Η παραπάνω προσέγγιση εφαρμόζεται σε επίπεδο διοικητικών περιφερειών (*regions*) προκειμένου να αναδειχθεί η ιδιαιτερότητα της εισοδηματικής κατάστασης στην Κρήτη και να επισημανθούν οι διαφοροποιήσεις που ανακύπτουν σε σύγκριση με τις υπόλοιπες, όπου αυτό είναι εφικτό.

²⁹ Για τη διερεύνηση της αναδιανεμητικής επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβάσεων ακολουθείται η μεθοδολογική προσέγγιση των Παπαθεοδώρου & Πετμεζίδου (2004, 2005).

A2. Δείκτες μέτρησης της ανισότητας

Η μέτρηση της ανισότητας διενεργείται χρησιμοποιώντας τους δείκτες *Gini*, Μέση Απόκλιση Λογαρίθμων (*L*), *Theil*,³⁰ Τετράγωνο του Συντελεστή Μεταβλητότητας (C^2) και *Atkinson*.³¹ Οι δείκτες αυτοί χρησιμοποιούνται ευρέως σε επιστημονικές αναλύσεις καθώς ικανοποιούν τις βασικές ιδιότητες που οφείλουν να έχουν οι δείκτες μέτρησης της ανισότητας:³²

- 1) *Ανωνυμία* (symmetry/anonymity): Ο δείκτης επηρεάζεται αποκλειστικά και μόνο από την κατανομή (εισοδηματική ή άλλη) κι όχι από το ποια είναι τα άτομα. Η τιμή του δείκτη δεν πρέπει να αλλάζει σε περίπτωση αντιμετάθεσης εισοδημάτων μεταξύ των ατόμων ενός πληθυσμού.
- 2) *Ανεξαρτησία από τον μέσο ή την μονάδα μέτρησης*: Η τιμή της ανισότητας δεν πρέπει να επηρεάζεται από την μονάδα μέτρησης του εισοδήματος. Αν δηλαδή πολλαπλασιάσουμε όλα τα εισοδήματα με τον ίδιο αριθμό δεν θα πρέπει να μεταβληθεί η τιμή της ανισότητας.
- 3) *Ανεξαρτησία από το μέγεθος του πληθυσμού* (population principle): Η τιμή του δείκτη δεν πρέπει να επηρεάζεται από το μέγεθος του πληθυσμού (συνολικού ή του δείγματος). Η τιμή της ανισότητας εξαρτάται μόνο από τα μερίδια του πληθυσμού που κατέχουν τα διάφορα επίπεδα εισοδήματος.
- 4) *Αρχή των μεταβιβάσεων* (principle of transfers): Έστω δύο άτομα i και j ανήκουν στην ίδια κατανομή εισοδήματος. Εάν μια μεταβίβαση αξίας $t > 0$ πραγματοποιείται από το ατομικό εισόδημα y_i προς το ατομικό εισόδημα y_j έτσι ώστε να ισχύει ότι $y_i - t > y_j + t$, τότε ο δείκτης πρέπει να μειώνεται – στην ισχυρή (strong) εκδοχή του – ή τουλάχιστον να μην αυξάνεται – κατά τη χαλαρή (weak) εκδοχή του. Η συγκεκριμένη ιδιότητα είναι γνωστή και ως Pigou-Dalton.

Η χρήση των εναλλακτικών δεικτών ανισότητας στην ανάλυση κρίθηκε αναγκαία προκειμένου να αποτυπωθούν και να διερευνηθούν διάφορες πτυχές της ανισότητας. Οι παραπάνω δείκτες εμφανίζουν διαφορετική ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που πραγματοποιούνται σε διαφορετικά τμήματα της κατανομής.³³

Ο δείκτης *Gini* χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της ανισότητας όπως αυτή απεικονίζεται στην καμπύλη *Lorenz*. Συγκεκριμένα, ο δείκτης είναι ο λόγος του εμβαδού της περιοχής μεταξύ της καμπύλης *Lorenz* και της διαγώνιου (γραμμή ίσης διανομής), προς το εμβαδόν του τριγώνου που σχηματίζεται από την γραμμή ίσης διανομής και τους δύο κάθετους άξονες. Σε μαθηματικούς όρους, ορίζεται ως το μέσο άθροισμα όλων των διαφορών μεταξύ των εισοδημάτων μιας κατανομής και γράφεται ως:

$$G = \frac{1}{2n^2\bar{y}} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y_i - y_j|$$

Όπου y_i και \bar{y} είναι το ατομικό και το μέσο εισόδημα αντίστοιχα, και n το πλήθος των παρατηρήσεων. Το εύρος των τιμών που μπορεί να λάβει ο δείκτης είναι από 0 (πλήρης ισότητα) έως 1 (πλήρης ανισότητα). Ο δείκτης *Gini* παρουσιάζει μεγαλύτερη ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που γίνονται στο μέσο της κατανομής.

Ο δείκτης *Atkinson*, στην περίπτωση μιας εισοδηματικής κατανομής n παρατηρήσεων, με ατομικό εισόδημα y_i και μέσο εισόδημα \bar{y} , λαμβάνει τη γενική μορφή του ως:

$$A(\varepsilon) = 1 - \frac{1}{\bar{y}} \left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n y_i^{1-\varepsilon} \right)^{\frac{1}{1-\varepsilon}} \text{ για } \varepsilon \neq 1 \text{ \& } \varepsilon > 0.$$

³⁰ Προς τιμή του Ολλανδού στατιστικολόγου Henri Theil (1924-2000).

³¹ Προς τιμή του Βρετανού οικονομολόγου Tony Atkinson (1944-2017), πρωτοπόρου στην έρευνα της ανισότητας και της φτώχειας στα τέλη της δεκαετίας του 1970.

³² Βλ. Shorrocks (1980), Cowell (1998), Papatheodorou (2000), Παπαθεοδώρου (2018β, 2020).

³³ Για αναλυτική επισκόπηση της επίδρασης που έχουν οι εναλλακτικοί δείκτες στην ανάλυση της ανισότητας, βλ. Piachaud (1993) και Παπαθεοδώρου (2004, 2018β, 2020).

Ο δείκτης διαφοροποιείται ανάλογα με την τιμή της παραμέτρου ϵ , η οποία εκλαμβάνεται ως ο βαθμός «αποστροφής στην ανισότητα». Όσο η παράμετρος αυξάνεται, περισσότερο βάρος δίδεται στις μεταβιβάσεις που διενεργούνται στο χαμηλότερο άκρο της κατανομής και λιγότερο σε αντίστοιχες μεταβιβάσεις στο άνω άκρο. Το εύρος των τιμών που μπορεί να λάβει ο δείκτης *Atkinson* κυμαίνεται από 0 (πλήρης ισότητα) έως 1 (πλήρης ανισότητα).

Οι δείκτες μέσης απόκλισης λογαρίθμων (L), *Theil* και τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας (C^2) ανήκουν στην οικογένεια των δεικτών γενικευμένης εντροπίας (*GE*, *Generalized Entropy*) και μπορούν να εκφραστούν ως:

$$E_{\theta} = \frac{1}{\theta(1-\theta)} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right)^{\theta} - 1 \right], \text{ για } \theta \neq 0 \text{ και } 1$$

$$E_{\theta} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \ln \frac{y_i}{\bar{y}}, \text{ για } \theta = 1$$

$$E_{\theta} = -\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \ln \frac{y_i}{\bar{y}}, \text{ για } \theta = 0$$

Για $\theta=0$ είναι η μέση απόκλιση λογαρίθμων (L), για $\theta=1$ ο δείκτης *Theil* και για $\theta=2$ το μισό του τετραγώνου του συντελεστή μεταβλητότητας ($C^2/2$). Από αυτούς τους δείκτες, μεγαλύτερη ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που διενεργούνται στο κάτω άκρο της διανομής εμφανίζει ο δείκτης L και στο άνω άκρο ο δείκτης C^2 .

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό που παρουσιάζουν οι εν λόγω δείκτες είναι ότι είναι αθροιστικά διαχωρίσιμοι (additive decomposable) με βάση τις επιμέρους ομάδες του πληθυσμού.³⁴ Μπορούν δηλαδή να εκφραστούν έτσι ώστε να καταστεί δυνατός ο υπολογισμός της συνεισφοράς των διαφορών μεταξύ και εντός μη επικαλυπτόμενων ομάδων του πληθυσμού στη συνολική ανισότητα. Η ανισότητα μεταξύ των ομάδων αποδίδει το επίπεδο ανισότητας που θα υπολογιζόταν εάν όλα τα εισοδήματα των μελών ταυτίζονταν με τον μέσο όρο που απορρέει από την κάθε ομάδα. Η ανισότητα εντός των ομάδων αφορά το επίπεδο ανισότητας που θα πρόκυπτε σε περίπτωση που το μέσο εισόδημα όλων των ομάδων ήταν ίσο μεταξύ τους, αλλά τα εισοδήματα των μελών τους διέφεραν.

A3. Δείκτες μέτρησης της φτώχειας

Η φτώχεια αποτελεί μια ιδιαίτερη έκφραση της οικονομικής ανισότητας και ένα βασικό εργαλείο για τη χάραξη και αξιολόγηση κοινωνικών πολιτικών. Ο όρος φτώχεια εστιάζει ουσιαστικά στα πλέον ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού που διαθέτουν τους ελάχιστους οικονομικούς πόρους. Παρόλο που ως έννοια χρησιμοποιείται ευρέως στον δημόσιο διάλογο και στην διαδικασία χάραξης πολιτικής, δεν υφίσταται ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός της φτώχειας, ούτε, κατ' επέκταση, ένα κοινά αποδεκτό μέτρο αποτύπωσης της.³⁵

Για τον προσδιορισμό και τη μέτρηση του κινδύνου φτώχειας, έχει αναπτυχθεί μια πληθώρα ορισμών, μεθόδων και δεικτών, τα οποία συχνά αντλούν το περιεχόμενό τους από διαφορετικές θεωρητικές αφητηρίες. Οι ορισμοί αυτοί συνήθως ομαδοποιούνται σε κατηγορίες όπως αντικειμενικοί, υποκειμενικοί, σχετικοί, απόλυτοι, κ.ά., χωρίς ωστόσο να υπάρχουν σαφώς διακριτά όρια μεταξύ τους. Για την διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού στις ανεπτυγμένες χώρες, χρησιμοποιείται κυρίως η έννοια – και οι αντίστοιχοι δείκτες – της σχετικής φτώχειας. Ένα άτομο θα πρέπει, εκτός από την κάλυψη βασικών αναγκών για την υλική του αναπαραγωγή, να έχει την δυνατότητα πρόσβασης σε υπηρεσίες και συμμετοχής στις κοινωνικές και πολιτισμικές δραστηριότητες της κοινωνίας στην οποία

³⁴ Βλ. Cowell (1998), Papatheodorou (2000).

³⁵ Για μία κριτική επισκόπηση του ορισμού του δείκτη σχετικής φτώχειας, βλ. Παπαθεοδώρου (2006; 2008; 2018α; 2018β, 2020).

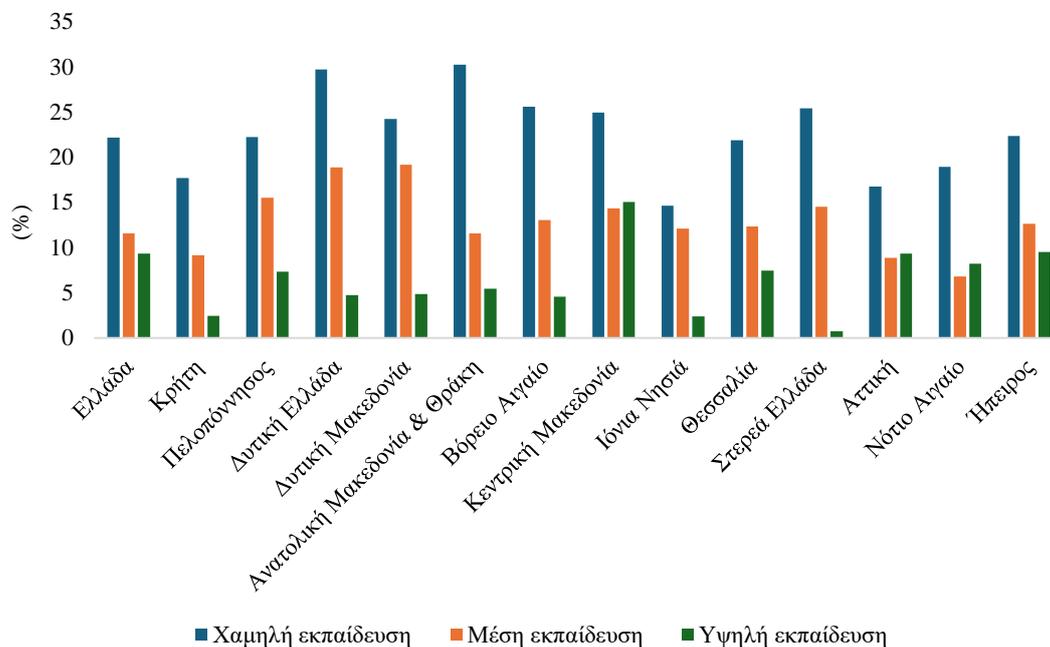
ζει. Στο πλαίσιο αυτό, η σχετική φτώχεια ορίζεται ως το ποσοστό του πληθυσμού με εισόδημα μικρότερο από εκείνο που του επιτρέπει να συμμετέχει στην φυσιολογική ζωή της κοινωνίας στην οποία ζει.

Στην παρούσα ανάλυση υιοθετείται ο δείκτης μέτρησης της φτώχειας που τοποθετεί το όριο φτώχειας στο 60% του διαμέσου ισοδύναμου εισοδήματος της χώρας. Πρόκειται για τον πλέον διαδεδομένο δείκτη μέτρησης της σχετικής φτώχειας («*at-risk-of-poverty rate*»), ο οποίος χρησιμοποιείται ευρέως από την Eurostat στις σχετικές αναλύσεις. Επισημαίνεται ότι το «ισοδύναμο εισόδημα» είναι το σταθμισμένο εισόδημα με βάση μια κλίμακα ισοδυναμίας που χρησιμοποιείται για την σύγκριση νοικοκυριών διαφορετικού μεγέθους και σύνθεσης. Στην ανάλυση εφαρμόζεται η τροποποιημένη κλίμακα ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ (ή κλίμακα της Eurostat), σύμφωνα με την οποία το πρώτο μέλος του νοικοκυριού σταθμίζεται με 1, κάθε επιπλέον ενήλικας με 0,5 και κάθε παιδί με 0,3. Η υιοθέτηση αυτού του δείκτη δεν υπαγορεύεται από την υπεροχή του έναντι εναλλακτικών προσεγγίσεων που συναντώνται στην σχετική βιβλιογραφία, καθώς πρόκειται μάλλον για ένα αυθαίρετο δείκτη χωρίς κάποια ισχυρή θεωρητική τεκμηρίωση. Ωστόσο, είναι απλός στη χρήση, ιδιαίτερα λειτουργικός, εύκολα κατανοητός, και για τον υπολογισμό του δεν απαιτούνται ιδιαίτερα πολύπλοκα και, συνεπώς, υψηλού κόστους δεδομένα. Επιπλέον, καθιστά δυνατή τη σύγκριση των εκτιμήσεων για την χώρα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, τόσο με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία όσο και με τη διεθνή βιβλιογραφία.

Παράρτημα Β

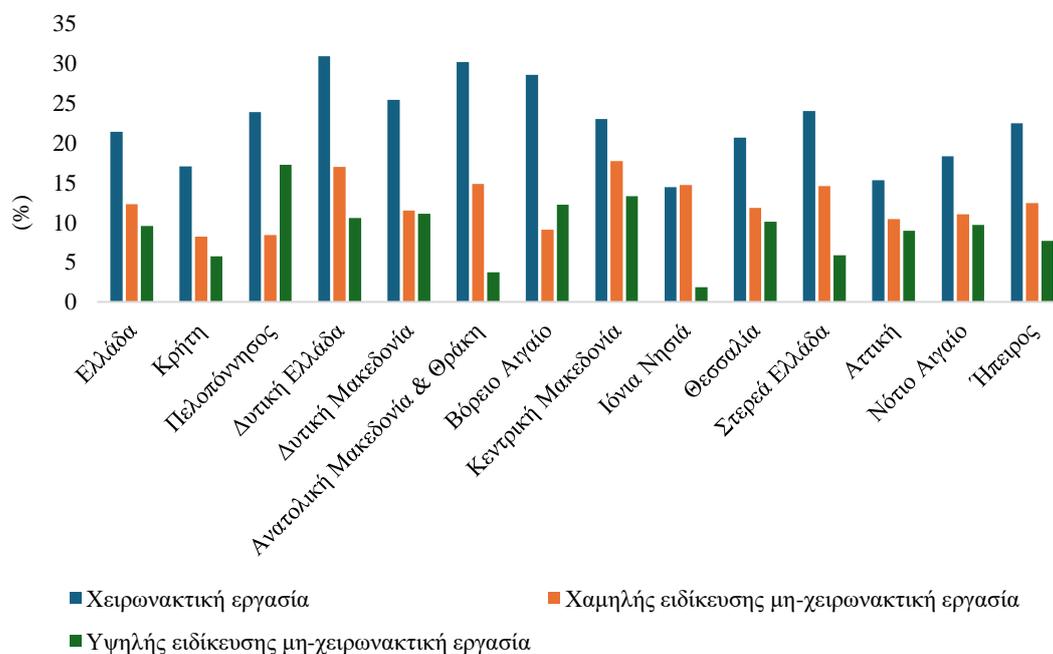
Β1. Κίνδυνος φτώχειας απογόνων ανά εκπαιδευτικό επίπεδο και επαγγελματική δραστηριότητα γονέων στις περιφέρειες της Ελλάδας (έρευνα EU-SILC 2019/εισοδήματα 2018)

Διάγραμμα Β.1: Κίνδυνος φτώχειας απογόνων ανά εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων για τις περιφέρειες της Ελλάδας (εισοδηματικό έτος 2018)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

Διάγραμμα Β.2: Κίνδυνος φτώχειας απογόνων ανά επαγγελματική δραστηριότητα γονέων για τις περιφέρειες της Ελλάδας (εισοδηματικό έτος 2018)

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

B2. Διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας στην περιφέρεια Κρήτης (έρευνα EU-SILC 2019 & 2023/εισοδήματα 2018 & 2022)

Πίνακας Β.1: Επίδραση της οικογενειακής προέλευσης στον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων στην Κρήτη (έρευνα 2023) (κατηγορία αναφοράς: χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο & χειρωνακτική εργασία)

Κίνδυνος φτώχειας	Λόγος πιθανοτήτων	Τυπικό σφάλμα	P > t
Πριν τον έλεγχο της εκπαίδευσης και του επαγγέλματος των απογόνων			
Μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	0,605	0,325	0,351
Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	0,939	1,03	0,954
Χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	0,479	0,288	0,221
Υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	0,738	0,688	0,744
Μετά τον έλεγχο της εκπαίδευσης και του επαγγέλματος των απογόνων			
Μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	0,857	0,509	0,796
Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	1,612	1,757	0,661
Χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	0,487	0,308	0,256
Υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	0,628	0,526	0,579
Μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο απογόνων	0,208	0,101	0,001
Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο απογόνων	0,134	0,117	0,022
Χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία απογόνων	4,103	1,955	0,003
Υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία απογόνων	2,767	2,162	0,193
N = 533			

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

Πίνακας Β.2: Επίδραση της οικογενειακής προέλευσης στον κίνδυνο φτώχειας των απογόνων στην Κρήτη (έρευνα 2019) (κατηγορία αναφοράς: χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο & χειρωνακτική εργασία)

Κίνδυνος φτώχειας	Λόγος πιθανοτήτων	Τυπικό σφάλμα	P > t
Πριν τον έλεγχο της εκπαίδευσης και του επαγγέλματος των απογόνων			
Μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	0,639	0,249	0,252
Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	0,153	0,127	0,024
Χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	0,575	0,213	0,137
Υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	1,109	0,749	0,878
Μετά τον έλεγχο της εκπαίδευσης και του επαγγέλματος των απογόνων			
Μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	0,649	0,255	0,273
Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων	0,162	0,136	0,030
Χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	0,610	0,234	0,198
Υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία γονέων	1,150	0,783	0,837
Μέσο εκπαιδευτικό επίπεδο απογόνων	1,129	0,334	0,680
Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο απογόνων	1,013	0,428	0,976
Χαμηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία απογόνων	0,797	0,236	0,445
Υψηλής ειδίκευσης μη-χειρωνακτική εργασία απογόνων	0,811	0,334	0,613
N = 805			

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων Eurostat

Εισόδημα και Συνθήκες Διαβίωσης των Νοικοκυριών στην Κρήτη

Διαγενεακή κινητικότητα και αναπαραγωγή
των ανισοτήτων: Εισοδηματική ανισότητα
και διαγενεακή κινητικότητα στην Κρήτη

12/2025

περιφερειακό παρατηρητήριο
κοινωνικής ένταξης
περιφέρειας κρήτης